

2011

*Ombudsman za djecu
Republike Srpske*

**GODIŠNJI IZVJEŠTAJ
O RADU
OMBUDSMANA ZA DJECU
REPUBLIKE SRPSKE**

Banja Luka, mart 2012.

Broj: 336-I/12

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ ZA 2011. GODINU OMBUDSMANA ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE

Banja Luka, mart 2012.

Sadržaj:

I UVOD	6
1. UN Konvencija o pravima djeteta	6
2. Prava pripadaju svakom djetetu svaki dan	12
3. Zakon o Ombudsmanu za djecu	14
II PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM	16
1. Statistika o djeci	17
III POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA	19
1. Statistički pokazatelji	21
1.1. Podnosilac prijave	21
1.2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta	22
1.3. Prijave prema institucijama	23
1.4. Način prijema prijave - žalbe	24
1.5. Broj djece	24
1.6. Kojeg uzrasta su djeca?	25
1.7. Kojeg su pola djeca?	25
1.8. Lična prava djeteta	26
1.9. Ukupan broj predmeta – riješene prijave-žalbe	27
2. Lična prava djeteta	28
2.1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	28
2.2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem i bliskim srodnicima	29
2.3. Izvršenje odluka	32
2.4. Predaja djeteta	33
2.5. Izdavanje putne isprave za dijete	34
2.6. Izdržavanje djeteta	35
2.7. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad	37
2.8. Pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja	38
2.8.1. Nasilje u porodici je nasilje nad djecom	39
2.8.2. Vršnjačko nasilje	42
2.8.3. Nasilje na internetu	44
2.9. Djeca i mediji	47
2.10. Uticaj reklama	49
2.10.1. Crtani filmovi	50
2.10.2. Mobilni telefoni	50
3. Pravo na zdravstvenu zaštitu	52
3.1. Zaštita djece od upotrebe alkohola i duvana i droga	53
3.2. Djeca sa smetnjama u razvoju	55
3.3. Maloljetnički brakovi	56
3.4. Igračke štetne po zdravlje djece	58
4. Pravo na obrazovanje	59
4.1. Kućni red – školska disciplina	59
4.2. Ocjenjivanje	61
4.3. Nastavni planovi i programi	62
4.4. Napuštanje škole	63

5. Pravo na igru i slobodno vrijeme.....	69
6. Socijalna i ekonomska prava.....	72
6.1. Socijalna zaštita.....	72
6.2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova	73
6.3. Djeca na ulici – prosjačenje.....	74
6.4. Djeca smještena u dječiji dom	81
7. Pravosudno – zaštitna prava.....	94
7.1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija.....	94
7.2. Pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja	96
7.3. Djeca u saobraćaju	100
IV RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	102
1. Posebni izvještaji	102
2. Preporuke	102
3. Mišljenja	103
4. Inicijative	103
V SARADNJA SA DJECOM	104
1. Radionice za djecu	104
2. Program socijalizacije djece.....	106
3. Dječija nedjelja.....	107
4. Dan prava djeteta.....	108
5. Međunarodni dan ljudskih prava	110
6. Ombudsman na manifestacijama dječijeg stvaralaštva	110
7. Ombudsman za djecu u gostima	111
8. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu.....	111
VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	113
VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	116
VIII ODNOSI SA JAVNOŠĆU.....	118
IX OSTALE AKTIVNOSTI.....	120
1. Članstvo u ENOC	122
2. Publikacije.....	123
X IZVRŠENJE BUDŽETA	124
XI PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2012.GODINU.....	126

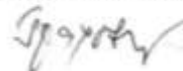
Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske podnosim Vam Izveštaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2011.godinu.

Izveštajem se naglašava potreba dosljedne primjene UN Konvencije o pravima djeteta, njenih osnovnih principa i zahtjeva, kvalitetna saradnja svih subjekata zaštite te veća odgovornost svih koji brinu o djeci.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

I UVOD

1. UN Konvencija o pravima djeteta

Među brojnim međunarodnim dokumentima kojima međunarodna zajednica pokazuje interes za djecu i njihovu posebnu zaštitu, UN Konvencija o pravima djeteta ima poseban značaj.

Značaj Konvencije vezan je

- prije svega za pravni status djeteta, jer Konvencija prvi put uvodi dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite, kao lice koje ima pravo na svoja ljudska prava;
- po prvi put na sveobuhvatan način osigurava sva prava za svako dijete,
- univerzalna je jer zahtijeva da se svako pravo osigura za svako dijete u svim situacijama u kojima se dijete nađe na njegovom putu odrastanja.

Činjenica da Konvencija prepoznaje sve kategorije ljudskih prava, i građanska i politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava čini je posebnom među brojnim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima uopšte.

Konvencija o pravima djeteta jedan je od rijetkih međunarodnih dokumenata koji je naišao na tako široku podršku i prihvatanje. Usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine i danas su je ratifikovale skoro sve zemlje svijeta.¹

Konvencija je jedinstven instrument ostvarivanja i zaštite prava djeteta, jer različita prava djeteta uspostavlja na način da su sva prava jednako važna za razvoj i odrastanje svakog djeteta, i da su prava samo potrebe koje svako dijete ima na putu svog odrastanja, od rođenja do punoljetstva, a koje odrasli trebaju obezbijediti i osigurati.

Konvencija uspostavlja univerzalne principe koji zahtijevaju novi i kvalitetniji odnos prema djeci, ali uvodi i neke nove pravne standarde.

Sva prava sadržana u Konvenciji zasnivaju se na četiri osnovna principa koji obavezuju:

1. zaštita djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije obavezuje da svako pravo garantovano Konvencijom bude obezbijeđeno za svako dijete bez diskriminacije po bilo kojem osnovu,²
2. najbolji interes djeteta mora da bude prioritet, što zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi, ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu,³
3. pravo na opstanak i razvoj obavezuje da se svakom djetetu obezbijedi pravo na život i razvoj,⁴
4. pravo na poštivanje njihovih stavova obavezuje da se djetetu omogući pravo na učešće - participaciju u rješavanju svih pitanja koja se njega tiču i pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja.⁵

¹ UN Konvenciju o pravima djeteta ratifikovale su 193 države, a SAD i Somalija su je potpisale.

² UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

Najbolji interes djeteta, pored toga što se uspostavlja kao pravo djeteta⁶ posebno se izdvaja i kao jedan od četiri osnovna principa Konvencije, odnosno kao uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom.

Šta je najbolji interes djeteta nije moguće generalizovati, čak i ako govorimo o pojedinačnom pravu ili pravu određene kategorije djece. Odgovori su mogući samo pravilnim razumijevanjem Konvencije i adekvatnim angažovanjem stručnjaka različitih profila što će omogućiti da se svakom pojedinačnom slučaju pristupi sa potrebnom pažnjom.

Najbolji interes djeteta u svakom postupku treba da bude dokazan i obrazložen zato što:

- svako dijete i u svakom postupku ima pravo na dužnu pažnju i poštovanje, kako bi se u svakom postupku osiguralo najbolje moguće za to dijete,
- mnoge odluke, donesene u najranijem uzrastu djeteta dugoročno određuju njegovo odrastanje i ostavljaju posljedice za cijeli život.

Komitet za prava djeteta razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta izrazio je svoju zabrinutost i dao brojne preporuke i u vezi sa ostvarivanjem ovog osnovnog principa Konvencije.

Komitet konstatuje da princip najboljeg interesa djeteta u praksi nije našao svoju punu primjenu, te je naložio BiH da intenzivira svoje aktivnosti i da osigura da se ovaj princip implementira u sve zakonske odredbe, ali i sudske i administrativne odluke, planove i programe i usluge koji se tiču djece.⁷

Pravo djeteta koje se u praksi teško razumije je pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i učestvovanje djeteta u svakom postupku koji se na njega odnosi.

Pri tome nije dovoljno samo utvrditi pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, vrlo je važno da se mišljenju djeteta posveti dužna pažnja.

Ovo pravo djeteta u praksi se vrlo često shvata na način da isto ugrožava autoritet odraslih, prije svega roditelja i nastavnika. Stručnjaci upozoravaju da pravo djeteta na participaciju upravo podržava autoritete koji prepoznaju različite potrebe djece i koji od djece očekuju aktivno učešće, učeći ih, na taj način samostalnosti i odgovornosti.

Mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti nije odluka, niti se odluka odraslih prilagođava mišljenju djeteta. Pravo koje Konvencija uspostavlja, djetetu treba omogućiti u skladu sa njegovim godinama, na način da shvati i razumije postupak koji se vodi i svoja prava u tom postupku, a da istovremeno ne nosi teret odgovornosti za odluku koja će biti donesena. Odluke koje se odnose na dijete morale bi se zasnivati na mišljenju djeteta i ocjeni stručnjaka.

Polazeći od člana 4. Konvencije o pravima djeteta i obaveze države na preduzimanje svih zakonodavnih, administrativnih i drugih mjera za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom te člana 12-prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja, 2010.godine stupila je na snagu i Konvencija Savjeta Evrope o ostvarivanju prava djeteta koja ima za cilj promovisati prava djeteta i osigurati lakše ostvarivanje tih prava na način da se djeci omogući da sama, ili posredstvom drugih osoba ili institucija budu obavještene o postupcima koji se vode i da im se u postupcima koji se njih tiču omogući učešće, prije svega u oblasti porodično pravnih odnosa.

⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 12.

⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

⁷ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke UN Komiteta za prava djeteta nakon podnošenja Inicijalnog izvještaja o implementaciji Konvencije o pravima djeteta u BiH 2005. tačka 29.

Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta iz 1959. godine koja ima moralnu snagu, Konvencija je pravni akt, koji obavezuje države koje su je prihvatile na postupanje u skladu sa njenim zahtjevima i osnovnim principima.

Prihvatajući Konvenciju država prihvata obavezu i odgovornost da⁸:

1. preduzme sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom,⁹
2. preduzme takve mjere, do krajnjih granica njima dostupnih sredstava, radi ostvarivanja ekonomskih, kulturnih i socijalnih prava,¹⁰
3. ostvari međunarodnu saradnju i razmjenu odgovarajućih informacija tamo gdje je to potrebno za ostvarivanje prava,¹¹
4. sa osnovnim principima i pravima Konvencije na odgovarajući i adekvatan način upozna kako djecu, tako i odrasle,¹²
5. Komitetu za prava djeteta podnosi izvještaje o mjerama koje je usvojila, a koje doprinose ostvarivanju prava, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava.¹³

Implementacija Konvencije je proces, kojim države članice preduzimaju mjere kako bi se obezbijedilo ostvarivanje svih prava iz Evropske konvencije za svako dijete u njihovoj nadležnosti. To zahtijeva da se, prije svega, zakonodavstvo u potpunosti uskladi sa Konvencijom kako bi se njeni zahtjevi i osnovni principi mogli direktno primjenjivati. Upravo u namjeri da pomogne državama članicama u implementaciji Konvencije Komitet za prava djeteta, kao nadzorni mehanizam u implementaciji Konvencije, utvrdio je cijeli niz mjera koje države trebaju preduzeti kako bi obezbijedile potpunu primjenu Konvencije¹⁴.

UN Komitet za prava djeteta je posebno tijelo za nadzor uspostavljen samom Konvencijom¹⁵, koga čine nezavisni stručnjaci, eksperti, sa zadatkom da prati:

- usklađenost nacionalnog zakonodavstva u oblasti zaštite djeteta sa zahtjevima Konvencije i
- stanje u praksi u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta država članica.

UN Komitet za prava djeteta usvojio je trinaest opštih komentara, koji bez obzira što nisu pravno obvezujući, za državu i sve njene institucije, za djecu i roditelje, predstavljaju dodatni „vodič“ za bolje razumijevanje Konvencije i njeno kvalitetnije provođenje u praksi.

Komitet za prava djeteta vrši provjeru da li su i u kojoj mjeri postignuti napreci u primjeni Konvencije na način da periodično razmatra izvještaje država članica o stanju prava djeteta. Pored izvještaja država članica, Komitet može pozvati i specijalizovane agencije i nevladine organizacije radi „kompletiranja“ slike o stanju prava djeteta u određenoj zemlji. Na osnovu njihove analize Komitet usvaja zaključna razmatranja i daje odgovarajuće preporuke za državu.

Komitet je razmatrao Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta u maju 2005. godine i u junu iste godine usvojio Zaključna razmatranja. S obzirom da ona sadrže

⁸ Bosna i Hercegovina je Konvenciju preuzela notifikacijom o sukcesiji 23.11.1993. god.

⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹² UN Konvencija o pravima djeteta, član 42.

¹³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 44.

¹⁴ General Comment No.5, 2003, General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child-Articles 4.42 and 44b, CRC/GC/2003/5,2003.

¹⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 43.

mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, Komitet je Bosni i Hercegovini uputio i brojne preporuke¹⁶ a neke od njih su navedene i u ovom Izvještaju.

Savjet ministara Bosne i Hercegovine na 105. sjednici održanoj 18.11.2009. godine usvojio je Prvi periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta, koji je 11.2.2010. godine preimenovao u Kombinovani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta i dostavio na razmatranje Komitetu za prava djeteta.

Evropski sud za ljudska prava, ali i druga međunarodna tijela razvila su bogatu praksu koja se odnosi na djecu i porodicu, vezano za povredu prava garantovanih ne samo Evropskom Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, već i drugih međunarodnih dokumenata. Na međunarodnom planu, Konvencija o pravima djeteta potvrdila je definitivno svoj autoritet u zaštiti prava djeteta.

Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, najčešći slučajevi koji dovode do povrede prava djeteta odnose se na neprihvatljivo dug postupak za ostvarivanje prava jednog roditelja na kontakte sa djetetom sa kojim ne živi. Tužbama se ukazuje na povredu člana 6. Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji garantuje pravo na pravično suđenje i člana 8. koji garantuje pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, te člana 13. kojim se garantuje pravo na djelotvoran pravni lijek.

Evropski sud za ljudska prava u svojim presudama navodi da je povrijeđeno pravo na pravično suđenje iz člana 6. Konvencije jer sud nije preduzeo sve potrebne mjere da odluka o kontaktima djeteta i roditelja bude poštovana, te da postoji povreda prava na poštovanje privatnog života podnositelja predstavke jer on nije mogao redovno da ostvaruje kontakte sa svojom djecom.¹⁷

Sud dalje navodi „da se adekvatnost neke mjere ocjenjuje po brzini kojom se ona implementira, jer protok vremena može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima”¹⁸.

Radi unapređenja zaštite djeteta u određenim oblastima, uz Konvenciju su 2000. godine usvojena i dva fakultativna protokola koji su korak naprijed u zaštiti djeteta od učešća u oružanim sukobima ali i od drugih oblika eksploatacije i nasilja:

1. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima,¹⁹
2. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji²⁰, Bosna i Hercegovina je ratifikovala 2002.godine.

Nepostojanje sistema individualnih predstavki, odnosno nepostojanje pravnog mehanizma na međunarodnom planu koji bi omogućio efikasniju zaštitu djeteta i koji bi države ugovornice dodatno obavezao na sprovođenje Konvencije, za posledicu ima da su u brojnim zemljama prava iz Konvencije ostala samo deklarativna. To je dovelo do inicijative za uspostavljanje dodatnog mehanizma na međunarodnom planu. Kampanja za donošenje novog protokola trajala je gotovo pet godina i Generalna skupština Ujedinjenih nacija konačno je 19.decembra 2011. godine usvojila novi Fakultativni protokol uz Konvenciju o

¹⁶ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke

¹⁷ Predmet pred Evropskim sudom broj 14011/07

¹⁸ Predmet pred Evropskim sudom broj 27966/06

¹⁹ Fakultativni protokol, „Službeni list SRJ” - Međunarodni ugovori, br.7/02

²⁰ Fakultativni protokol, „Službeni list SRJ” - Međunarodni ugovori, br.7/02

pravima djeteta, koji omogućava djeci i njihovim starateljima podnošenje žalbi Komitetu za prava djeteta u situaciji kada nacionalni sistem nije obezbijedio odgovarajuću zaštitu prava djeteta.

Novi Protokol afirmiše položaj djeteta kao nosioca prava i novim mehanizmom zaštite doprinosi dodatnoj zaštiti djece u svim oblastima. Očekuje se da Protokol u 2012. godini stupi na snagu, pošto ga ratifikuju države-članice UN Konvencije o pravima djeteta, čime će biti stvoreni uslovi za njegovu primjenu, a time i prvi put uspostavljen pravni mehanizam zaštite djeteta na međunarodnom planu.

Ustav Bosne i Hercegovine u članu II utvrđuje da će Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta obezbijediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.²¹

Međunarodno priznata ljudska prava i osnovne slobode utvrđeni su Aneksom I na Ustav BiH²² kao dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini. Petnaest međunarodnih ugovora kojima su garantovana prava i slobode građana praktično dopunjuju član II Ustava, određujući koja su to ljudska prava i osnovne slobode međunarodno priznati, a koja BiH i oba njena entiteta moraju obezbijediti imajući pri tome u vidu njihov najviši nivo.

Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u Ustavu ima poseban položaj. Ustav je izdvaja na način da je ista ne samo dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i da se ima direktno primjenjivati, već i da ima prednost nad svim drugim zakonima.²³

UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Aneksa I, i pitanje njene primjene u BiH, još uvijek se na žalost, različito tumači i od zvaničnih državnih organa.

Ustavni sud BiH brojnim svojim odlukama jasno se odredio o ovom pitanju i ukazao da uživanje prava i sloboda predviđenih Aneksom I nije garantovano samostalno, već samo u vezi sa članom II/4 Ustava BiH - „Nediskriminacija“²⁴. Takav pristup Ustavni sud je zastupao sve do donošenja odluke broj U-9/09.

Stupanjem na snagu odluke Ustavnog suda BiH U-9/09²⁵, mijenja se stav Ustavnog suda u vezi sa primjenom međunarodnih dokumenata iz Aneksa I, na način da Ustavni sud ima nadležnosti da u apelacionom postupku ispituje navodna kršenja prava iz međunarodnih sporazuma iz Aneksa I na Ustav BiH i kada se u apelaciji ne poziva na diskriminaciju, dakle da ih ispituje samostalno. Bez obzira što se u konkretnom slučaju radilo o navodnoj povredi člana 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, s obzirom da je navedeni međunarodni ugovor dio Aneksa I kao i Konvencija o pravima djeteta, promjenom stava

²¹ Ustav BiH član II

²² Aneks I na Ustav BiH

²³ Ustav BiH, član II

²⁴ Ustavni sud BiH odluka broj Ap - 415/08, odbacuje se kao nedopuštena apelacija. Apelant navodi i povredu prava iz člana 14. Međunarodnog pakta. U vezi sa ovim navodima Ustavni sud podsjeća da se njegova apelaciona nadležnost odnosi na prava garantovana Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom koja se, prema članu II/2 Ustava Bosne i Hercegovine direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini. Takođe, Ustavni sud podsjeća da je, u Aneksu I tačka 8. Ustava Bosne i Hercegovine-Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, između ostalog naveden i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1996. Međutim, Ustavni sud je već ranije ukazao da uživanje prava i sloboda predviđenih ovim članom nije garantovano samostalno već samo u vezi sa članom II-4 Ustava Bosne i Hercegovine-Nediskriminacija. S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra da je apelacija u dijelu u kojem se apelant poziva na povredu iz člana 14. Međunarodnog pakta bez pozivanja na diskriminaciju u vezi sa tim pravima, nedopuštena jer je ratiōne materiae inkopatibilna sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

²⁵ Odluka Ustavnog suda BiH, U-9/09, od 26 novembra 2010. godine, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 21/11 od 3.3.2011. godine

Ustavnog suda stvoreni su uslovi za dopuštenost apelacije pred Ustavnim sudom u vezi sa povredom prava djeteta garantovanih UN Konvencijom o pravima djeteta što doprinosi kvalitetnijoj primjeni Konvencije a time i zaštiti prava i interesa djeteta u cjelini.

Ustav Republike Srpske utvrđuje da dijete ima pravo na posebnu zaštitu²⁶, te da se slobode i prava ostvaruju neposredno na osnovu Ustava, a zakonom se, za pojedina prava, utvrđuju samo uslovi za njihovo ostvarivanje.²⁷

Temelj ustavnog uređenja Republike Srpske je poštovanje ljudskog dostojanstva i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa međunarodnim standardima.²⁸

Dakle, Ustav Bosne i Hercegovine i Ustav Republike Srpske posvetili su izuzetnu pažnju zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Međutim, Ustavom garantovani principi u ostvarivanju ljudskih prava, na žalost, nisu dovoljna garancija da će prava i biti obezbijeđena. Za ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda pored normativnog određenja potrebno je mnogo više. Posebno je važno obezbijediti kvalitetne mehanizme u svim oblastima koji će osigurati njihovu primjenu i, posebno, njihovu zaštitu kako bi se otklonio prisutni nesklad normativnog i stvarnog.

Bosna i Hercegovina je, prihvatajući Konvenciju o pravima djeteta, preuzela i obaveze koje iz Konvencije proizilaze. Te obaveze odnose se prije svega na usklađivanje postojećeg zakonodavstva sa zahtjevima Konvencije, ali istovremeno zahtijevaju i sveobuhvatne planove i programe, koji će definisati mjere i aktivnosti nadležnih i prioritete u njihovom rješavanju, ali i upoznavanje i djece i odraslih sa osnovnim principima i pravima iz Konvencije. Oni koji rade sa djecom, oni koji svakodnevno svojim odlukama doprinose stvaranju okruženja u kojem dijete odrasta, oni koji vode postupke za ostvarivanje prava djeteta, moraju svakodnevno u praksi primjenjivati principe i prava iz Konvencije.

²⁶ Ustav Republike Srpske, član 36.

²⁷ Ustav Republike Srpske, član 49.

²⁸ Ustav Republike Srpske, član 5.

2. Prava pripadaju svakom djetetu svaki dan

UN Konvencija o pravima djeteta, kao univerzalni međunarodni dokument posvećen djeci, izraz je potrebe, da se djeci obezbijedi posebna zaštita i briga, jer postojeći sistem zaštite prava i sloboda građana na međunarodnom planu nije bio dovoljna garancija i u zaštiti prava i interesa djeteta.

Donesena prije 22 godine, Konvencija o pravima djeteta nije samo spisak različitih prava djeteta, ona istovremeno uspostavlja i obaveze odraslih, da ta različita prava osiguraju za svako dijete, kako bi obezbjedili njegov pravilan razvoj i odrastanje. Koncept Konvencije zasnovan na pravima i obavezama koji su međusobno komplementarni, treba da osigura potrebnu brigu kao neophodan uslov za pravilan rast i razvoj djeteta.

Prava djeteta, kako ih Konvencija utvrđuje, samo su potrebe svakog djeteta koje su različite u različitim periodima njegovog odrastanja. Zato je važno da te potrebe djeteta u svakom periodu njegovog odrastanja budu prepoznate kako bi mogle biti osigurane i obezbijedene i na svakom mjestu, u porodici, školi, lokalnoj zajednici...

Utvrđujući prava djeteta, Konvencija istovremeno utvrđuje da:

- roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje svoje djece,²⁹
- država ima obavezu preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, obrazovne, socijalne i druge mjere da bi osigurala ostvarivanje prava za svako dijete³⁰, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete,³¹ pozivajući pri tome i sve druge koji mogu doprinijeti unapređenju položaja djeteta u društvu, čime značajnu ulogu daje i nevladinim organizacijama.

Svako dijete samo zato što je dijete, bez obzira da li živi u gradu ili maloj opštini, da li odrasta u porodici ili izvan nje, ima pravo na sva prava garantovana Konvencijom pod istim uslovima, a društvo ima obavezu i odgovornost to omogućiti.

Svako dijete, samo zato što je dijete mora se osjećati sigurnim i zaštićenim. Društvo mora stvoriti uslove i obezbijediti da svako dijete ima zdravstvenu zaštitu, osnovno obrazovanje, dužnu pažnju i poštovanje, u kojem neće biti zlostavljanja, zanemarivanja ili bilo kojeg drugog degradiranja njegove ličnosti.

Obaveza je odraslih da djetetu obezbijede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, imajući pri tome u vidu:

- da je svako pravo iz Konvencije osnovno i jednako važno i da se uspostavljena prava moraju posmatrati u međusobnoj povezanosti,
- da prava nije moguće rangirati po njihovom značaju,
- da prava djeci pripadaju samo zato što su djeca,
- da se prava djeci ne mogu oduzeti zato što ih nisu zaslužili.

Prava koja djeca imaju nikako ne znače da djeca mogu raditi što hoće, da su prezaštićena, da su učenjem o pravima zanemarili svoje obaveze i sl.

²⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

³⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

³¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

Učiti djecu samo njihovim pravima značilo bi pripremati ih za svijet odraslih u kojem se samo njihova prava poštuju. Svijet odraslih mnogo je složeniji i zahtijeva da djecu od najranijeg uzrasta pripremamo za samostalan život u njemu. A to znači da prava nema bez obaveza i odgovornosti, i da djecu, prilagođeno njihovom uzrastu, učeci ih o njihovim pravima istovremeno učimo i njihovim obavezama i odgovornostima i prema sebi samima i prema drugima.

Djeca imaju i svoje obaveze i odgovornost u skladu sa svojim uzrastom i svojom sposobnošću da obaveze i odgovornosti preuzmu. Da li djeca znaju svoje obaveze, da li znaju za posljedice neprihvatljivog ponašanja npr, da li će preuzeti odgovornost za svoje postupanje i za svoje odluke, zavisi opet od nas odraslih, da li smo ih, kako i koliko tome naučili. A njihovo odrastanje upravo zahtijeva da im se, istvremeno sa obezbjeđenjem prava, stvaraju uslovi za preuzimanje odgovornosti.

Brojne situacije u kojima se djeca nađu govore o našem odnosu prema njima i potvrda su da nismo prepoznali njihove potrebe i u datim okolnostima preduzeli ono što smo morali.

Bez obzira da li se radi o djeci koja imaju problem sa alkoholom, djeci koja su u sukobu sa zakonom, djeci koja prosjače ili stupaju u bračne zajednice, oni su samo djeca, a situacije u kojima su se našli, vrlo često su samo posljedica uslova njihovog odrastanja i nepreduzimanja potrebnih mjera radi otklanjanja uzroka koji su do toga doveli.

Djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca žrtve nasilja i zlostavljanja, su samo djeca i imaju pravo na posebnu zaštitu u uslovima kojima se obezbjeđuje njihovo dostojanstvo i podstiče i olakšava aktivno učešće u zajednici.

Svi pojedinci i sve institucije, i svi nivoi vlasti imaju i obavezu i odgovornost, u svim aktivnostima koje se odnose na djecu i odlukama koje se njih tiču, prvenstveno imati u vidu najbolji interes djeteta.

3. Zakon o Ombudsmanu za djecu

Zakonom o Ombudsmanu za djecu jasno su utvrđene nadležnosti Institucije³², tako da Ombudsman za djecu:

- prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati povredu prava i interesa djeteta,
- zalaže se za zaštitu prava i interesa djeteta,
- predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta,
- obavještava javnost o stanju prava djeteta,
- obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

U skladu sa obavezama utvrđenim Zakonom, Ombudsman za djecu Narodnoj skupštini dostavlja izvještaj o radu koji ima za cilj:

- da Narodnu skupštinu, ali i druge institucije i organizacije upozna sa ostvarivanjem prava djece u Republici Srpskoj i zaštiti tih prava,
- da ukaže na potrebu dodatnog djelovanja u određenim oblastima ostvarivanja i zaštite prava djeteta,
- da preventivno djeluje na postupanje i rad institucija koje vode postupke i odlučuju o pravima djeteta, te
- da ukaže na aktivnosti i angažovanje institucije u promociji, ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

Iako su ovlašćenja Institucije Zakonom jasno definisana³³ još uvijek su velika očekivanja od Institucije u smislu da može donositi ili mijenjati odluke nadležnih organa. Dosljednu primjenu zakona koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece moraju obezbijediti organi i službe u okviru svojih ovlašćenja, ombudsman nema mandat niti može umjesto njih donositi odluke i voditi postupke. Ali, može istima predložiti preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja i upozoriti na nepravilnosti u postupanju, što je preporukama nadležnim organima i činila.

Pored ovlašćenja za pokretanje i vođenje postupka po podnesenoj žalbi ili po službenoj dužnosti, u kojem se provjerava da li je došlo do povrede prava djeteta, ombudsman za djecu je ovlašćen da pokrene inicijativu za izmjene i dopune zakona, drugih propisa i opštih akata, ali i da inicira donošenje novih zakona kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta i da daje mišljenje na prijedloge zakona koji su u proceduri. Jedan broj podnesenih inicijativa je već realizovan, a jedan broj je u fazi realizacije.

³² Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 103/08, član 5.

³³ Odlukom o prijemu Institucije u punopravno članstvo ENOCa-Asocijacija ombudsman institucija za djecu Evrope između ostalog se konstatuje da je Zakon o ombudsmanu za djecu u skladu sa suštinskom ulogom institucije predviđenim Pariškim principima i ENOC standardima.

Rad na pojedinačnim predmetima traži veliko angažovanje i dugo traje. Svaki predmet je slučaj za sebe, jer svako dijete ima pravo da se u svakom postupku postigne najbolji interes baš za njega. Zato angažovanje na svakom pojedinačnom predmetu treba da pokaže da li je i kako određena situacija sistemski prepoznata i definisana i kako se u praksi realizuje, kako bi se postupajući u pojedinačnom predmetu preventivno djelovalo u svim budućim istim situacijama. Ako sistemska rješenja u pojedinim oblastima nisu adekvatna, ako su nedorečena ili nerazumljiva, ako ostavljaju prostor za različito tumačenje i njihovu primjenu u praksi, sve to zahtijeva reakciju u smislu dosljedne primjene zakona u najboljem interesu djeteta.

Institucija Ombudsmana za djecu u prvom svom mandatu ima posebno odgovoran zadatak, prije svega Instituciju približiti djeci i svima onima koji brinu o djeci, ali i vlasti, i izgradnjom Institucije doprinijeti kvalitetnijem razumijevanju prava djece i adekvatnom odnosu prema djeci svih onih koji vode postupke ili su na bilo koji drugi način odgovorni za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

Postupajući u skladu sa ovlašćenjima utvrđenim Zakonom, Institucija se u 2011. godini bavila gotovo svim oblastima dječijeg odrastanja. Ono što je zajedničko u ostvarivanju i zaštiti gotovo svakog prava djeteta je puno učesnika koji, svaki u okviru svojih ovlašćenja ima obavezu prepoznati povrede prava djeteta i reagovati u skladu sa svojim ovlašćenjima i najboljim interesom djeteta. Ako samo jedan od učesnika - roditelj, škola, centar za socijalni rad, mediji, pravosuđe...ne reaguje pravovremeno i adekvatno, posljedice po dijete mogu biti i teške i dugoročne, a da ne govorimo o situaciji u kojoj istovremeno više učesnika ne postupi u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Dakle, pored kvalitetnih zakona, koji će prepoznati međunarodne standarde i principe i koji će u praksi biti adekvatno primijenjeni, pored kvalitetnih kadrova, koji pored stručne spreme, koja se podrazumijeva, moraju imati i dodatnu osjetljivost, strpljenje, znanje i razumijevanje za rad sa djecom i stalnu edukaciju, neophodan je multidisciplinarni pristup, stalna i stvarna saradnja stručnjaka različitih profila u traženju najboljih rješenja, da bi se za svako dijete i u svakoj situaciji postiglo najbolje što je moguće. Prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju i očekivanje da ona druga reaguje je vrlo česta situacija u praksi, koja ne doprinosi zaštiti djeteta, već naprotiv, dodatno usložnjava cijelu situaciju.

Institucija je organizovana tako da ima sjedište u Banjaluci i kancelarije u Doboju i Foči, sa ukupno 19 zaposlenih radnika i to VSS – 12 radnika, VS - 1 radnika, SSS – 6 radnika, i to 6 muškaraca i 13 žena svih nacionalnosti.

Institucija je u iznajmljenom prostoru, koji ne obezbjeđuje prostor u kojem bi se svakodnevno mogle provoditi i aktivnosti sa djecom, tako da se te aktivnosti odvijaju u dogovoru sa školom, centrom za socijalni rad ili nevladinim organizacijama.

II PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM

Konvencija o pravima djeteta, jednim dokumentom uspostavlja brojna i vrlo različita prava koja se odnose na sva lica do sticanja punoljetstva.

Konvencija utvrđuje:

- pravo na život, pravo na nediskriminaciju, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na usvojenje, pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim postupcima koji ga se neposredno tiču, pravo na privatnost, pravo na slobodu informacija, pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, pravo na slobodno kulturno i umjetničko izražavanje, pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, pravo na slobodno udruživanje i mirno okupljanje, pravo na čast i ugled, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na primjeren životni standard, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja, pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja iskorišćavanja, pravo na zaštitu od otmice, prodaje i trgovine, pravo na zaštitu od ostalih oblika iskorišćavanja, pravo na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja, pravo na zaštitu od mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupka i kazne, pravo na pravnu i drugu pomoć u slučaju lišenja slobode, pravo na dostojanstvo u krivičnom postupku.

U praksi je danas vrlo često prisutna klasifikacija prava iz Konvencije po različitim osnovama - kao prava na razvoj, prava na učešće i prava na zaštitu, ili kao preventivna, participativna i zaštitna prava.

Bez obzira po kojem osnovu se vrši klasifikacija, ista se čini iz praktičnih razloga, radi lakšeg praćenja provođenja Konvencije, odnosno ostvarivanje prava djeteta u različitim oblastima.

I UN Komitet o pravima djeteta, u namjeri da državama članicama olakša podnošenje izvještaja o naprecima u primjeni Konvencije i izvršavanju obaveza koje su po tom osnovu preuzele, istima je ponudio posebnu klasifikaciju. Komitet pored građanskih prava, prava na porodičnu sredinu i alternativnu brigu, prava na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, prava na slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te prava djeteta koja se nalaze u posebnim situacijama, posebno navodi i definiciju djeteta i osnovne principe iz Konvencije.

Prava garantovana Konvencijom, ovim Izvještajem daju se u nekoliko kategorija:

- lična prava djeteta,
- pravo na zdravstvenu zaštitu,
- pravo na obrazovanje,
- pravo na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti,
- ekonomsko - socijalna prava,
- pravosudno - zaštitna prava djeteta.

1. Statistika o djeci

Radi praćenja ostvarivanja prava djece i njihove zaštite, te predlaganja odgovarajućih mjera poboljšanja položaja djece u određenim oblastima, neophodni su odgovarajući pokazatelji-evidencija po različitim osnovama. Odgovarajuće politike u različitim sektorima, ali i budžeti i njihovo planiranje na svim nivoima zahtjevaju kompletan uvid u stanje na lokalnom nivou i njihovo objedinjavanje i ažuriranje za cijelu Republiku Srpsku.

Zavod za statistiku Republike Srpske, u zadnjih nekoliko godina, u mnogim oblastima je poseban značaj dao upravo pokazateljima koji se odnose na sistem dječije zaštite.

Razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, UN Komitet je izrazio mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, te je Bosni i Hercegovini uputio preporuke koje se odnose i na prikupljanje podataka o djeci.

Komitet preporučuje Državi ugovornici da razvije koordinisani sistem za prikupljanje podataka koji bi trebalo da „pokrije” svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlani te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita. Država ugovornica bi takođe trebala da izradi pokazatelje za efikasno praćenje i evaluaciju napretka u implementaciji Konvencije, kao i za procjenu uticaja politika koje se tiču djece.³⁴

UN Komitet posebno naglašava važnost posjedovanja sveobuhvatnih i aktuelnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim aspektima ranog djetinjstva i djeci koja pripadaju rizičnim grupama.³⁵

Institucija Ombudsmana za djecu radeći istraživanje o prisutnosti prosjačenja djece u Republici Srpskoj, između ostalog se obratila i jednom broju osnovnih sudova u Republici radi dobijanja podataka iz njihove evidencije o prekršaju maloljetnika po tom osnovu.

Navedeni sudovi su zaista uložili napor da Instituciji dostave tražene podatke, ali između ostalog navode da Sud ne vodi posebnu evidenciju o prekršajima za maloljetna lica, tako da ne raspolažu podacima da li je bilo zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka iz člana 26. Zakona o javnom redu i miru.

Imajući u vidu da djeca (sva lica do 18 godina života), po različitim osnovama dolaze u sukob sa zakonom, neophodno je da informacioni sistem pravosudnog sistema prepozna djecu i u prekršajnom i krivičnom postupku, i dodatno, osnov po kojem su protiv njih vođeni postupci pred nadležnim sudovima.

Ovim pristupom bilo bi omogućeno:

- praćenje pojave maloljetničkog prestupništva,
- prepoznavanje i praćenje djece u riziku po različitim osnovama - prekršaji u saobraćaju, prosjačenje, učestvovanje u tuči i brojne druge situacije definisane Zakonom kao društveno neprihvatljivo ponašanje maloljetnika, te
- definisanje politika u različitim oblastima radi unapređenja položaja i zaštite djece, a
- sudovi bi u svakom trenutku imali pokazatelje koje ne moraju tražiti „pješke” što bi im svakako olakšalo rad.

³⁴ Preporuke UN Komiteta za prava djeteta, Prikupljanje podataka, tačka 18. i 19.

³⁵ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.7/2005, Implementacija prava djeteta u ranom djetinjstvu

Imajući u vidu važnost navedenih podataka, Ombudsman za djecu se obratio VSTS očekujući da će prepoznati potrebu i stvoriti mogućnost da evidencije kojima sudovi raspoložu prepoznaju djecu kojima je potrebna posebna zaštita, a djeca u sukobu sa zakonom svakako spadaju u posebno osjetljivu kategoriju.

Pri tome, ovo je samo jedan od pokazatelja koji ukazuje na neophodnost uspostavljanja evidencija o djeci u različitim oblastima, kako bi se određene pojave koje se tiču djece mogle pratiti i kako bi se za iste mogla tražiti adekvatna rješenja za njihovo prevazilaženje.

Za vođenje odgovarajućih evidencija o djeci neophodna je jedinstvena metodologija i jedinstveni standardi, kako bi se izbjegle situacije da su podaci o istoj pojavi iz različitih izvora različiti, a koji su opet posljedica različitih ovlašćenja i nadležnosti o određenom pitanju.

Pri tome, uspostavljanje i vođenje evidencije o djeci traži i dodatnu osjetljivost vezano za zaštitu privatnosti djeteta, zato je posebno važno definisati vođenje same evidencije, pod kojim uslovima i ko ima pristup podacima o djeci, ko vrši nadzor, koji su podaci i kako zaštićeni i sl.

III POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA

U toku 2011. godine, Institucija je postupala u ukupno 451 predmetu kojima se ukazuje na povrede prava djece a koji se odnose gotovo na sve oblasti dječijeg odrastanja.

Rad na svakom pojedinačnom predmetu zahtijeva provjeru navoda iz prijave kod organa na koji se prijava odnosi, provjeru postojeće zakonske regulative u toj oblasti i proceduru postupanja nadležnog organa, te praćenje da li su nadležni postupili na način i u roku kako su u odgovoru instituciji naveli.

U istom periodu Instituciju je telefonom ili dolaskom u kancelariju kontaktiralo preko 1350 građana tražeći pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta.

Broj novo primljenih prijava - 376 u odnosu na prethodnu godnu kada je broj primljenih prijava bio - 201 gotovo je duplo veći kao i broj građana koji su kontaktirali Instituciju u izvještajnom periodu. Ako se pri tom ima u vidu da je broj prijava za šest mjeseci 2009. godine bio 81, onda je jasno da je za vrlo kratko vrijeme prepoznata uloga i značaj Institucije u zaštiti prava i interesa djece.

U izvještajnom periodu Ombudsmana za djecu je kontaktirao i veliki broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje Institucije za rješavanje slučaja koje imaju.

Instituciju su kontaktirali i studenti za stav Institucije o različitim pitanjima koja su teme njihovih seminarskih, magistarskih i doktorskih radova.

Obraćanja Instituciji ove vrste ne vode se kao predmeti niti se statistikom iskazuju, ali se pitanja evidentiraju iz prostog razloga da bi imali uvid u kojoj oblasti i u kojem dijelu treba djelovati kako bi građani imali informacije za situacije koje imaju.

Građani najčešće u tim obraćanjima traže objašnjenje vezano za nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretne situacije, pitaju za rokove u kojima se predmeti trebaju završiti kod nekog od nadležnih organa.

Instituciju je kontaktirao i jedan broj građana iz Federacije BiH, i bez obzira što Institucija nema ovlašćenje za postupanje u tim situacijama, a to se strankama odmah i saopšti, stranke su upućene u način rješavanja sporne situacije.

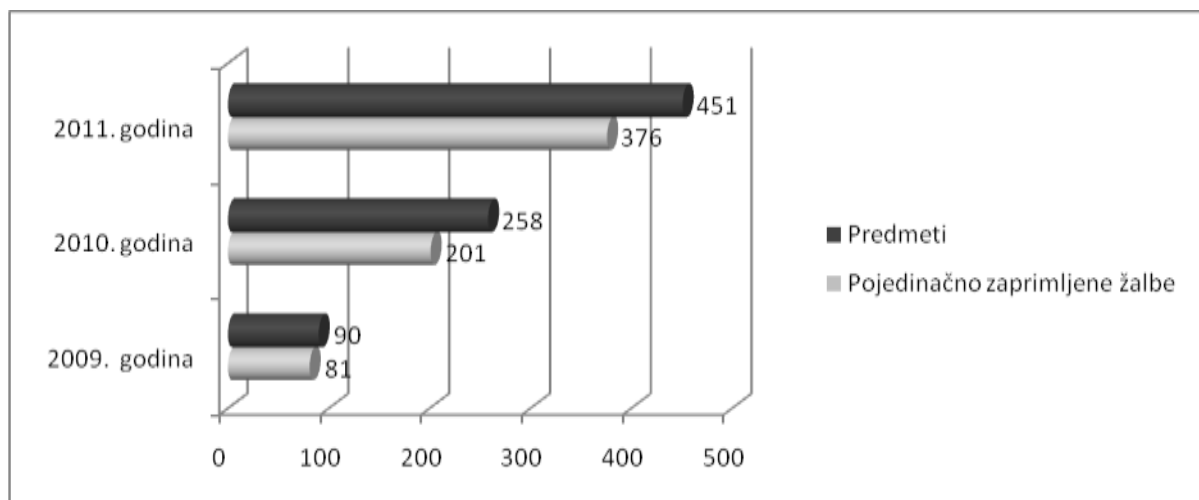
Pojedinačne prijave, po svom sadržaju, najčešće su takve prirode da dugotrajno međusobno dopisivanje i opisivanje situacija sigurno ne bi dalo očekivane rezultate, prvo u pravilnom i potpunom shvatanja suštine problema i drugo, postupak bi trajao mnogo duže. Zbog toga je Institucija bila u jednom broju centara za socijalni rad, u nekima i više puta, radi traženja rješenja ne samo za konkretan predmet, već za dodatna sistemska rješenja, koja bi u interesu djeteta skratila trajanje postupka i učinila odgovornim one koji svojim djelovanjem ugrožavaju prava djeteta.

Primljenim žalbama se ne ukazuje samo na povredu prava u konkretnom slučaju.

Vrlo često se radi o situacijama gdje nije moguće procijeniti ni broj podnosilaca, niti broj lica čija su prava po tom osnovu povrijeđena iz prostog razloga što se žalbom navodi npr: *„...pišemo vam ispred odjeljenja VIa razreda, ili „moje drugarice i ja“, ili prijave „ispred udruženja i nevladinih organizacija“* i sl.

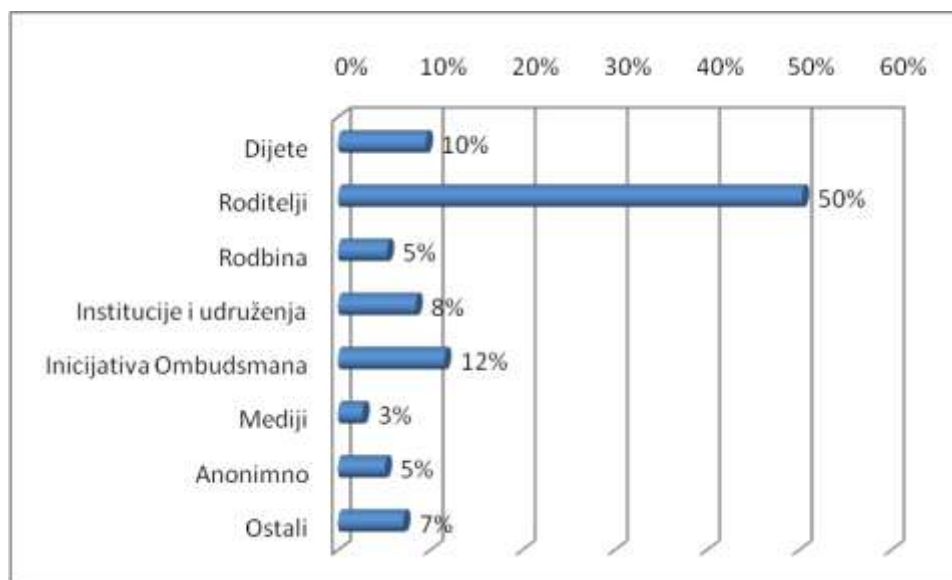
U jednom broju predmeta, obraćanje Instituciji trebalo je da doprinese ostvarivanju određenih prava odraslih, jer povrede na koje ukazuju ne odnose se na prava djeteta kako ih Konvencija garantuje. Bez obzira što se njihovim neostvarivanjem dovodi u pitanje ostvarivanje i zaštita prava djeteta - otkaz na poslu, problemi sa plaćanjem duga javnim komunalnim preduzećima i sl. Institucija se u takvim slučajevima oglašavala nenadležnom, a podnosioca upućivala na nadležnu adresu.

Svi predmeti	
Prijave-žalbe	376
Rad po službenoj dužnosti	45
Preneseno iz 2010.	28
Preneseno iz 2009.	2
Ukupno:	451

1. Statistički pokazatelji

1.1. Podnosilac prijave

Kao i u prethodnom periodu, podnosilac prijave najčešće je jedan od roditelja i najčešće ukazuje na povredu ličnih prava djeteta. U izvještajnom periodu, prijavu Instituciji podnijelo je 190 roditelja, u 2010. godini taj broj je bio 135, iako je procentualno posmatrano njihovo obraćanje instituciji bilo gotovo isto.

Međutim, broj djece koja su podnijela prijave Instituciji zbog povrede njihovih prava znatno je veći u odnosu na prethodni period. U izvještajnom periodu 10% prijava uputila su djeca, za razliku od prethodne godine kada je to bilo u procentu od 6%.

Djeca žalbama ukazuju na povrede njihovog prava u obrazovnom sistemu ili na različite oblike nasilja.

Rodbina djetata žalbom ukazuje na nemogućnost kontakta sa djetetom ili zbog nasilja nad djetetom.

Mediji najčešće ukazuju na slučajeve nasilja nad djecom.

U jednom broju anonimnih prijava Institucija je postupala jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, dok u jednom broju anonimnih prijava nije postupala, jer u prijavama nije bilo dovoljno pokazatelja na osnovu kojih bi se vršile provjere.

1.2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

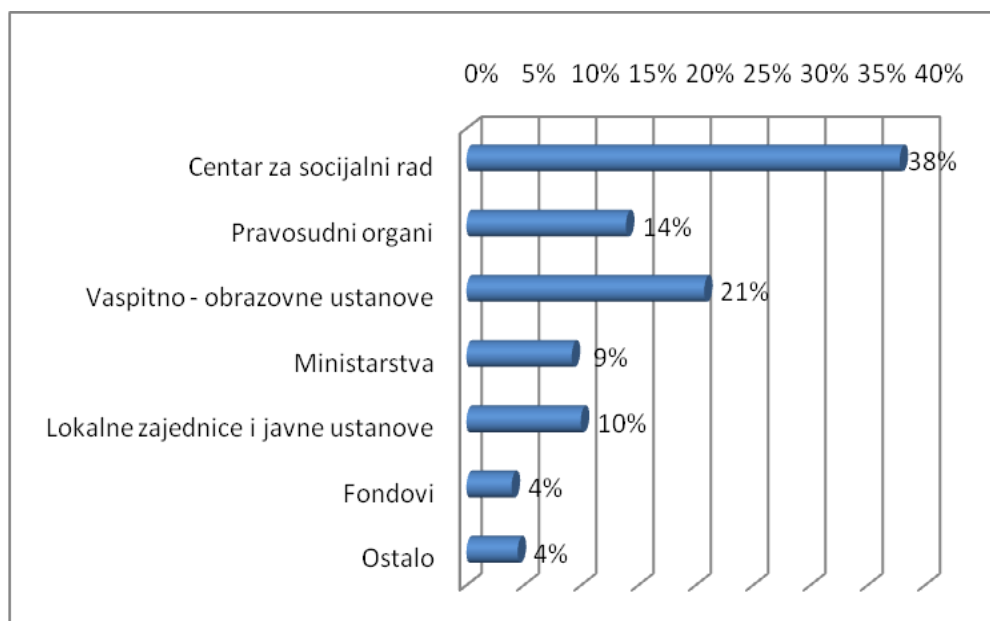

Od ukupnog broja predmeta na kojima je Institucija radila u izvještajnom periodu, smanjen je broj prijava koje se odnose na povredu ličnih prava djeteta sa 49% u prethodnoj godini na 43,6% u izvještajnom periodu, ali su i dalje najviše zastupljene.

Najveće povećanje prijava odnosi se na obrazovna prava sa 5% u prethodnoj godini na 17,4% u izvještajnom periodu, i to povećanje je potpuno razumljivo ako se ima u vidu da je broj djece koja su podnosioci prijave znatno povećan.

Pravosudno zaštitna prava, iako su u prethodnom periodu zastupljena sa 2% dodatno su umanjena na 0,8%, dok su prijave vezane za zdravstvena prava ostale na nivou iz prethodne godine.

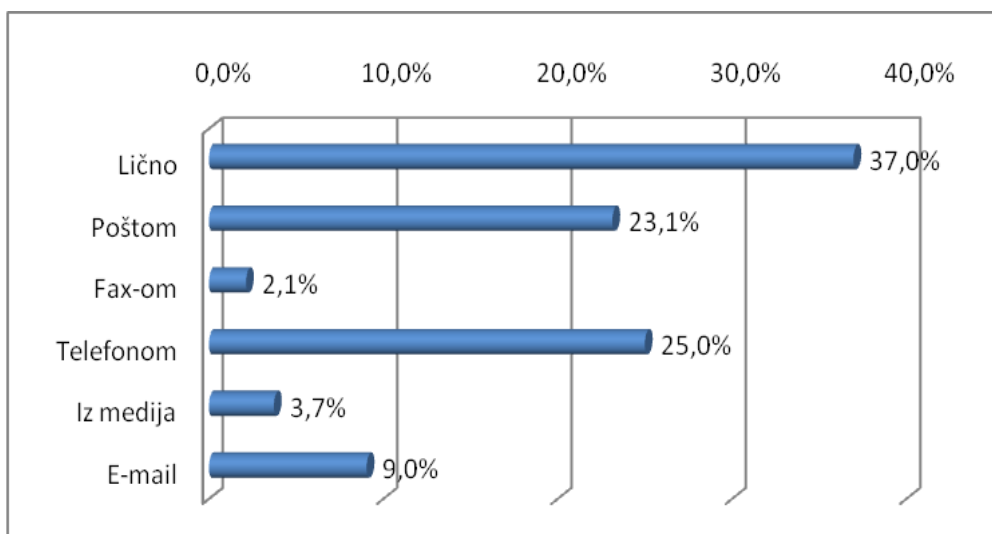
1.3. Prijave prema institucijama

Imajući u vidu da se prijave - žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 144, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom na koju se prijavom ukazuje.

S obzirom da je broj prijava koje se odnose na obrazovna prava u izvještajnom periodu porastao, to je broj obraćanja vaspitno - obrazovnim ustanovama znatno veći. Prijavama koje se odnose na škole ukazuje se najčešće na pitanje discipline i vođenje postupaka po tom osnovu, vršnjačkog nasilja, ocjenjivanja i sl.

1.4. Način prijema prijave - žalbe

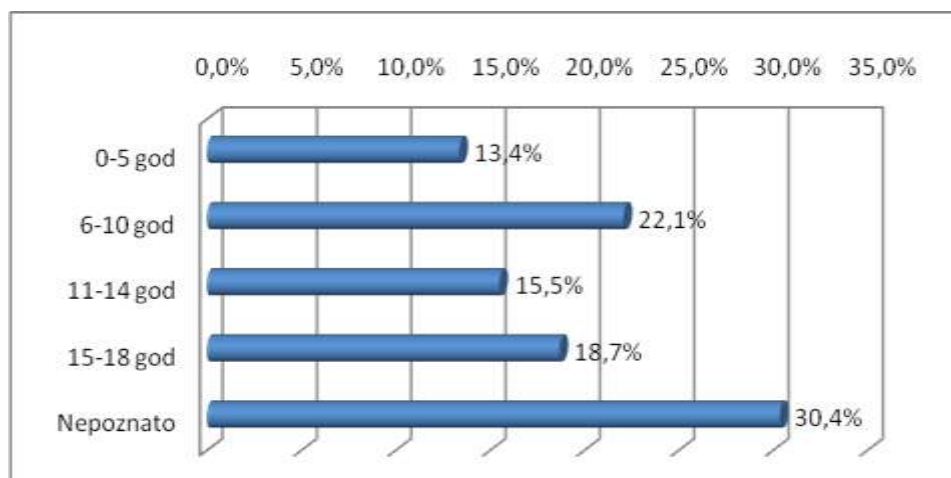

Najveći broj prijava - žalbi Instituciji građani su lično predali, dolaskom u Instituciju, 130, nešto manji je broj onih koji su to uradili poštom, a sve veći broj je onih koji žalbu dostavljaju elektronskom poštom.

1.5. Broj djece

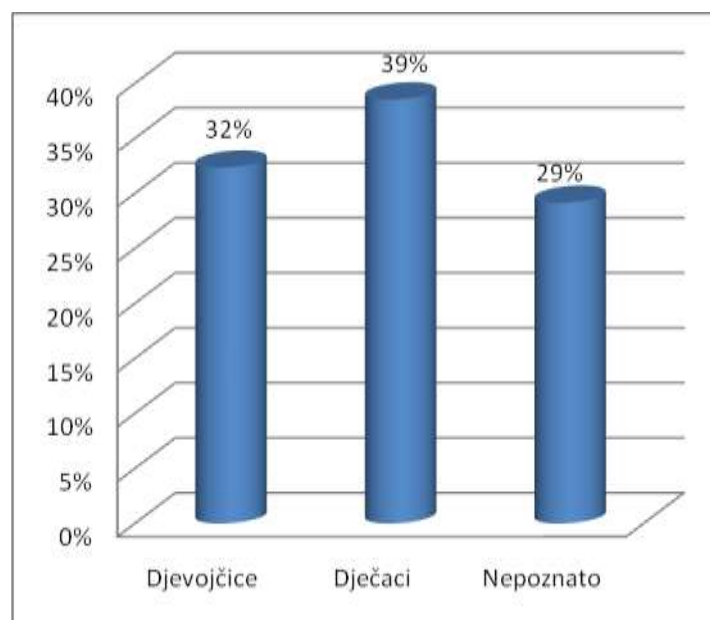
Broj djece čija su prava povrijeđena teško je iskazati i po osnovu primljenih prijava. U svim slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeđen po tom osnovu. U svim slučajevima u kojima je Institucija radila istraživanje, u izvještajnom periodu to se odnosi na prosjačenje djece ili napuštanje škole pokazuje se i broj djece čija su prava po tom osnovu povrijeđena, njihov uzrast i polna struktura djece za te situacije. Ti podaci nisu dio ovih statističkih pokazatelja, jer se prikazuju odvojeno. Statistički pokazatelji odnose se samo na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi broj djece, njihov uzrast i pol.

1.6. Kojeg uzrasta su djeca?

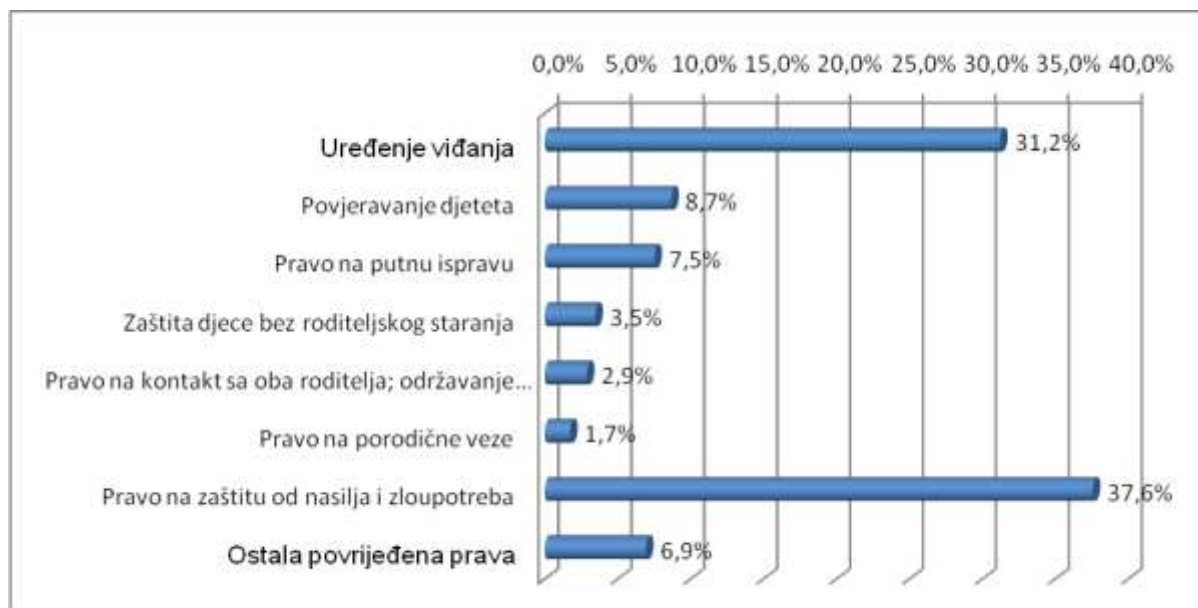
Iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. Upravo ta kategorija djece je potpuno zavisna od roditelja i nisu u stanju da se zaštite. Ako se uzrast djeteta dovede u vezu sa podacima o razvodima braka i vremenu kad se on dešava, te kakve sve posljedice po dijete ostavlja i do kakvih postupaka dovodi, onda je jasno da se radi upravo o tom uzrastu djece.

1.7. Kojeg su pola djeca?

Kada je u pitanju pol djece, onda iz prijava proizilazi da je veći broj dječaka bio u situaciji da su mu prava povrijeđena po nekom od osnova garantovanih Konvencijom. I u prethodnoj godini pokazatelji su na to ukazivali, s tim da je taj procenat bio i veći, 48%.

1.8. Lična prava djeteta

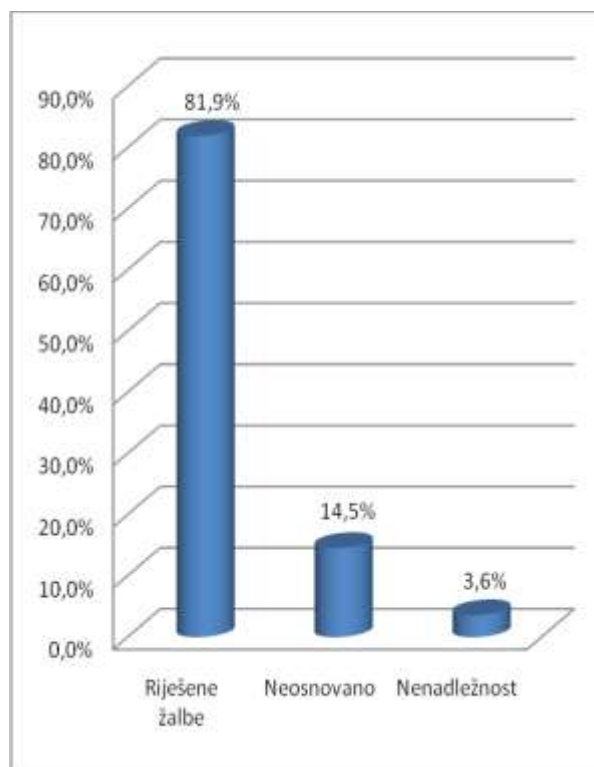
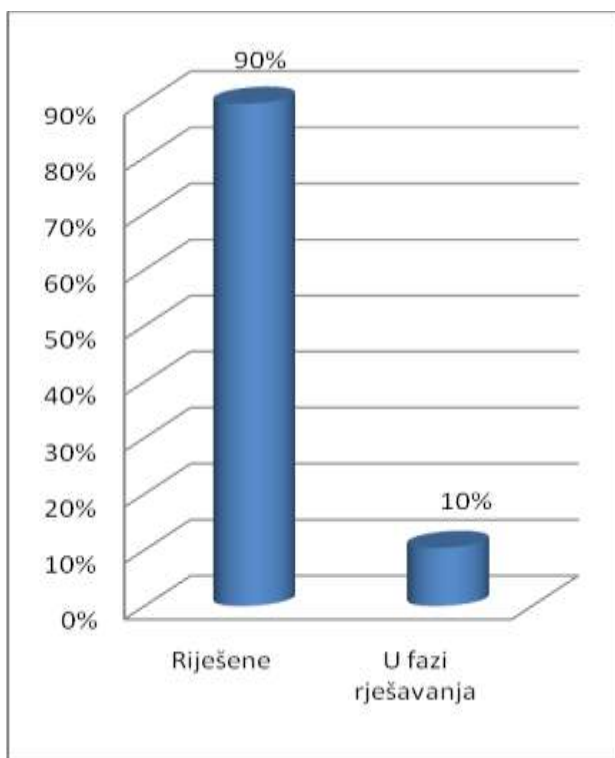

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Na žalost, najveći broj prijava odnosi se na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Ostala povrijeđena prava su: pravo na prebivalište, pravo na boravište, predaja djeteta, ostvarivanje roditeljskog prava, pravo djece na život uz roditelje, pravo na starateljstvo, utvrđivanje očinstva, zaštita privatnosti.

1.9. Ukupan broj predmeta – riješene prijave-žalbe

Institucija je u izvještajnom periodu postupala u ukupno 451 predmetu, od kojih se 376 predmeta odnosi na pojedinačne žalbe od kojih je riješeno 337.

Od ukupnog broja riješenih žalbi (337) 49 podnesenih prijava o povredi prava djeteta su bile neosnovane, a Institucija se u 12 predmeta oglasila nenadležnom za postupanje.

2. Lična prava djeteta

2.1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta garantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima je pravo djeteta na život u porodici. Porodica je osnovna i nezamjenljiva sredina u kojoj dijete odrasta uz ljubav, brigu i pažnju roditelja.

Utvrdjući pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima, Konvencija utvrđuje zajedničku odgovornost roditelja za podizanje djeteta, za brigu o djetetu, vaspitanje i obrazovanje i rast i razvoj djeteta.

Konvencija, utvrđjući prava djeteta, istovremeno utvrđuje i obavezu države na preduzimanje svih potrebnih mjera radi obezbjeđenja svakog prava za svako dijete.

Države članice će uložiti sve napore kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju djeteta. Roditelji ili, u zavisnosti od slučaja, zakoniti staratelji imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Interesi djeteta su njihova osnovna briga.³⁶

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.³⁷ Roditelji se ne mogu odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.

Pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima može biti uskraćeno samo u izuzetnim situacijama kada to interesi djeteta zahtijevaju i kada se to u odgovarajućem postupku dokaže.

Danas su, nažalost, vrlo česte životne situacije u kojima dijete ne može ostvariti svoje pravo da živi zajedno sa oba roditelja, bilo da dođe do razvoda braka ili je dijete rođeno u vanbračnoj zajednici.

Prema pokazateljima statistike³⁸ u 2009. godini sklopljeno je 6131, a razvedeno 455 brakova, u 2010. sklopljeno 5767, a razvedeno 517 brakova.

Od 455 razvedenih brakova u 2009. godini, u 30 slučajeva brak je trajao manje od 1 godinu, u 84 slučaja trajao je između jedne i dvije godine, a u 53 slučaja brak je trajao 3 do 4 godine, a 288 brakova više od 5 godina. Pri tome, u 122 razvedena braka ima po 1 dijete, 70 razvedenih brakova ima po 2 djece i njih 15 razvedenih po 3 i više djece.

Od 517 razvedenih brakova u 2010. godini, u 17 slučajeva brak je trajao manje od godinu dana, u 64 slučaja trajao je između jedne i dvije godine, a u 78 slučajeva brak je trajao 3 do 4 godine, a 358 brakova više od 5 godina. Pri tome, u 149 razvedenih brakova ima po 1 dijete, 78 razvedenih brakova ima po 2 djece i njih 13 razvedenih po 3 i više djece. U 271 razvedenom braku nije bilo djece.

Ako se pri tom ima u vidu da samo mali procenat njih to uradi sporazumno, što uključuje sporazum o uređenju viđanja i kontakte sa djetetom, ali i dogovor o svim pitanjima dječijeg odrastanja, onda je jasno da su svi ostali tražili intervenciju nadležnih službi, od kojih se

³⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

³⁷ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 54/02 i 41/08, član 81.

³⁸ Republički zavod za statistiku RS, Statistički godišnjak 2010

očekuje da regulišu tako osjetljivo pitanje i intervenišu u ličnim odnosima roditelja i njihove djece. Ako se ovaj postupak ne provede kvalitetno i profesionalno i ako on traje godinama, posljedice po dijete su izuzetno teške. U nekoliko slučajeva nalazi ljekara potvrđuju da su zdravstveni problemi djece upravo posljedica stresa kroz koji prolaze djeca razvodom njihovih roditelja.

Roditelji zaboravljaju da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, zaboravljaju da je odluka o razvodu braka njihova odluka koju djeca ne žele i na koju ne mogu uticati, međutim posljedice razvoda braka, pogotovo onih konfliktnih, snose upravo djeca. Prvo, u samom postupku i proceduri razvoda koja je za sve učesnike stresna, za djecu posebno, ali i onda kada su svi nadležni završili svoj dio posla, oni se nose sa posljedicama koje se direktno odražavaju na njihov razvoj i odrastanje.

Pri tome, roditelji svoje roditeljsko pravo doživljavaju kao svoje pravo, a ne kao obavezu i odgovornost koju imaju prema djeci.

Do povrede prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje ne dovode samo konfliktni razvodi. Na žalost, česte su situacije da je u porodici potpuno izostalo roditeljsko staranje i ta djeca su praktično prepuštena sama sebi. Zanemarivanje djeteta je nebriga o djetetu za ostvarivanjem njegovih osnovnih potreba, zdravstvene zaštite, obrazovanja i posljedice takvog odnosa prema djetetu, mogu biti vrlo teške i dugotrajne. A, nadležne institucije taj problem ne prepoznaju na vrijeme, na način da blagovremeno i adekvatno reaguju, kako bi se u svim situacijama nedostatak porodične brige za dijete nadomjestio društvenom i kako bi djeca znala da zbog roditelja, koji iz bilo kojih razloga nisu u stanju brinuti o njima, njihovo odrastanje neće biti ugroženo.

Nedostatak porodične brige za dijete, bez obzira šta su razlozi tome - bolest roditelja, alkohol, nasilničko ponašanje, siromaštvo, društvo mora na vrijeme prepoznati, i nadomjestiti društvenom brigom, prije svega adekvatnim mjerama porodično pravne zaštite - mjerama nadzora i pojačanog nadzora u porodici, a onda i drugim mjerama u skladu sa zakonom.

Izdvajanje djeteta iz porodice je represivna mjera koja se primjenjuje kao krajnja mjera sa ciljem zaštite sigurnosti djeteta i njegovog najboljeg interesa.

2.2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem i bliskim srođnicima

Broj žalbi zaprimljenih u Instituciji u izvještajnom periodu vezano za ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srođnicima, ukazuje ne samo na prisutnost povrede prava djeteta po ovom osnovu već i na brojne stresne situacije kojima je dijete u tim postupcima izloženo.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite samo u 2010. godini centrima je podneseno 512 zahtjeva za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom.³⁹

Svako dijete, od najranijeg uzrasta treba ljubav i podršku oba roditelja i svako ima pravo na zaštitu od međusobnih sukoba roditelja.

³⁹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite-Bilten socijalne,porodične i dječije zaštite za 2010. godinu

„Obavještavam vas da se do danas ništa nije promijenilo i da je svaki moj pokušaj da uspostavim kontakt sa svojim djetetom onemogućen. Molim vas da pomognete meni i mom mlđb.sinu, kojim se u ovom slučaju neljudski manipuliše i time vrši velika zloupotreba roditeljskog prava.“

(Iz pisma jednog roditelja ombudsmanu za djecu)

Djetetu se mora omogućiti ostvarivanje prava na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava ili sprečava i nadležni organ koji nije preduzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. Naravno, da u postupku u kome se utvrdi da kontakti mogu biti štetni po dijete, odnosno da nisu u najboljem interesu djeteta, nadležni organ svojom odlukom uskraćuje takav kontakt vodeći se prije svega najboljim interesom djeteta, koji su u postupku dokazali i obrazložili.

Žalbe primljene u Instituciji najčešće podnose očevi koji se žale da uopšte ne viđaju dijete ili je to viđanje neredovno ili u kraćem vremenskom periodu nego je to utvrđeno, ili su stalno prisutni novi zahtjevi kao uslov za kontakt sa djetetom.

Manipulacija djecom u ovim postupcima gotovo je redovna pojava. Što su djeca mlađeg uzrasta to im se pričom o ocu koji ih je napustio, koji ih ne voli, koji sada ima drugo dijete i sl. lakše postiže cilj, a to je sprečavanje bilo kakvog kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Roditelj, najčešće majka sa kojom dijete živi, vrlo često u postupcima za uređenje viđanja stalno traži dodatno vrijeme za pripremu djeteta za kontakte, pri tome, vrijeme za pripremu za rezultat ima da su sve dalje od mogućeg kontakta. Roditelj sa kojim dijete živi vrlo rijetko otvoreno priznaje da kontakte sprečava, ali se kao razlozi navode neplaćanje alimentacije ili njeno neredovno plaćanje ili odlazak roditelja u školu ili vrtić u koji dijete ide.

U jednom broju predmeta, roditelj prihvata da omogući kontakt djeteta sa drugim roditeljem, ali pod uslovima koje on diktira, a ne prema rješenju nadležnog organa. Ovakvim pristupom samo se stvara privid nesmetanog kontakta, koji se u stvari na ovaj način sprečavaju. Kontakti sa roditeljem sa kojim dijete ne živi u prisustvu drugog roditelja, dijete izlaže ponovo njihovim međusobnim svađama, vrijeđanjima, optuživanjima zbog razvoda, tako da sukobi roditelja koji se nastavljaju poslije razvoda braka, samo dodatno štete djetetu.

Mnogi roditelji koji ne uspijevaju ostvariti kontakt sa djetetom odustaju, jer im se čini da je svaki pokušaj unaprijed osuđen na neuspjeh i da svojim insistiranjem na kontaktima dodatno uznemiravaju dijete.

Situacije u kojima postupak uređenja viđanja traje nekoliko godina dovodi do toga da dijete tad i ne želi bilo kakav kontakt sa drugim roditeljem.

Zakonodavac je centrima dao ne samo mogućnost, već i obavezu da u najboljem interesu djeteta preduzimaju sve potrebne mjere da dijete zaštite, bez obzira na stav jednog ili drugog roditelja o tome. U praksi se to teško ostvaruje.

Iako Porodični zakon predviđa sankcije za roditelja koji ne poštuje odluku nadležnog organa donesenu u postupku zaštite prava djeteta, u praksi, gotovo da nema adekvatne reakcije niti sankcije za neodgovornog roditelja. Pri tome, učešće djeteta u postupku na način da izrazi svoj stav i iznese svoje mišljenje gotovo da izostaje, tako da su u svim ovim postupcima prava djeteta povrijeđena po više osnova.

Jedan roditelj u pismu navodi: *„Djeca su sada stvorila odbojnost i prema centru bojeći se ponavljanja za njih neugodnih trenutaka. Nadam se da će ova molba doći nekome ko ima znanja i razumijevanja da se ovakvi slučajevi rješavaju na humaniji i civilizovaniji način, te*

da ovoj djeci koja su svakako oštećena za normalan život u porodici, stručnim pristupom olakšamo životni put, bez boli i traume."

Evropski sud za ljudska prava brojnim svojim odlukama ukazuje „ da se adekvatnost neke mjere ocjenjuje po brzini kojom se ona implementira, jer protok vremena može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima".⁴⁰

Pored prava djeteta na susrete i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, Konvencijom se djetetu garantuje pravo na očuvanje porodičnih odnosa, tako da se:

Države članice obavezuju da poštuju pravo djeteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze, kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog miješanja.⁴¹

Prijavu na povredu prava djeteta po ovom osnovu podnose baka i djed jer im se onemogućava kontakt sa unukom. Roditelj kod kojeg dijete živi, poslije razvoda braka, sprečava roditelje svog bivšeg bračnog druga da imaju kontakt sa djetetom. U nekim slučajevima to im se otvoreno kaže, a u drugim im se poručuje da pokrenu postupak. Posebno su teške one situacije kada baka i djed, poslije smrti svoga djeteta, imaju dodatnu potrebu vidjeti unuče i družiti se sa njim, a to im se onemogućava.

Onemogućavanje djetetu ostvarivanje ovog prava prisutno je ne samo u situacijama poslije razvoda braka, takve situacije prisutne su i za vrijeme trajanja braka, kada se djetetu pod različitim izgovorima onemogućava svaki kontakt ne samo sa babom i djedom, već i svim drugim srođnicima. Pri tome nisu izostale ni situacije da se kontakt sprečava ili sa srođnicima jednog bračnog druga ili, čak, sa srođnicima i jednog i drugog bračnog druga.

Najčešće, problem je prisutan ako nema saglasnosti jednog ili oba roditelja djeteta na kontakte sa bliskim srođnicima. Centar za socijalni rad, rješavajući po zahtjevu, ukoliko nema spremnosti i saglasnosti roditelja zahtjev odbija jer to pitanje nije uređeno Porodičnim zakonom. Posljedice ovakvih odluka snosi samo dijete kojem je onemogućena ljubav i pažnja ne samo babe i dede već i drugih srođnika.

Jedna baka u pismu Instituciji navodi: „*Majka djeteta od 4 godine, kojoj je dijete povjereno na brigu i vaspitanje poslije razvoda braka sa njenim sinom, ne dozvoljava kontaktiranje sa ocem ni sa dedom i babom po ocu.*"

Porodični zakon ne uređuje ovo pitanje na način da dijete ima to pravo, kao što ne uređuje da to pravo imaju srođnici djeteta, tako da ne određuje ni krug srođnika sa kojima dijete može ostvariti kontakt.

Konvencija ne utvrđuje koja su to lica – srođnici sa kojima dijete ima pravo na kontakte i druženja ostavljajući da se to pitanje uredi domaćim zakonima.

Međutim, prema presudama Evropskog suda za ljudska prava, krug lica sa kojima dijete ima pravo na porodične veze se stalno širi, polazi se od činjenice da je ovo pravo djeteta izuzetno važno za njegov pravilan i zdrav razvoj i odrastanje i da je država odgovorna jer nije preduzela sve potrebne mjere da se to pravo omogući,⁴² i u svim tim predmetima podnosioci apelacije su na ime naknade obezbijedili značajna finansijska sredstva.

⁴⁰ Predmet pred Evropskim sudom broj 27966/06

⁴¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 8.

⁴² Predmet pred Evropskim sudom broj 14011/07

Iako se Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini, a Evropski sud za ljudska prava, brojnim svojim odlukama utvrdio obavezu države na zaštitu djeteta po tom osnovu, pravo djeteta na porodične veze još uvijek nije na odgovarajući način obezbijeđeno.

2.3. Izvršenje odluka

Izvršenje odluka nadležnih organa, kada o tome nema saglasnosti stranaka u postupku, uvijek je, samo po sebi, teško i mučno za sve učesnike. Posebno su teška ona izvršenja koja se odnose na predaju djeteta. Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, oni često i ne razumiju o kakvim se postupcima radi, pod uticajem jednog od roditelja da se ponašaju na određeni način dodatno su zbunjeni, a sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje.

Izvršenje pravosnažnih odluka nadležnih organa niko ne bi smio dovoditi u pitanje. Međutim, u postupcima u kojima je predmet izvršenja djeteta, osnovno pitanje je da li su izvršene potrebne pripreme svih učesnika u postupku, posebno djeteta, kako bi se ono u tom postupku zaštitilo.

Da bi se umanjile posljedice koje izvršenje odluka ima za djeteta, izvršenje odluka u postupcima za predaju djeteta nikako se ne može smatrati sama predaja djeteta u određenom terminu. Izvršenje zahtijeva odgovarajuću pripremu, ali i rad sa djetetom nakon samog izvršenja. Dužnost je dakle nadležnih institucija djeteta pripremiti na promjenu, koja će izvršenjem nastati, ali je isto tako dužnost, i to prije postupka prinudnog izvršenja, koristiti postojeće mjere rada sa roditeljem, pa i mjere sankcionisanja onog roditelja koji onemogućava ili sprečava provođenje donesenih odluka, kako bi se izbjegle situacije da se uz asistenciju policije, djeteta uzima od jednog i predaje drugom roditelju ili da se izvršenje zakazuje nekoliko puta i svaki put konstatuje da nisu izvršene potrebne pripreme.

Centri za socijalni rad ističu da je problem izvršenja njihovih odluka naročito prisutan u postupcima uređenja viđanja djeteta i roditelja sa kojim djeteta ne živi. Ti postupci pred centrom jako dugo traju da bi se donijelo rješenje o uređenju viđanja. Međutim, kad se rješenje donese problem tek nastaje, jer se doneseno rješenje ne izvršava. U nekim situacijama do izvršenja rješenja ne dolazi godinama. Izvršenje u postupcima u kojima djeteta ne prihvata odluku, u kojima plače i vrišti za posljedicu ima odlaganje ili obustavu izvršenja, što dodatno usložnjava cijelu situaciju. „Odlaze se administrativno izvršenje rješenja centra za socijalni rad, koje je izvršno 3.8.2009.godine, sve dok stručni radnici centra za socijalni rad i majka djeteta ne izvrše pripremu djeteta za susret sa ocem”.⁴³ „Odlaze se administrativno izvršenje rješenja centra za socijalni rad koje je izvršno 30.9.2010.godine u predmetu održavanja ličnih odnosa oca i njegove mladb.kćerke.”⁴⁴

Ostavljajući zaključkom, koje donose nadležni opštinski organi, neograničeno i neodređeno vrijeme centru za socijalni rad da izvrši potrebne pripreme za održavanje viđanja, bez prava na žalbu na isto, otvara brojna pitanja. Prvo, zašto potrebne pripreme nisu prethodile izvršenju, a onda, ako je u postupku koji je prethodio izvršenju doneseno rješenje koje je u najboljem interesu djeteta, ako je takvo rješenje postalo pravosnažno i ono se ne izvršava, šta je onda najbolji interes djeteta - ono što je utvrđeno pravosnažnim rješenjem ili se sad u

⁴³ Odjeljenje za opštu upravu – Administrativna služba opštine Derventa, Zaključak broj: 05-544-1-26/10 od 28.06.2010. godine,

⁴⁴ Odjeljenje za opštu upravu – Administrativna služba opštine Srbac, Zaključak broj: 03-544-2/10 od 20.09.2011. godine

novom postupku izvršenja utvrđuje ponovo najbolji interes djeteta koji nije u skladu sa već donesenim rješenjem; ko u tom postupku uopšte utvrđuje šta je najbolji interes djeteta i ko snosi posljedice za traume kojima je dijete dodatno izloženo.

Protok vremena sa kojim se računa i koji se ostavlja za dodatne pripreme, ne rješava problem, naprotiv, on dodatno udaljava stranke u postupku „i može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima.“⁴⁵

S obzirom da nemaju ovlašćenja provoditi izvršenja rješenja koja su sami donijeli, centri kao moguće rješenje vide u utvrđivanju nadležnosti suda u ovim postupcima. Međutim, ovlašćenja centra nikako se ne mogu izbjeći, prije svega u preduzimanju potrebnih mjera i aktivnosti u postupku koji predhodi samom izvršenju, a to su adekvatne pripreme kako bi se prinudno izvršenje izbjeglo ili svelo na najmanju moguću mjeru.

2.4. Predaja djeteta

Žalbama upućenim Ombudsmanu za djecu ukazuje se i na problem predaje djeteta, u situaciji kada je dijete zatečeno kod bližih srodnika, najčešće u situaciji kada umre roditelj kojem je dijete presudom o razvodu braka povjereno na brigu i vaspitanje, a dijete nastavlja da živi u njegovoj porodici.

Otac djeteta u pismu Instituciji navodi: „*Molim Vas, očekujem od Vas aktivno učesće u predaji djeteta ocu kao zakonskom zastupniku i jedinom roditelju. Ja ne mogu uzeti normalno svoje dijete kod sebe, jer postoje stalni pritisci na nju, kad je zovem telefonom, oni prisluškuju naš razgovor i poslije daju svoje negativne komentare.*“

Zakonodavac je, u namjeri da zaštiti dijete, dao mogućnost organu starateljstva da, kada okolnosti to nalažu, može hitno i adekvatno reagovati.

Mogućnost koju je utvrdio zakonodavac znači obavezu centra na postupanje u zaštiti najboljeg interesa djeteta.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, kao drugostepenom organu i organu koji vrši nadzor nad stručnim radom centara za socijalni rad, uputio preporuku kojom se nalaže da se u postupcima centara obezbijedi da odmah po saznanju da se dijete nalazi kod trećih lica, kojima ono u skladu sa zakonom nije povjereno na brigu i vaspitanje, preduzmu potrebne mjere kojima će se regulisati pitanje čuvanja, vaspitanja i brige o djetetu do donošenja konačne odluke nadležnog organa o tome, vodeći računa prije svega o interesima djeteta u konkretnom slučaju.

Svoje postupanje, odnosno ne donošenje odgovarajućeg akta, centri za socijalni rad u ovim situacijama pravdaju činjenicom da je sud nadležan za predaju djeteta u navedenim situacijama⁴⁶. Nesporno je da je sud nadležan za predaju djeteta, ali je isto tako nesporno da se, sve do donošenja odluke suda o tome, dijete nalazi kod trećih lica, bez adekvatnog rješenja i bez nadzora nadležnih. U takvim situacijama čak se vodi postupak uređenja viđanja roditelja sa licem koje ničim nije ovlašćeno za brigu o djetetu.

Organ starateljstva, po Zakonu, štiti interese djeteta, što ga obavezuje na preduzimanje potrebnih mjera radi zaštite djeteta i njegovih interesa uključujući i starateljstvo kao jednu od mjera. Potrebne mjere, između ostalog, zahtijevaju da organ starateljstva odmah po saznanju da je dijete bez roditeljskog nadzora, bez obzira na razloge koji su do toga doveli i

⁴⁵ Predmet pred Evropskim sudom, broj: 14011/07

⁴⁶ Porodični zakon, član 91.

bez obzira da li se i kakav sudski ili neki drugi postupak vodi, preduzme mjere kojima će briga o djetetu, do donošenja konačne odluke nadležnog organa o tome biti povjerena određenom licu koje ispunjava uslove za to.

2.5. Izdavanje putne isprave za dijete

Povrede prava djeteta prisutne su i u postupcima izdavanja putne isprave za dijete u kojima saglasnost za izdavanje putne isprave najčešće traži roditelj sa kojim dijete živi poslije razvoda braka, a drugi roditelj odbija da da saglasnost, koristeći se svim sredstvima samo da spriječi odlazak djeteta na put.

S obzirom da se veliki broj žalbi u toku 2010.godine odnosio upravo na postupanje centara za socijalni rad vezano za davanje mišljenja o opravdanosti izdavanja putne isprave za dijete,⁴⁷ Ombudsman za djecu je, u cilju sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta u postupku izdavanja putne isprave, prije svega u slučaju kad o tome nema saglasnosti oba roditelja o ostvarivanju ovog prava djeteta, dostavio Preporuku svim centrima za socijalni rad kojom se ukazuje na važnost postupka koji se vodi pred centrom za socijalni rad, a koji ima za cilj utvrditi šta je interes djeteta u tom postupku.

Prema odgovoru jednog broja centara za socijalni rad, Preporukom je pojašnjeno i olakšano postupanje centara u takvim situacijama, što bi u konačnom trebalo smanjiti prijave zbog povrede prava djeteta po tom osnovu.

Institucija je centrima za socijalni rad dostavila i presudu Okružnog suda u Banjoj Luci⁴⁸ koji je poništio doneseno rješenje kojim je odbijen zahtjev za izdavanje putne isprave za dijete. Presudom se između ostalog konstatuje da se mišljenje centra svodi na parafraziranje razloga koje je otac naveo kao svoj argument za zabranu izdavanja putne isprave, da isto nije dato u pravcu da li je u interesu djeteta da putuje, odnosno, da li je u interesu da se djetetu izda putna isprava, te da kao takvo nije moglo biti osnov za odlučivanje u predmetnoj stvari.

Premda je u izvještajnom periodu smanjem broj obraćanja Instituciji po osnovu samog izdavanja putne isprave, i dalje je prisutan problem saglasnosti jednog od roditelja na putovanje kada dijete već ima putnu ispravu.

Tako se u pismu majke navodi: *„Otac nikada nije živio sa djetetom, pravo na kontaktiranje je zatražio tek onda kad sam se ja obratila Centru za dobijanje saglasnosti za putovanje, a djetetu su 4 godine. Centar je nekoliko puta slao pozive da se otac izjasni po pitanju saglasnosti što je on izbjegavao...Iza nedavanja saglasnosti za put djeteta sa majkom stoje njegove skrivene namjere da mi napakosti i lično se osveti, a ovo mu je jedini način gdje osjeća da ima kontrolu i može da manipulise.“*

Po istom osnovu Ombudsmanu za djecu su se obraćale i institucije, tako u dopisu centra za socijalni rad stoji: *„Otac djeteta nije želio potpisati saglasnost za izdavanje putne isprave tako da djevojčica prošle godine nije učestvovala u projektu, ljetovanje djece u Kumboru. Djevojčica sada ima putnu ispravu, ali otac ne želi da potpiše saglasnost za odlazak djeteta na more. Otac ne kontaktira sa djecom, postoje problemi oko izdržavanja i plaćanja*

⁴⁷ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite u 2010.godini centrima je podneseno 868 zahtjeva za davanje mišljenja o opravdanosti izdavanja putnih isprava maloljetnom licu

⁴⁸ Presuda Okružnog suda u Banjaluci broj 11 0 U 004980 10 U od 23.12.2010. god.

alimentacije, a prema našoj stručnoj procjeni isključivi motiv ovakvog ponašanja je emocionalna i druga ucjena bivše supruge, a na štetu maloljetnog djeteta.”

Imajući u vidu da postupanjem roditelja koji odbija da da saglasnost za putovanje djeteta - ekskurzija ili ljetovanje, posljedice snosi samo dijete, vrlo je važna uloga centra za socijalni rad, jer tamo gdje nema saglasnosti roditelja ili su oni protivni interesu djeteta, centar je organ starateljstva koji štiti prava i interese djeteta.

Od centra se očekuje da u svakom konkretnom slučaju, imajući u vidu kompletnu porodičnu situaciju i moguće eventualne posljedice, imajući u vidu potrebe djece i njihovo pravo na zdravo i bezbjedno odrastanje, odluče u svakom pojedinačnom slučaju o opravdanosti zahtjeva za izdavanje putne isprave.

Isto tako, zakonom je uređeno postupanje centra za socijalni rad u svim situacijama kada postoji nesaglasnost roditelja o bilo kojem pravu djeteta. Upravo postupanjem centra za socijalni rad, treba da se spriječi da posljedice neslaganja roditelja i njihove inate trpi samo dijete.

Pri tome je ključno, da se stav centra ne može zasnivati samo na konstataciji roditelja i njihovih zahtjeva. Na osnovu istih, uvažavajući sve odlučne činjenice i okolnosti, stručni tim centra mora dati svoj obrazložen stručni stav šta je najbolji interes djeteta u svakom pojedinačnom slučaju.

2.6. Izdržavanje djeteta

Pravo djeteta na izdržavanje, kao jedno od njegovih osnovnih prava, zagantovano UN Konvencijom o pravima djeteta, proizilazi iz Ustava Republike Srpske i Porodičnog zakona⁴⁹.

Roditelji su prvenstveno odgovorni da izdržavaju maloljetnu djecu i u izvršavanju te obaveze moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti.⁵⁰ Dužnost je i pravo roditelja da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.⁵¹

Zakon dalje utvrđuje da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo,

- ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana,
- ako je zanemario staranje o osnovnim životnim potrebama djeteta s kojim živi ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ.⁵²

Iz navedenih razloga roditelju može biti oduzeto roditeljsko pravo. Međutim, i u slučaju oduzimanja roditeljskog prava ne prestaje obaveza izdržavanja djeteta.

Zakon dalje, u namjeri da zaštiti dijete, utvrđuje da kad sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijestice o tome organ starateljstva radi obezbjeđenja sredstava za izdržavanje djeteta.⁵³

Obaveza izdržavanja djeteta odnosi se na sve one uslove koji su neophodni za djetetov razvoj i odrastanje - stan, hrana, liječenje, obrazovanje i sve drugo što njegov pravilan

⁴⁹ Porodični zakon Republike Srpske, član 82.

⁵⁰ Porodični zakon član 232.

⁵¹ Porodični zakon, član 81.

⁵² Porodični zakon, član 106.

⁵³ Porodični zakon, član 255.

razvoj zahtijeva. Ako roditelji ne žive zajedno, onda ova obaveza postaje novčano davanje/alimentacija, koja se vrlo često ostvaruje sudskim putem, ali brojni primjeri ukazuju da se ni tada ne realizuje.

Međutim i pored brojnih normativnih garancija - obaveza izdržavanja djeteta od strane njegovih roditelja, stvarnost je za mnogu djecu potpuno drugačija.

Pravo djeteta na izdržavanje nikako ne smije da zavisi od statusa bračne zajednice i odnosa u njoj, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije obaveza izdržavanja djeteta je obaveza oba roditelja djeteta. A upravo neriješeni odnosi bračnih drugova, vrlo često za posljedicu imaju neizvršavanje zakonske obaveze izdržavanja djeteta. Broj djece koja u sudskom postupku moraju tražiti svoje izdržavanje povećava se sa porastom broja razvoda brakova i dodatno, porastom broja onih koji to ne učine sporazumno. Zato je za mnoge put do alimentacije ne samo dug, već praćen poniženjima u kojima dokazuju nešto što je nesporno, a rezultat ipak izostaje.

Ako obveznik izdržavanja nije spreman plaćati izdržavanje, ono se mora ostvariti u sudskom postupku. Međutim, ni presuda o razvodu braka kojom se utvrđuje i obaveza izdržavanja djeteta, često ne rješava problem. Za mnoge problem tek nastaje, jer zbog nepostupanja po presudi, u izvršnom postupku se traži naplata potraživanja. Za podnošenje prijedloga za izvršenje stranka mora znati tačnu adresu dužnika, što je vrlo često problem, mora znati da li i gdje radi, a ako ne radi prijedlogom mora navesti iz koje njegove pokretne i nepokretne imovine traži naplatu. Nemogućnost uvida u stvarno stanje njegove imovine ili činjenica da imovina nije njegovo vlasništvo, mnoge i pored brojnih pokušaja sprečavaju da prijedlog sudu podnesu. Ako se ipak u tom postupku i naplati-poslije procjene i prodaje njegove pokretne imovine, to je naplata samo jednog dijela njegove obaveze koju on ima prema djeci. I onda mora ići sa novim prijedlogom za nova dospjela potraživanja.

Zakonom je utvrđeno i ovlaštenje centra za socijalni rad da u ime djeteta podnosi sudu prijedlog za izvršenje, to su rijetke situacije u praksi, kao što su rijetke i bilo kakve sankcije protiv neodgovornog roditelja. Neplaćanje izdržavanja za dijete zakonom je sankcionisano kao krivično djelo, neizdržavanje djeteta je zanemarivanje djeteta i nasilje nad djetetom, ali sankcije protiv neodgovornih roditelja su vrlo rijetke kao što su rijetki slučajevi krivične odgovornosti.⁵⁴ Prisutan problem ne samo da ugrožava dijete i njegove svakodnevne potrebe već i njegovu porodicu, koja je prisiljena od različitih službi i institucija tražiti i dokazivati obavezu izdržavanja, već je i dodatni pritisak na službe socijalne zaštite za pomoć takvoj djeci, koja su stvarno u stanju socijalne potrebe i pored roditelja koji odbija da izvrši svoju roditeljsku i zakonsku obavezu.

Žalbe koje je Institucija primila, bez obzira što ukazuju na vrlo različite situacije u kojima su se našla djeca zbog neplaćanja alimentacije, za rezultat imaju isto - da u brojnim postupcima djeca treba da dokazuju da roditelj treba da ga izdržava.

Jedna majka u pismu Instituciji navodi: „*Prinuđena sam da vam se ponovo obratim jer već godinu dana otac za dijete ne plaća, ja ne znam šta da radim, imala sam staru baku koja je umrla, živjeli smo od njene penzije, kako ga nije sramota nepokretna žena je hranila njegovo dijete.*”

U odgovoru koji sud u jednom predmetu dostavlja Instituciji navodi se: „*Postupajući po vašem aktu obavještavate se da je prema stanju spisa predmet konstantno u radu. U*

⁵⁴ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite ukupan broj iniciranih postupaka za oduzimanje roditeljskog prava od strane organa starateljstva u 2010.godini bio je 27.

predmetu su sprovedene sve izvršne radnje, rješenje o izvršenju, popis, procjena i prodaja pokretnih stvari uz napomenu da je zakonski zastupnik mladb.djeteta preuzela određena novčana sredstva koja su naplaćena od izvršenika."

Roditelji organizovani u udruženja ističu da problem neplaćanja alimentacije ne znači samo uskraćivanje djetetu sredstava za život, već da im otežava i ostvarivanje drugih prava iz razloga što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena bez obzira na dokaze da do isplate nije došlo.

S druge strane zakonsko⁵⁵ rješenje kojim se u sudskom postupku određuje iznos izdržavanja za dijete, nije vezan potrebama djeteta već mogućnostima davaoca, što je opet protivno interesima djeteta. Zakonom nije utvrđen minimum koji roditelj mora obezbijediti, tako plaćanje procenta od njegove plate, najčešće nije odraz njegovih stvarnih mogućnosti da doprinosi izdržavanju djeteta.

Mnogi roditelji sa kojima djeca poslije razvoda braka nastavljaju da žive svakodnevno suočeni sa brojnim pitanjima i problemima vezanim za odrastanje njihove djece. Alimentacija je samo jedan od problema i njen izostanak samo dodatno usložnjava probleme koje već imaju.

2.7. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad

U okviru zakonom utvrđenih nadležnosti, centri za socijalni rad imaju veliku odgovornost i ovlašćenja bilo da sami vode postupke i donose odluke ili da u postupku pred sudom i drugim organima daju svoje mišljenje vezano za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

U brojnim situacijama u kojima je Institucija postupala - razvod braka i uređenje viđanja, plaćanje alimentacije, izdavanje putne isprave za dijete, dijete žrtva različitih oblika zlostavljanja i zanemarivanja...centri za socijalni rad imaju presudnu ulogu.

Problem prosjačenja djece, smještaj djece bez roditeljskog staranja u dom, poremećaji u ponašanju, djeca u sukobu sa zakonom, problemi sa alkoholom i druge kategorije djece u riziku, vrlo često su posljedica neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takve uslove odrastanja djece. Rasprave o ovim, ali i mnogim drugim pitanjima zaštite prava i interesa djece, ukazale su na neophodnost jačanja timova centara za socijalni rad kako bi u okviru mjera porodično pravne zaštite pružili potrebnu pomoć i podršku porodici radi zaštite interesa djeteta.

Po zakonu, organ starateljstva dužan je da preduzme potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta. Između ostalog, ako opravdani interesi djece zahtijevaju, organ starateljstva ovlašćen je da mjerama porodično pravne zaštite odredi stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, mjeru pojačanog nadzora roditelja i druge mjere u skladu sa Zakonom, i na taj način pomogne porodici u vaspitanju i popravljanju ličnog statusa djeteta.

S druge strane, centri za socijalni rad, redovno ističu probleme sa kojima se svakodnevno susreću, a koji utiču na kvalitet njihovog rada, kao što je - veće nadležnosti centara po

⁵⁵ Porodični zakon, član 259. i 261. (Lice koje je dužno da daje izdržavanje, a nalazi se u radnom odnosu ili je korisnik penzije ili ostvaruje stalnu novčanu rentu u mjesečnim iznosima, sud će obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja koji se određuje u procentu od ličnog dohotka, penzije...Taj procenat ne može biti manji od 15% za svako izdržavano lice, a procenat za sva lica koja traže izdržavanje ne može biti veći od 50%.)

različitim osnovama ne prati i potreban broj radnika,⁵⁶ zatim nedostatak stručnog kadra različitih profila koji je ključan za obavljanje poslova iz nadležnosti centra, nemogućnost formiranja stručnih timova za rad po pojedinim oblastima socijalne zaštite, nedostatak savjetovališta za djecu i roditelje i drugih organizovanih oblika podrške i djeci i roditeljima za brojne situacije sa kojima se susreću na putu odrastanja djece, nedovoljna finansijska sredstva, nedovoljno stručno osposobljavanje i usavršavanje zaposlenih.

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući 2005. godine Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta u svojim zaključnim razmatranjima konstatuje važan posao i širok mandat centara za socijalni rad, te preporučuje:

- da se centrima za socijalni rad obezbijede odgovarajući ljudski i finansijski resursi i sistematična obuka osoblja, kao i da se preduzmu sve druge mjere kojima bi se zagarantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija.

Polazeći od izuzetno važne uloge centara za socijalni rad u sistemu socijalne zaštite u cjelini, a imajući u vidu da problemi sa kojima se centri susreću u svom radu, za posljedicu imaju i neadekvatne mjere u zaštiti interesa djeteta, a na osnovu podataka o postupanju centara, ne samo u radu po pojedinačnim predmetima, već i u razgovoru sa brojnim centrima o njihovim ovlaštenjima i mogućnostima adekvatnog postupanja - neophodno je osigurati potrebne uslove za postupanje centara u skladu sa utvrđenim ovlaštenjima, prije svega u dijelu:

- obezbjeđenja potrebnog broja stručnih radnika,
- stalne edukacije zaposlenih i
- obaveznog stručnog nadzora, kako bi se spriječile situacije da postupci veoma dugo traju i da ne daju očekivane rezultate u interesu djeteta u postupcima:
 - izricanja mjera porodično pravne zaštite, nadzora i pojačanog nadzora
 - preduzimanja mjera protiv roditelja koji sprečava ili onemogućava kontakt djeteta sa drugim roditeljem,
 - protiv roditelja koji ne plaća alimentaciju,
 - oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima utvrđenim zakonom,
 - izdržavanja djeteta kako je to zakonom uređeno,
 - davanja nalaza i mišljenja stručnog tima na način da iz istog proizilazi šta je najbolji interes djeteta u pojedinačnim slučajevima,
 - u ponovljenom postupku, protivno zahtjevu drugostepenog organa, ponovo donose istu odluku.

2.8. Pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotreba, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.⁵⁷

Nasilje nad djecom javlja se u različitim oblicima - psihičko zlostavljanje, fizičko kažnjavanje, seksualna zloupotreba, i bez obzira o kojem obliku nasilja nad djetetom se radi, svako

⁵⁶ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, na dan 31.12.2010.godine, u 61 opštini, broj zaposlenih u centrima za socijalni rad i opštinskim službama socijalne zaštite je 556 radnika, od tog broja 58% ili 324 su stručni radnici.

⁵⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

vrijeđa i ponižava, svako ugrožava njegovo dostojanstvo i ostavlja teške i, vrlo često, trajne posljedice na njegov razvoj i odrastanje.

Republika Srpska je preuzela međunarodno pravnu obavezu zaštite djece od nasilja, te su osnovni zahtjevi Konvencije o zaštiti djeteta od nasilja i ustavna i zakonom utvrđena obaveza.⁵⁸

Na žalost, praksa pokazuje da su mnoga djeca još uvijek izvan potrebne zaštite, prije svega, zbog odnosa prema tom problemu i njegovom neprepoznavanju, zbog neadekvatnog reagovanja u situacijama kad se nasilje desi i, što je vrlo važno, zbog izostanka potrebne psihosocijalne podrške djeci žrtvama bilo kojeg oblika nasilja.

U vezi sa članom 19. Konvencije, UN Komitet je izrazio svoju zabrinutost u vezi sa nasiljem nad djecom, te je svojim zaključnim razmatranjima između ostalo preporučio:

- *da se izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i u institucijama,*
- *da se uključivanjem djece ojača kampanja podizanja svijesti i edukacije sa ciljem sprečavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promovišu pozitivni, nenasilni oblici discipline i poštivanja dječijeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja⁵⁹.*

2.8.1. Nasilje u porodici je nasilje nad djecom

Svako nasilje je trauma za dijete sa teškim i trajnim posljedicama, ono koje se dešava u porodici, u svim njegovim oblicima, predstavlja najteže oblike ne samo porodičnog već nasilja uopšte, jer na dijete ostavlja teške fizičke i psihičke posljedice. Osnovno pravo svakog djeteta, pravo na život i razvoj, ne samo da je povrijeđeno, već i ozbiljno ugroženo različitim oblicima zlostavljanja i zanemarivanja.

Iako je pravo djeteta na zaštitu od nasilja jasno definisano i Konvencijom o pravima djeteta, Ustavom Republike Srpske i zakonima koji uređuju ovu materiju, statistika nažalost pokazuje da je stvarnost za mnogu djecu potpuno drugačija i da je njihovo pravo na dostojanstvo, zdravlje, razvoj i vaspitanje ozbiljno ugroženo.

Sistemske akte koji su doneseni u zadnjih nekoliko godina doprinijeli su shvatanju i prepoznavanju problema i njegovih posljedica ne samo za tu porodicu već za društvo u cjelini, a Strategija protiv nasilja u porodici⁶⁰ donesena 2010. godine veći akcenat stavlja upravo na zaštitu djece.

Porodica ima primarnu ulogu u razvoju i odrastanju djeteta.⁶¹ Na žalost, mnoga djeca upravo u porodici i u najranijem uzrastu doživljavaju različite oblike zanemarivanja, povređivanja, ponižavanja i zlostavljanja. Nasilje koje djeca doživljavaju u porodici nikako nije stvar samo porodice, već ozbiljan društveni problem.

⁵⁸ Ustav Republike Srpske utvrđuje da djeca uživaju posebnu zaštitu, Porodični zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici prepoznali su potrebu zaštite djeteta od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

⁵⁹ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 43, stav d

⁶⁰ Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine, usvojena je na 2. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, 07.12.2010. godine

⁶¹ UN Konvencija o pravima djeteta, Preambula - Porodica kao osnovna jedinica društva je prirodna sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, posebno djece.

Osnovni problem je što dijete nema načina, niti može niti smije da se brani od roditeljskih metoda, emocionalno je vezano za svoje roditelje, vjeruje roditelju, vjeruje da je ono krivo, da je tome doprinijelo i da to zaslužuje, dijete se boji i stidi da govori o tome šta se u porodici dešava, boji se kako će to shvatiti roditelji i da li će se to i kako na njega poslije odraziti i kakve će posljedice zbog toga imati roditelji.

Što je dijete mlađeg uzrasta, to su posljedice nasilja na njegov razvoj i odrastanje ozbiljnije, a mogućnost prijavljivanja manja. Međutim prisutne situacije upozoravaju da i srednjoškolci o tome ne prijavljuju svoje roditelje.

Jedan srednjoškolac u pismu Instituciji navodi: *„Ja mislim da moja drugarica iz razreda ima problema u porodici i da trpi nasilje. Nekoliko puta se to na njoj vidjelo, kad sam je pitao šta je uvijek je našla neki izgovor, siguran sam da nešto krije. Sad kad je došla u školu modrice su bile ozbiljne, opet je rekla da to nije ništa i da ne može o tom govoriti. Molim vas da provjerite i da joj pomognete.“*

Škola je o navedenom saznala tek po pozivu Institucije, i to je ono što zabrinjava da niko u školi nije prepoznao da je dijete duži period izloženo nasilju u porodici. Djevojčica je sa olakšanjem primila informaciju da je neko to prijavio Ombudsmanu za djecu. Otvoreno je govorila o problemu koji ima, ali se i dalje plašila reakcije roditelja, očekujući da se roditeljima kaže da ih ona nije prijavila i da se pomogne i njoj i njenom ocu.

Nedostatak podrške i ljubavi u porodici i fizički tragovi nasilja sa kojima dijete odrasta ozbiljna su smetnja njegovom psihičkom i socijalnom razvoju.

Psihičko nasilje ne ostavlja posljedice koje se vide kao kod fizičkog nasilja, zato se teže prepoznaje i prijavljuje, ali posljedice za razvoj djeteta mogu biti i teže. Stalno ponižavanje, omalovažavanje, psovanje, korištenje pogrđnih imena, odsustvo komunikacije sa djetetom, ismijavanje djetetovog izgleda ili osobina, zastrašivanje djeteta isl. dugotrajno ostavlja posljedice na mentalni i emocionalni razvoj djeteta.

Stručnjaci upozoravaju da zbog nedostatka ljubavi i pažnje u porodici djeca vrlo često izlaz vide u agresivnom i destruktivnom ponašanju, alkoholu.

Zanemarivanje djece iako, na žalost, sve prisutnije, nije prepoznato kao nasilje nad djetetom. Zanemarivanje djeteta je nebriga o djetetu kojim se povređuje njegovo pravo na život i razvoj, jer se zapostavljaju njegove osnovne potrebe – obrazovanje, zdravstvena zaštita, ljubav i pažnja, razgovor i druženje sa djetetom, igra i slobodno vrijeme, zaštita njegove privatnosti i sl.

Svakim djelovanjem roditelja koje je protivno djetetovom pravu na razvoj i odrastanje povrijeđen je standard roditeljskog staranja o djetetu. I društvo mora da reaguje i da ga zaštiti.

Iako je Porodični, a i drugi zakoni Republike Srpske, u namjeri da zaštiti dijete i njegove interese, utvrdio mjere i sankcije za takve roditelje u praksi one nisu dale očekivane rezultate.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici utvrđeno je da će članovi porodice „poštovati prava, slobode i bezbjednost drugih članova porodice, na način da ih neće ograničavati, onemogućavati ili sprječavati u ostvarivanju njihovih prava i sloboda, koje članovi porodice

imaju prema postojećim zakonima⁶², te da su subjekti zaštite, u svim slučajevima, dužni odmah reagovati i prijaviti slučaj nasilja u porodici.

Situacije u kojima se nalaze djeca u postupcima razvoda braka i posljedice koje trpe zbog uređenja viđanja, neplaćanja alimentacije, izdavanja putne isprave, nasilje je nad djecom koje, nažalost, nije prepoznato na taj način, tako da je izostao odgovarajući postupak protiv roditelja koji u ovim situacijama „sputavaju djecu da uživaju u svojim pravima i slobodama“⁶³

Prema podacima MUP-a,⁶⁴ na osnovu člana 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2011. godini podneseno je ukupno 1190 prekršajnih prijava, pri tome najviše u CJB Banjaluka-791, a najmanje u CJB Trebinje-18. U 2010. godini prema istim podacima ukupan broj prijava je 864. Kao žrtve nasilja evidentirano je ukupno 72 djece i to 30 dječaka i 42 djevojčica.

U istom periodu, prema podacima MUP-a, prema članu 208 Krivičnog zakona evidentirano je ukupno 219 krivičnih djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (u 2010 godini taj broj je bio 256) gdje je kao žrtva evidentirano 31 dijete, 14 dječaka i 17 djevojčica. Najveći broj prijava-79 odnosi se na CJB Banja Luka, na najmanji na CJB Trebinje-15.

Zbog nasilja u porodici u Sigurnoj kući u Banjaluci⁶⁵ u 2011. godini pomoć je zatražilo 30 djece, 16 djevojčica i 14 dječaka koji su u prosjeku u kući boravili mjesec i po dana u pratnji majke, a u Modriči 71 dijete⁶⁶, 38 djevojčica i 33 dječaka, koji su u prosjeku u sigurnoj kući boravili 13 dana, od ukupnog broja djece 41 je bilo starosti od 1-7 godina. Kao počinitelj nasilja u 37 slučajeva je evidentiran otac, a u 21 slučaju očuh, dok su oblici nasilja - fizičko u 10 slučajeva, zanemarivanje 12, psihičko 8, a kombinovano u 38 slučajeva.

Iako statistički podaci ukazuju na porast nasilja u porodici, oni još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga:

- kao žrtve nasilja evidentiraju se samo ona djeca koja su direktne žrtve nasilja i to najčešće fizičkog nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve,
- djeca ne prijavljuju nasilje u porodici jer se boje i stide,
- nasilje prijavljuje jedan roditelj i to onda kada je i sam žrtva nasilja, vrlo rijetko roditelj prijavljuje drugog roditelja zbog nasilja nad djetetom,
- fizičko kažnjavanje djece, još uvijek, se ne smatra nasiljem već disciplinovanjem djece i vaspitnom metodom,
- psihičko nasilje nad djetetom gotovo se i ne prijavljuje, sve dok ne dođe i do fizičkog nasilja,
- zanemarivanje djeteta u vrlo različitim oblicima nije dio statistike nasilja nad djecom.

Nevladin sektor, angažovan u ovoj oblasti, dao je veliki doprinos ne samo u jačanju društvene svijesti o prisutnosti problema i sistemskom uređivanju ove problematike, već i radom na terenu u podršci žrtvama svih oblika nasilja i stalnim ukazivanjem na potrebu jačanja sistemskih rješenja.

Zbog prisutnosti nasilja u porodici koje uvijek ugrožava rast i razvoj djeteta, bez obzira da li je dijete direktna žrtva nasilja, vrlo je važno prepoznati sve njegove oblike i odgovarajućim

⁶² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 118/05 i 17/08, član 5.

⁶³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 6.

⁶⁴ Podaci iz evidencije MUP-a za 2011. godinu

⁶⁵ Podaci NVO Udruženih žena Banja Luka

⁶⁶ Podaci Udruženja građana „Budućnost“ Modriča

mjerama zaštiti dijete. Posebno je važna blagovremena i adekvatna reakcija nadležnih institucija u prepoznavanju nasilja nad djecom, njegovom prijavljivanju i zajedničkom rješavanju. Jedan broj lokalnih zajednica donijeli su protokole o postupanju nadležnih u slučajevima nasilja nad djecom, međutim neophodno je takav protokol donijeti na nivou Republike koji bi definisao procedure postupanja nadležnih i istovremeno bio i u funkciji prevencije i edukacije o nasilju uopšte, posebno onom u porodici.

2.8.2. Vršnjačko nasilje

Jedan roditelj u svom obraćanju Instituciji navodi: *„Već preko pet mjeseci, za koliko smo mi saznali, a možda i više, četvorica učenika iz istog razreda vrše izivljavanje i teror nad učenicom, na način da ga udarajući tjeraju... Nasilje se ponavljalo svakog dana a da niko od „prosvjetnih“ radnika nije ništa primjetio dok je djeci iz razreda bilo zapriječeno da nikome ne smiju ništa reći, te da oni imaju video nadzor i mogu da čuju ako bi oni to nekom rekli. Kad je porodica krenula u normalnu proceduru rješavanja problema prijavom istog direktoru, pedagogu škole i učiteljici, iste to nisu smatrali nekim ozbiljnim problemom te nisu ništa ni poduzeli da ga pokušaju što prije riješiti osim što su pozvali roditelje na zajednički sastanak koji nije imao nikakvog efekta...“*

Svako prisustvo nasilnog ponašanja među djecom zahtijeva da bude ozbiljno shvaćeno da bi se moglo pravilno djelovati.

Da bi se moglo pravilno djelovati, rješavanje svakog slučaja mora imati individualni pristup, za svaki se moraju tražiti uzroci, u svakom slučaju mora se obaviti razgovor i sa roditeljima i sa djecom i počiniocem nasilja i žrtvom. Teško je generalizovati iz kojih porodica i sredina dolaze počinioci, ali stručnjaci upozoravaju da ta djeca imaju problem nesigurnosti u vlastite vrijednosti, traže pažnju, ne tolerišu drugačije i uzimaju sebi za pravo da zavode red i diktiraju pravila ponašanja i to rade na način da drugu djecu ponižavaju, omalovažavaju, ismijavaju i zlostavljaju. Ako takvo ponašanje ne prepoznamo na vrijeme, ako problem zanemarimo-porodica i škola, ako očekujemo da to neko drugi riješi, ili da se samo riješi, mi u stvari podstičemo takvo ponašanje i oni nastavljaju sa ponašanjem koje odrasli ne sprečavaju.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske ⁶⁷ definiše pravila i procedure postupanja u slučaju kada se desi nasilje u obrazovnom sistemu. Pored definisanja procedura postupanja kada se nasilje u obrazovnom sistemu desi, Protokol je i u funkciji edukacije o vršnjačkom nasilju i djece i nastavnika i roditelja. Cilj Protokola je dakle i prevencija, ne samo vršnjačkog nasilja, već nasilja uopšte pa i maloljetničke delikvencije.

Problem nasilja među djecom u obrazovnom sistemu nije problem samo škole, zato Protokol i jeste potpisan od tri resorna ministarstva kojim se obavezuju svako, u okviru svojih ovlašćenja, i dodatno i zajednički raditi i sarađivati kako bi se pružila potrebna podrška prije svega djetetu, ali i onima koji se o djetetu brinu.

Roditelji u tome naravno imaju izuzetno važnu ulogu, bez obzira što je riječ o nasilju među djecom u obrazovnom sistemu. Posebno je važna saradnja roditelja i škole, koja na žalost vrlo često izostaje. Roditelji osnovni problem vide u neadekvatnom reagovanju škole i

⁶⁷ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske potpisan je 19. novembra 2008. godine od strane ministra prosvjete i kulture, ministra zdravlja i socijalne zaštite i ministra unutrašnjih poslova

zataškavanju problema, ističu da škola ne želi da zbog takvih incidenata bude na lošem glasu. Nedostatak saradnje roditelja i škole za posljedicu ima da uzroci nasilnog ponašanja kod djece ostaju i dalje problem i najčešće samo njihov, jer i onda kad se konstatuju uzroci nema zajedničkog rada u pomoći i podršci djetetu. Samo izricanje mjere bez adekvatne psihološke, pedagoške ili druge stručne pomoći i podrške djeci, ne rješava problem nasilja među djecom, a to potvrđuje i veliki procenat djece koji su evidentirani kao počinioci vršnjačkog nasilja više puta.

U školi osnovni problem vide u nesaradnji roditelja, neodazivanju na poziv škole, neprihvatanju nastale situacije.

Roditelji moraju biti dio obrazovnog sistema na način da prate angažovanje svoga djeteta, njegovo napredovanje ali i probleme sa kojima se u školi susreće. Sistem mora naći adekvatno rješenje da bi se ta saradnja uspostavila i da bi ona bila i stalna i stvarna i o svim pitanjima vaspitanja i obrazovanja djece.

Na osnovu analize izvršenog istraživanja o prisutnosti vršnjačkog nasilja⁶⁸ u obrazovnom sistemu u Republici, Ombudsman za djecu je resornom ministarstvu dostavio Preporuke kojim se između ostalog ukazuje na potrebu da tema nasilja u školi mora biti dio obrazovanja i vaspitanja djece, da se stimulišu škole koje imaju kvalitetan pristup u prepoznavanju i rješavanju ovih problema, da se po potrebi obezbjedi stručna pomoć školama koje su evidentirale višestruke počinioce ovog oblika nasilja, da se pokrene inicijativa za imenovanje tima za koordinaciju u svim lokalnim zajednicama za ovu problematiku kako bi se ostvarila bolja povezanost svih institucija u praćenju i evidentiranju slučajeva nasilja, ali i u zajedničkom preventivnom i edukativnom radu.⁶⁹

U okviru radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi“ o problemima i prisutnosti vršnjačkog nasilja učenici su potvrdili da su prošli različite radionice na temu vršnjačkog nasilja, međutim ne znaju šta je, prema Protokolu o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, obaveza škole, centara za socijalni rad i drugih institucija u slučajevima kada dođe do nasilja u školi.

Djeca kao rješenje predlažu edukaciju ne samo o vršnjačkom već i svim drugim oblicima nasilja, jer smatraju da samo oni koji znaju šta je nasilje, kakve su njegove posljedice i kako se problemi mogu rješavati mirnom komunikacijom, mogu stvarati odnose među djecom bez nasilja.

S druge strane, jedan broj škola zbog nerazumijevanja problema ili politike nezamjeranja, jednostavno ne vide problem ističući da je to normalna pojava, da su djeca uvijek to radila i da je i to dio njihovog odrastanja. Odnos prema problemu vršnjačkog nasilja i u tom dijelu mora se mijenjati na način da je dobra ona škola koja problem prepozna i koja na vrijeme traži rješenja da problem adekvatno riješi zajedno sa učenicima i roditeljima, po potrebi i sa drugim službama i institucijama izvan škole.

Pored slučajeva nasilja među djecom, žalbama se ukazuje i na slučajeve nasilja nad djecom. Najčešće se radi o neprimjerenom ponašanju nastavnika prema učenicima kao što je nazivanje pogrdnim imenima, uvredljivim prozivanjem, ponižavanjem, nepravilnim ocjenjivanjem i sl.

⁶⁸ Ombudsman za djecu, Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu, Banja Luka 2010.(osnovni podaci iz istraživanja)

⁶⁹ Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske, broj:83/10 od 04.02.2010. godine

Svaki učenik ima pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, odgovornost je roditelja i nastavnika za odgovarajući nadzor i pravovremenu reakciju, a odgovornost je i učenika za poštovanje prava drugih i drugačijih.

2.8.3. Nasilje na internetu

Istraživanja pokazuju da djeca danas najveći dio svog slobodnog vremena provode na internetu. Internet im pruža velike mogućnosti - ostvarivanje prava na obrazovanje, izražavanje vlastitog mišljenja, pravo na informaciju, druženje i sl, ali nosi i rizike i opasnosti koje djeca ne znaju prepoznati, a što za posljedicu ima ne samo povredu već i ozbiljno ugrožavanje mnogih njihovih prava.

Najčešće se radi o različitim oblicima nasilja nad djecom i ugrožavanju prava djeteta na njegovu privatnost, kao što je vrijeđanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, podsticanje na mržnju i nasilje, iznošenje ličnih podataka, otkrivanje porodičnih prilika, pristupanje raznim grupama koje imaju različite ciljeve a koji mogu biti štetni po dijete i sl.

Nasilje koje odrasli čine nad djecom putem interneta najčešće se odnosi na dječiju pornografiju. Lažno se predstavljajući na internetu, lako zadobijaju povjerenje djece i postaju njihovi „prijatelji“. Onda kad su postali prijatelji svi njihovi razgovori i dogovori su „samo njihova tajna“.

Za razliku od drugih vrsta nasilja, nasilju putem interneta djeca mogu biti izložena i tamo gdje su do sada bili potpuno sigurni i isto može trajati 24 sata svakog dana u nedjelji.

Zaštita djece na internetu zahtijeva prije svega da ih moramo naučiti kako sigurno i odgovorno da koriste internet, kako da iskoriste sve prednosti koje internet pruža, a da istovremeno izbjegnju situacije u kojima će biti povrijeđeni, zbog kojih će se loše osjećati, zbog kojih će živjeti sa strahom, poniženi i povrijeđeni.

Svake godine, širom svijeta, drugi dan, druge nedjelje, drugog mjeseca u godini obilježava se kao Dan bezbjednog interneta, čiji je cilj promovisanje bezbjednog i odgovornog korišćenja interneta i mobilne telefonije, posebno među djecom i mladima. Dan bezbjednog interneta obilježava se od 2004. godine i to svake godine sa novom temom. U 2011. godini Dan je obilježen pod motom „To je više od igre, to je tvoj život“.

Upravo na Dan bezbjednog interneta 8.februara 2011.godine Institucija je promovisala internet stranicu www.djecanainternetu.org.

Sadržaj portala postavljen je tako da posjetilac brzo i jednostavno dođe do informacija koje su prilagođene i starosnim kategorijama djece (rano, srednje i kasno djetinjstvo), i roditeljima i školi.

Stranica „Djeca na internetu“ je prva te vrste, jer govori i o prednostima i rizicima na internetu, posebno o nasilju, posvećena je istovremeno i djeci i roditeljima i školi, a pored informativnog postoje i tzv. komunikativni sadržaji „Hrabro sanduče“ i „Anketa“.

Uz izradu internet stranice štampan je i prigodan vodič „Djeca na internetu“, za djecu, roditelje i nastavni kadar.

Internet stranica i vodič urađeni su u namjeri preventivnog i edukativnog djelovanja sa pozivom svima da u slučaju bile kakve sumnje o tome kontaktiraju nadležne institucije.

Jedna od realizovanih aktivnosti u izvještajnom periodu je i održavanje edukativnih radionica u osnovnim i srednjim školama na teritoriji Republike Srpske.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske obavijestilo je Instituciju da je sve školske ustanove uputilo na internet stranicu i brošuru „Djeca na internetu“.

Na taj način isti će dobiti i potrebne informacije i o aktivnostima MUP-a RS i njegovom angažovanju u zaštiti djece u ovoj oblasti te kontakt adrese za prijave svih situacija koje ugrožavaju prava djece.

Radionice u osnovnim školama su organizovane sa učenicima od 4. do 9. razreda, u školama sa velikim razlikama u broju učenika, u školama u gradskim sredinama i onima koje to nisu. Razlike u poznavanju rada na kompjuteru i korišćenju interneta se primjećuju prema uzrastu djece. Zainteresovanost za ovu temu primijetna je od ranog uzrasta djece. Sva djeca koriste kompjuter, a većina i internet. U razgovoru sa djecom primijetna je njihova osviještenost o značaju upotrebe kompjutera i interneta u procesu komunikacije, učenja i zabave. Ipak, zabavu stavljaju na prvo mesto.

Djeca uglavnom imaju kompjutere kod kuće koji su, prema njihovim izjavama, smješteni u prostoru koji nije pod nadzorom roditelja.

Roditelji gotovo polovine djece koriste kompjutere, odnosno internet. Kod djece mlađeg uzrasta je broj roditelja koji koristi internet veći, a kako uzrast djece raste tako opada broj roditelja koji koriste internet.

Provođenje vremena u korišćenju kompjutera, uglavnom, ne prelazi tri sata, ali zabrinjava podatak da kod najvećeg broja djece nedostaje dogovor sa roditeljima o korišćenju kompjutera i provođenju vremena za kompjuterom. Međutim, vrlo često, prema izjavama djece, kada imaju lošu ocjenu npr, roditelji koriste kompjuter i internet kao kaznu, odnosno uvode zabranu i kontrolu korišćenja istih pokušavajući na taj način uticati na ispravljanje ocjene.

Prilikom korišćenja interneta djeca uglavnom znaju da to nije prostor sa neograničenom slobodom, već da postoje neka pravila o tome. Uglavnom su jako iznenađeni mogućnostima zloupotrebe i lažnog predstavljanja na internetu.

Vrlo često, u virtuelnom svijetu, djeca se ponašaju na način da ne poštuju pravila koja koriste u realnom životu. Ne razmišljajući prihvataju prijatelje na društvenim mrežama, a da ih i ne poznaju. Kriterijum prihvatanja poziva za prijateljstvo se uglavnom svodi na vizuelni doživljaj prema slikama koje su dostupne na mreži. Broj prijatelja u virtuelnom svijetu je mnogo veći nego u realnom svijetu.

Na društvenim mrežama djeca ostavljaju podatke koji su lične prirode, kao i podatke o porodici. Grupe u koje se učlanjuju obično ne podliježu kritičkom odabiru, postaju član grupe najčešće samo zato što je tu već neko od njihovih prijatelja.

O etičkoj komunikaciji na internetu vrlo malo znaju. Nepoznata im je činjenice da i sami mogu biti jednostavno otkriveni ako se budu bavili nedozvoljenim aktivnostima, nisu upoznati šta sve predstavlja nasilje na internetu. Ove izjave posebno ukazuju na neophodnost stalnog rada sa djecom i učenje o tome šta jeste, a šta nije prihvatljivo ponašanje i kakve sve mogu biti posljedice. Ako djeca na internetu određena ponašanja ne prepoznaju kao neprihvatljiva ili kao nasilje, teško je očekivati da u tom svijetu zaštite sebe i poštuju prava drugih.

Ohrabrujući je podatak da bi se u situacijama kada naiđu na problem većina učenika obratila roditeljima, a neki su navodili i odjeljenjske starješine ili stručne saradnike škole.

Niko od njih nije znao da se i za te probleme mogu obratiti određenim institucijama koje su im dužne pomoći.

Neki učenici su imali iskustva sa porukama neprimjerenog sadržaja od nepoznatih lica putem mobilnog telefona ili interneta. U takvim situacijama prekidali su komunikaciju, a sa drugima o tome nisu razgovarali.

Na radionicama u srednjim školama je vladala atmosfera karakteristična za zrele korisnike. Učenici su pokazali veliku zainteresovanost za temu. Mogli su da prate predavanje na „visokom nivou“ uz pokazivanje kvalitetnog znanja o kompjuterskoj tehnologiji i internetu. Interakcija je bila neprekidna i sjajna, izražavali su odlične asocijacije, sugestije, primjere. Ova tema im se posebno činila interesantnom jer sa odraslima uglavnom ne razgovaraju o upotrebi interneta.

Rad na internetu su naučili ili sami ili uz pomoć vršnjaka. Njihovi roditelji, prema njihovim izjavama, vrlo malo koriste kompjuter i internet.

Učenici su višegodišnji korisnici kompjutera i interneta. Gotovo svi imaju otvorene profile na društvenim mrežama, koriste Facebook društvenu mrežu, koja im primarno služi za komunikaciju sa prijateljima. Društvene mreže zaokupljaju njihovu pažnju na internetu, pa ostale mogućnosti koje nudi internet koriste veoma rijetko. Ističu trend među vršnjacima da imaju što više prijatelja, a neki od njih navode da imaju preko 900 prijatelja. Međutim, svjesni su da im to nisu prijatelji, niti bi ih birali za prijatelje u realnom životu. Nisu razmišljali da virtualni prijatelji imaju pristup njihovom životu, informacijama koje postavljaju na mreži, te da njihovi podaci mogu biti zloupotrebjeni.

Srednjoškolci kompjuter koriste uglavnom u svojim sobama. Roditelji ne kontrolišu vrijeme koje oni provode na internetu, ali navode da im roditelji sugerišu da je korišćenje kompjutera „gubitak vremena“, zbog čega često imaju konfliktne situacije sa roditeljima. Razlog za konflikte vide u nerazumijevanju roditelja za ono što rade ističući da se uglavnom ne zanimaju za sadržaje koje posjećuju. Veliki procenat djece ističe da vrijeme korišćenja interneta prelazi i 4 sata dnevno, s tim da se vikendom i povećava.

Učenici ističu da poznaju neka pravila pristojnog komuniciranja na internetu ali im veliki broj njih izgleda neprihvatljiv u toj vrsti komunikacije, mada bi voljeli da se drugi prema njima ponašaju koristeći takva pravila. Ne razmišljaju o posljedicama svojih aktivnosti na internetu i mogućnostima zaštite. Imali su iskustva sa neprimjerenim sadržajima koji su im bili upućeni od nepoznatih osoba putem interneta ili mobilnog telefona. Neki su imali i loša iskustva u vezi preuzimanja - krađe profila na društvenoj mreži.

Nakon završenih radionica jedan broj učenika je imao potrebu da neka svoja iskustva podijeli sa voditeljima radionice, očekujući odgovore na neke problemske situacije koje su imali na internetu. Pri tome su isticali da im je neprijatno da takva pitanja postavljaju pred drugima.

Ove činjenice ukazuju da zbog nepoznavanja pravila komunikacije i neprepoznavanja situacija koje ih na internetu mogu povrijediti i ugroziti, djeca i kada se suoče sa neugodnostima, problem vide u sebi, zato im je i neprijatno da pričaju o situacijama u kojima su se našli.

Prema podacima dobijenim od djece koja su prisustvovala radionicama, preko 600 djece, preko 90% djece koristi kompjuter i internet, koji im uglavnom služe za komunikaciju i zabavu sa vršnjacima.

Nema razlika u korišćenju kompjutera u odnosu na pol djece.

Održane radionice potvrđuju koliko je neophodna sistemska edukacije djece o prednostima i rizicima interneta i to od njihovog najranijeg uzrasta.

Obrazovni sistem, i u ovom dijelu, mora preuzeti svoju obavezu i odgovornost, prvo učenjem djece o odgovornom ponašanju u svim situacijama, pa i onim na internetu, i gradnjom odnosa povjerenja sa učenicima da oni bez straha od sankcija i stida zbog doživljenog, nastavniku mogu prijaviti sve uznemiravajuće sadržaje i od njega dobiti potrebnu pomoć i podršku u svim slučajevima nasilja i u školi i van nje.

Pored toga neophodno je da u školama:

- programi nenasilne komunikacije koji se rade u školama obavezno uključe i edukaciju o nasilju na internetu,
- časovi informatike obavezno uključe edukaciju o odgovornom korišćenju interneta,
- za učenike koji nemaju informatiku (niži razredi osnovne škole), da se ova tema obrađuje na časovima razredne nastave,
- pitanje korišćenja interneta aktualizira na roditeljskim sastancima na početku školske godine, te da se roditelji upute na podršku i pomoć nadležnih institucija,
- odgovarajućim programima blokiraju pristup stranicama neprimjerenog sadržaja.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje njihove djece. Međutim, roditelji vrlo često nemaju dovoljno ni informacija ni znanja kako kontrolisati dijete na internetu, kako prepoznati da ono ima problem, kako ga zaštititi; zbunjeni su zbog sve glasnijih upozorenja koja govore o opasnostima na internetu pa pribjegavaju zabrani korišćenja kompjutera i interneta, a to je upravo jedan od razloga zbog kojeg djeca ove slučajeve ne prijavljuju roditeljima. S druge strane, iskustva u nekim srednjim školama pokazuju da roditelji djeci dozvoljavaju neograničeno korišćenje interneta, bez ikakvog nadzora, kontrole i vremenskog ograničenja jer su i sami neograničeni korisnici.

To je još jedna potvrda o potrebi većeg angažovanja obrazovnog sistema u edukaciji djece i informisanju roditelja o prednostima i rizicima interneta.

Za Instituciju je posebno važno da o temama i problemima na koje ukazuje, govore stručnjaci, profesori sa fakulteta koji svojim odnosom i pristupom određenom pitanju treba da edukuju sve koji brinu o djeci. Njihovo učešće doprinosi kvalitetnijem sagledavanju problema u cjelini a time i traženju kvalitetnijih rješenja za njihovo prevazilaženje, ne samo u ovoj oblasti, već o svim pitanjima i problemima koji dovode do povrede prava i interesa djece.

Doprinos društveno odgovornih kompanija u ostvarivanju i zaštiti prava djece posebno je važan, jer time pokazuju da, bez obzira na djelatnost kojom se bave, prepoznaju i prava i interese djece. Takav odnos upravo je pokazala Kompanija m-tel koja je doprinijela uspostavljanju internet stranice, štampanju brošure i realizaciji radionica.

2.9. Djeca i mediji

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima izrazio je svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje u potpunosti ni u školama, medijima, drugim institucijama, te je u vezi s tim preporučio preduzimanje svih mogućih mjera kako bi se obezbijedili uslovi za poštovanje prava djeteta na privatnost.⁷⁰

⁷⁰ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 35.

Dakle, i djeca kao najosjetljivija kategorija građana imaju pravo na privatnost i pravo na zaštitu privatnosti.

Prema članu 16. Konvencije o pravima djeteta: „Ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada.“

Postojeći zakoni koji uređuju ovu materiju nisu ovlastili ni jednu instituciju da prati, kontroliše i prijavljuje sve slučajeve izvještavanja o djeci ili za djecu, na način koji je protivan njihovom interesu, odnosno da vrši stalni nadzor u ovoj oblasti u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa. Postojeće institucije iz ove oblasti imaju ovlaštenja da mogu po službenoj dužnosti voditi postupke a ne i da moraju, a pri tom su odredbe koje obavezuju postavljene tako da zahtijevaju dodatno tumačenje, jer traže da izvještavanje bude krajnje obazrivo, poštujući dobre običaje, polazeći od interesa djeteta.

Ostvarivanje prava djeteta na zaštitu privatnosti obavezuje sve i institucije i pojedince i mora se posmatrati mnogo šire, a ne samo kroz medijsko izvještavanje, kako se to vrlo često prikazuje.

Pravo djeteta na zaštitu privatnosti u medijima je samo jedan od brojnih faktora koji na relaciji mediji i djeca i djeca u medijima zahtijeva posebnu pažnju.

Na povrede prava djeteta u medijima Instituciji su ukazivali i roditelji i nastavnici, zaposleni u centrima za socijalni rad. Najčešće, ukazivali su na povredu prava na privatnost i nepoštovanje dostojanstva djeteta, ali i na izloženost djece različitim medijskim sadržajima neprimjerenim njihovom uzrastu.

U pismu centra za socijalni rad se navodi: „Ako mediji objavljuju mjesto u kojem se desilo seksualno zlostavljanje, ako navode ime počinioca, ili svejedno inicijale, starosnu dob, to je sasvim dovoljno da se naruši zaštita identiteta i interes maloljetnog lica. Ovo naročito ako imamo u vidu činjenicu da se radi o malim sredinama gdje gotovo nije moguće sačuvati anonimnost. Apelujem da putem svojih institucija i mandata utičete...“

Drugi centar u svom obraćanju Instituciji navodi: „Centar za socijalni rad, nakon sprovedenog postupka i utvrđenog činjeničnog stanja utvrdio je da nema elemenata zanemarivanja i zlostavljanja djeteta. Molim Vas da u ovakvim i svim sličnim slučajevima negativnog uticaja medija...“

Ono što je prisutno je činjenica da su djeca u medijima prisutna najčešće u crnim hronikama kao žrtve nasilja i zlostavljanja ili kao počinioci kriminalnih radnji ili su dio reklamnih poruka, u kojima svojim govorom ili pojavom reklamiraju najrazličitije proizvode.

Izvještavanje o djeci na senzacionalistički način, iznošenjem podataka o porodici, razgovor sa djetetom bez saglasnosti roditelja, odnosno, staratelja djeteta, slika škole i razreda u koji dijete ide, još uvijek u prvi plan stavlja pravo javnosti na informaciju, a ne interes djeteta. Pri tome se zaboravlja da neprimjerenost izlaganje u medijima dodatno može negativno uticati na dijete i njegov razvoj.

Vrlo često i sami roditelji, u namjeri da ukažu na problem koji je dijete imalo u školi npr, informacije daju na način da ugrožavaju pravo djeteta na privatnost, bez obzira na posljedice koju takva vijest može imati za dijete.

Izloženost djece medijskim sadržajima odnosi se uglavnom na televizijski program i emitovanje scena nasilja u različitim emisijama. Nasilje u medijima prisutno je i u filmovima,

reklamama, muzici... Imajući u vidu da djeca od najranijeg uzrasta najveći dio svog slobodnog vremena provode uz televizijski program, sadržaji koji im se nude imaju izuzetno važan uticaj na njihovo odrastanje, bilo da se radi o pozitivnim ili negativnim sadržajima.

Stručnjaci posebno upozoravaju na uticaje scena nasilja na razvoj djeteta ali i uticaj reklama.

Imperativ novinarske profesije da se o događajima izvještava istinito, kada su djeca u pitanju, istovremeno mora da prati i imperativ Konvencije, a to je najbolji interes djeteta. To znači da pravo javnosti na informaciju ne može biti iznad interesa djeteta i njegovog prava na najbolji interes u svakoj situaciji. To traži da se u svakoj situaciji izvještavanja o djeci ima u vidu da li će objavljena vijest i kakve posljedice imati po dijete ne samo danas već dugoročno.

Zato je vrlo važno da pored „medijskih zakona“ i mehanizama za njihovo provođenje i struka - novinarska profesija svojim zajedničkim angažovanjem radi na izgradnji standarda za izvještavanje o djeci.

Poštovanje prava djeteta na zaštitu privatnosti ne odnosi se samo na medije.

Tu obavezu imaju i roditelji i vrtići, škola, centri za socijalni rad, sportski klubovi i sve druge institucije i organizacije koje izvještavaju i daju informacije o djeci. I njihova je obaveza da svojim informacijama, izjavama i izvještajima pokažu više osjetljivosti prema onome što jeste pravo djece na zaštitu privatnosti.

Etički kodeks istraživanja o djeci⁷¹ utvrđuje uslove pod kojima se mogu vršiti istraživanja kada su djeca u pitanju. To zahtijeva da i institucije u kojima se istraživanja rade poznaju ta pravila i da od istraživača, ko god oni bili, zahtijeva da se ta pravila poštuju. Na žalost, taj Kodeks danas nije prisutan u školama, tako da se o njegovom sadržaju vrlo malo zna, iako se djeca vrlo često koriste u istraživanjima i različitim projektima.

Zakon o zaštiti ličnih podataka⁷² govori o posebno osjetljivim podacima, a koji se mogu odnositi i na djecu, gdje bi ti podaci prvo morali biti prepoznati kao lični, zatim kao posebno osjetljivi i uz sve to da se odnose na djecu.

2.10. Uticaj reklama

O uticaju koji reklamna industrija ima na djecu i njihovo odrastanje bilo da im šalje poruke ili da ih i sami koriste za reklamu svojih proizvoda danas se vrlo malo govori.

Oglasi i reklame danas su sve prisutniji oblik komunikacije, reklamne poruke djeci su dostupne 24 sata i svaki dan sa osnovnim ciljem da privuku pažnju onih kojima je namijenjena i da njihov proizvod nađe svoga kupca. Upravo zato, djeca su danas dio reklamnih poruka ne samo za proizvode namjenjene njima, već i za one proizvode koji sami ne koriste ili o kojima ništa ne znaju. Institucija je primila žalbe u kojima građani upozoravaju na neprimjereno korišćenje djece u ovoj oblasti kod osiguranja, sredstava za higijenu, programa za vitku liniju i sl. Šaljući poruke djeci, ali i odraslima, oni koriste upravo one sadržaje koji vrlo brzo i lako i djeca u najranijem uzrastu primijete - muzika, crtani film i sl. Pri tome, naravno, znaju koji uzrast djece će njihov proizvod najlakše dovesti do kupca i

⁷¹ Etički kodeks istraživanja o djeci, „Službeni glasnik BiH“, broj 26/06

⁷² Zakon o zaštiti ličnih podataka, „Službeni glasnik BiH“, broj 49/06 i 76/11

pri tome su najmlađa djeca, ne bez razloga, najčešće dio reklamnih poruka. Ni postojeća zakonska rješenja brojna pitanja u ovoj oblasti koja se odnose na djecu nisu prepoznala.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje djece. Najbolji interes djeteta zahtijeva da bude prioritet i kod učešća djeteta u reklamnim kampanjama i kod uticaja na djecu poruka iz reklama. Pored pitanja učešća djece u reklamama i uticaja koje reklame uopšte imaju na razvoj djeteta, prisutna je sve veća dostupnost djeci poruka na bilbordima, televiziji, dnevnim novinama, pornografskim sadržajima. Poruke koje im se šalju pozivaju da se proizvod kupi, da djeca skupljaju..., da je to važno imati, djeca u tome ne prepoznaju interes trgovine, ali prepoznaju ko u razredu to već ima.

Polazeći od potrebe zaštite zdravlja, psihičkog i moralnog razvoja djeteta, te zaštite njegovog fizičkog, emocionalnog i drugog integriteta, Ministarstvo trgovine i turizma je prihvatilo inicijativu Ombudsmana za djecu za donošenje Zakona o oglašavanju - reklamiranju koji mora posebnu pažnju posvetiti načinu oglašavanja proizvoda namijenjenih djeci ali i situacijama kada se djeca koriste za reklamu proizvoda.

Kvalitetan zakonodavni okvir u svim oblastima ostvarivanja prava djeteta doprinosi jačanju sistema zaštite prava i interesa djeteta, pa i u oblasti reklamiranja.

2.10.1. Crtani filmovi

Pored pozitivnih uticaja koje ovi sadržaji imaju na odrastanje djeteta, jer su edukativni, zabavni, informativni, stručnjaci sve više ukazuju na sadržaje kojima su djeca izložena a koji nisu u njihovom najboljem interesu.

Ako dijete u najranijem uzrastu gleda sadržaje neprimjerene njegovom uzrastu, ono se, ističu stručnjaci, poistovjećuje sa likovima, oponaša ih u stvarnosti, usvaja njihove stavove i razmišljanja. Pri tome najmlađi uzrast bez nadzora kojim sadržajima je izloženo i bez ograničenja u njihovom trajanju, samo da je dijete mirno, na taj način uči šta je dobro, vrijedno, pošteno...

Scene nasilja, kao nezaobilazan dio ovih sadržaja, posebno djeluju na psihofizički razvoj najmlađih kojima su oni najviše i izloženi.

Stručnjaci upozoravaju da djeca koja su izložena scenama nasilja, ubijanja, mržnje, osvete...postaju manje osjetljiva prema nasilnom ponašanju od koga god da dolazi i tolerantnija prema agresiji uopšte, te da i sami ispoljavaju agresivna ponašanja i da svoje konfliktne situacije sa vršnjacima najčešće rješavaju na taj način.

2.10.2. Mobilni telefoni

Djeca danas od najranijeg uzrasta odrastaju sa mobilnim telefonima. Među stručnjacima su prisutne rasprave upravo o tome sa koliko godina djetetu treba omogućiti mobilni telefon.

Ono što jeste prednost mobilnog telefona je brza i laka komunikacija između roditelja i djece koja i jednima i drugima stvara osjećaj sigurnosti. Međutim, među djecom, pored ostalog, i mobilni telefoni su na žalost pokazatelj socijalnog statusa. Ako dijete ima neku jeftiniju varijantu ili uopšte nema mobilni telefon ima „problem“ jer postaje predmet ismijavanja, a i bez toga se loše osjeća među svojim vršnjacima. S druge strane, i oni sa

skupim telefonima iz posljednje generacije imaju „problem“ jer zbog telefona postaju meta. Ono što je danas sve prisutnije je nasilje među djecom mlađeg uzrasta putem mobilnih telefona - slanjem poruka kojima se drugi vrijeđa, omalovažava, ponižava isl.

Osnovno je, što je obaveza odraslih, djecu u najranijem uzrastu, kada im se omogući korišćenje mobilnog telefona, naučiti kad i zašto koristiti mobilni telefon, da jeftini telefon jednako može da služi za njegove potrebe te da skupi telefon ne znači da je njegov vlasnik vrijedniji i važniji u njihovoj sredini. Mobilni telefon je samo jedan od primjera odnosa prema vrijednostima i učenja djece o tome u najranijem uzrastu.

Da djecu treba učiti pozitivnim vrijednostima od najranijeg uzrasta, danas se svi slažu, međutim, često zaboravljamo da djeca svaki dan, od svih nas, uče šta su to vrijednosti.

3. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu jedno od osnovnih ljudskih prava i kao takvo garantovano je Ustavom Republike Srpske.⁷³

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije „zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti nego stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ostvarivanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja obaveza je društva“.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu postavljeno je vrlo široko⁷⁴ što zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima...

Pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti djeci do 15 godina života obezbijeđeno je na prostoru cijele Republike Srpske što su nam potvrdili i u nadležnim institucijama, a i djeca na terenu. Međutim, i dalje je pristup zdravstvenoj zaštiti za djecu od 15-18 godina doveden u pitanje, ako im roditelji ne rade ili nisu uplaćeni doprinosi ili po nekom osnovu ne mogu ovjeriti zdravstvenu knjižicu.

Dijete je prema Konvenciji svako lice do 18 godina života, ukoliko se zakonom zemlje punoljetstvo ne stiče ranije⁷⁵. S obzirom da se punoljetstvo stiče upravo sa 18 godina života, to Ustavne garancije i zahtjevi Konvencije daju pravo djeci da, samo zato što su djeca, njihovo pravo na zdravstvenu zaštitu ničim ne bude dovedeno u pitanje.

Ako djeci nije obezbijeđeno pravo na zdravstvenu zaštitu, to dovodi u pitanje i ostvarivanje ne samo ovog već i mnogih drugih prava. Posljedice nedostatka efikasnih kontrolnih mehanizama ili neefikasnog postupanja, bilo roditelja ili institucija, (neuplaćeni doprinosi, neprijavlivanje zavodu za zapošljavanje isl.) ne može da snosi dijete, već oni koji su tome doprinijeli.

Pri tome se mora imati u vidu da je zdravlje djeteta mnogo više od fizičkog zdravlja. Zakonom o porodičnim odnosima navedeni su slučajevi kada se smatra da roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnost⁷⁶. Svakim od navedenih razloga povrijeđeno je i pravo djeteta na zdravlje.

Promjene ponašanja koje djeca imaju na svom putu odrastanja zahtijevaju pružanje stručne pomoći i djeci i roditeljima ne samo kada problem nastane, već prije nego što nastupe neželjene posljedice. Veliki broj razvoda brakova koji traže intervenciju nadležnih organa potvrđuju da je i njima, odnosno djeci koja prolaze sve te situacije, potrebna pomoć i podrška stručnjaka. I ne samo razvoda braka. Prisutnost alkohola kod djece, droga, djeca sa problemima u ponašanju, napuštanje škole, bježanje od kuće, problemi u komunikaciji sa vršnjacima i odraslima...samo su neke od situacija za koje porodica treba stručnu pomoć i podršku, jer na mnoga pitanja u svom odnosu sa djecom nema odgovor. Broj dječijih psihologa i psihijatara danas ne zadovoljava potrebe na terenu. Ako se pri tom ima u vidu da ih u manjim opštinama i nema, onda se od roditelja očekuje dodatno angažovanje na putovanje u drugu opštinu za šta su potrebna dodatna finansijska sredstva, prevoz, napuštanje posla, briga o drugom djetetu kod kuće i sl.

⁷³ Ustav Republike Srpske, član 37.

⁷⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

⁷⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 1.

⁷⁶ Porodični zakon Republike Srpske, član 106.

3.1. Zaštita djece od upotrebe alkohola i duvana i droga

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije i alkoholizam je bolest koja za posljedicu ima brojne i zdravstvene i socijalne probleme.

Konvencija o pravima djeteta obavezuje na preduzimanje svih odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci.⁷⁷

Problem prisutosti alkoholizma mladih, posebno maloljetnih lica prisutan je u svim zemljama okruženja, koje različitim mjerama i aktivnostima traže načine da problem ublaže, odnosno da smanje broj maloljetnika koji u dobi dok su još djeca imaju iskustva sa alkoholom.

Prema Evropskom istraživanju u školama o prisutnosti alkohola, droga i duvana - ESPAD, koje se periodično vrši u preko 30 zemalja, alkohol je kod mladih sve prisutniji.

Prema istraživanju koje je u 2011.godini proveo Institut za javno zdravstvo u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite o „Zloupotrebi alkohola, duvana i opojnih droga među učenicima prvih razreda srednjih škola“ u 162 odjeljenja kojim je obuhvaćeno 3132 učenika prvih razreda srednjih škola:

- 87,6% mladih su naveli da su pili alkohol bar jednom u životu, dok je taj procenat u istraživanju 2008.godine bio 75,1%,⁷⁸
- više od polovine ispitanih učenika navodi da vrlo lako dođu do piva, vina i žestokih pića,
- oko 40% mladih bilo je pod jakim uticajem alkohola bar jednom u životu,
- blizu polovine učenika su probali pivo i vino sa 13 godina i manje, dok je 41,3% probalo žestoko piće sa 13 godina i manje.

Istraživanja provedena u brojnim zemljama ukazuju i na uzroke koji dovode do alkoholizma mladih, ali i na faktore rizika koji tome najčešće doprinose.

Uzroci koji dovode do alkoholizma mladih su brojni ali se najčešće dovode u vezu sa njihovim periodom odrastanja - period adolescencije, te uticajem porodice i posebno uticajem vršnjačke grupe.

Najveći procenat mladih alkohol konzumira vikendom i praznicima u društvu svojih vršnjaka, najveći broj njih upravo je od svojih vršnjaka prvi put bio ponuđen alkoholom. Istovremeno i godine kada najčešće konzumiraju alkohol potvrđuju da u tom specifičnom životnom dobu, koje svaki mladi čovjek prolazi na svom putu odrastanja, mnogi od njih upotrebom alkohola potvrđuju se u svojoj grupi vršnjaka i tako stiču prividnu sigurnost i hrabrost.

Među brojnim faktorima rizika koji doprinose sve većoj prisutnosti alkohola kod djece su nedovoljno znanje i obrazovanje mladih o uticaju alkohola i posljedica koje upotreba alkohola ostavlja na njihovo zdravlje, ali i, što posebno zabrinjava, laka dostupnost alkohola djeci i nedostatak efikasnih mjera i sankcija prema svima onima koji djeci dozvoljavaju upotrebu alkohola. To upravo djeca potvrđuju u brojnim razgovorima i organizovanim radionicama o pravima djece uopšte i posebno o upotrebi alkohola.

Borba protiv alkoholizma, odnosno, zaštita djece od upotrebe alkohola uporedo se mora odvijati u dva pravca.

⁷⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 33.

⁷⁸ Istraživanjem Ombudsmana za djecu 2010.godine u 25 srednjih škola, kojim je obuhvaćeno 689 učenika trećih razreda srednjih škola, njih 78 % odgovorilo je da konzumira alkohol.

Jedan mora biti u funkciji prevencije, što znači edukacija djece od najranijeg uzrasta o svim štetnim posljedicama uzimanja alkohola, ali istovremeno i edukacija roditelja o izazovima sa kojima se djeca susreću, o načinu prepoznavanja problema, traženju pomoći i rješenja.

Drugi pravac zahtijeva adekvatne sankcije za sve one koji nisu, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, preduzeli potrebne mjere i radnje da zaštite djecu, odnosno, koji protivno interesu djeteta i postojećim zakonskim rješenjima djeci dozvoljavaju, ili im omogućavaju ili ih ne sprečavaju u upotrebi alkohola.

I ako je zakonima u Republici Srpskoj i trgovcima i ugostiteljima zabranjeno da prodaju alkohol djeci, svjedoci smo na žalost situacija da djeci nije problem doći do alkohola. Laka dostupnost alkohola i ne preduzimanje potrebnih mjera protiv onih koji djeci prodaju alkohol je jedan od prisutnih problema za koji nadležne inspekcijske službe problem najčešće vide u nekome drugome. Naravno da se ne očekuje da inspekcija svaki dan bude u svim trgovačkim objektima, dovoljno je da jedan dan provedu u jednom objektu i da izrečenom kaznom preventivno djeluju prema svim drugim trgovačkim objektima. Prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju je vrlo česta pojava i ne doprinosi zaštiti djece, naprotiv, daje za pravo onima koji ne rade u interesu djece.

I kada je u pitanju zaštita djece od upotrebe duvanskih proizvoda problem je ponovo prisutan, između ostalog, u njegovoj lakoj dostupnosti, i nepreduzimanje odgovarajućih mjera protiv onih koji ne poštujući važeće zakonske propise djecu izlažu brojnim rizicima.

Prema najnovijem istraživanju⁷⁹:

- više od polovine učenika vrlo lako dolazi do cigareta, a samo 12,4% navodi to kao problem,
- cigarete je bar jednom u životu probalo 37,9% učenika, značajno više dječaka,
- 53,8% učenika prvu cigaretu je popušio sa 13 godina i manje, dok je 75,2% učenika počelo svakodnevno da puši sa 14 godina i više,
- 18,2% mladih je pušilo cigarete u mjesecu koji je prethodio istraživanju 2008.godine, dok je u najnovijem istraživanju taj procenat 14,5%.

Međutim, prema najnovijem istraživanju koje je provela Svjetska zdravstvena organizacija, djeci u svijetu sve veća opasnost prijeti od sekundarnog udisanja duvanskog dima, najčešće od roditelja, što kod djece dovodi najčešće do obolijevanja disajnih puteva.

Zaštita djece od upotrebe duvana pored mjera i aktivnosti usmjerenih na edukaciju djece o štetnim posljedicama duvanskog dima i adekvatnih sankcija prema onima koji djeci to dozvoljavaju, odnosno u tome ih ne sprečavaju, mora biti usmjerena i u dosljednu primjenu Zakona o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima.⁸⁰

Institucija je primila žalbe i od djece i od roditelja kojima se ukazuje na nepoštovanje odredbi Zakona o zabrani pušenja u javnim ustanovama.

Ombudsman za djecu je zajedno sa Ministarstvom unutrašnjih poslova u jednom broju škola, u dogovoru sa upravom škole, organizovao radionice za djecu i roditeljske sastanke upravo

⁷⁹ Institut za javno zdravstvo u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, 2008. godine prvi put je u okviru ESPAD vršio istraživanje o upotrebi alkohola, duvana i droga među srednjoškolicima u Republici Srpskoj, a 2011. godine po istoj metodologiji rađeno je novo istraživanje

⁸⁰ Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 46/04, 74/04 i 92/09, u članu 2. pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:

a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove te

b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

na temu alkohola, duvana i droge kod djece. Roditelji u svim školama su zaista pokazali zanimanje za navedene teme, ali i potrebu da ovaj vid edukacije bude stalno prisutan u školi, jednom mjesečno ili jednom u tri mjeseca, da stručnjaci iz različitih oblasti roditeljima približe situacije sa kojima se djeca susreću. S obzirom da stručnjaka ima među roditeljima djece koji su spremni na taj vid saradnje, te studentima određenih fakulteta, bez dodatnih finansijskih ulaganja, škole bi mogle, zavisno od svojih potreba, u određenim terminima održavati predavanja na određene teme za učenike i roditelje.

3.2. Djeca sa smetnjama u razvoju

Zahtjev Konvencije u zaštiti prava djeteta sa smetnjama u razvoju, poziv je prije svega za njegovo ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njegovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici.⁸¹ Da bi se omogućilo njihovo aktivno učešće u zajednici neophodno je uklanjanje brojnih prepreka koje onemogućavaju optimalan razvoj potencijala kod ove djece. Uklanjanje prepreka tiče se brojnih subjekata zaštite, od kojih je zdravstveni sektor samo jedan u nizu.

Prije svega roditelji, u neprepoznavanju problema ili njegovom neprihvatanju, vrlo često dovode do situacije da se smetnje kod djeteta, po različitim osnovama konstatuju vrlo kasno. A stručnjaci upozoravaju da je upravo rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta od posebne važnosti u prevazilaženju ili umanjeњу smetnje koju dijete ima.

Zadnjih nekoliko godina u Republici Srpskoj pokazuje se sve više osjetljivosti za probleme ove kategorije djece. Organizovanje brojnih udruženja i njihovo povezivanje usmjereno je u realizaciju brojnih projekata i sa resornim ministarstvom i nadležnim službama lokane zajednice, u iznalaženju odgovarajućih rješenja podrške za ovu kategoriju djece.

Na žalost, za razliku od brojnih drugih oblasti, gotovo sve opštine u Republici Srpskoj evidentirale su djecu sa različitim smetnjama u razvoju.

Potrebe ove djece jednake su potrebama njihovih vršnjaka – i oni žele da se igraju, da idu u školu, da se druže sa vršnjacima, i oni imaju pravo na zaštitu kao i njihovi vršnjaci ali i pravo na dodatnu brigu koja će omogućiti postizanje za svako dijete najvišeg stepena samostalnosti i socijalne integracije.

Program socijalizacije djece u Kumboru, svake godine i gotovo u svakoj smjeni pored uključivanja djece u program, u programu angažuju i njihove roditelje koji uz prisustvo stručnjaka različitih profila u kampu doprinose njihovoj boljoj informisanosti i edukaciji o pristupu u ostvarivanja različitih prava po ovom osnovu. U ovom programu samo u 2010.godini⁸², pored djece iz višečlanih porodica, djece bez roditeljskog stranja, djece sa hroničnim obolenjima i drugih, učestvovalo je 202 djece sa posebnim potrebama, 29 djece braće i sestara djece sa posebnim potrebama i 11 djece iz projekta ranog otkrivanja djece sa posebnim potrebama i 86 njihovih roditelja.

Roditelji ove djece koji nose veliki teret i odgovornost za brojne situacije sa kojima se svakodnevno susreću, najčešće navode problem nedovoljnog broja stručnjaka za rad sa djecom, te nemogućnost zbrinjavanja djece na određeno vrijeme u toku dana, ali svako sistemsko rješenje vide kao veliki doprinos i za njihovu djecu i cijelu porodicu. Zbog toga su i

⁸¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

⁸² Prema podacima Javnog fonda dječije zaštite

angažovanje Predsjednika Republike u organizaciji donatorske večeri te odziv svih institucija i pojedinaca za podršku njima, shvatili prije svega kao dodatnu brigu i potrebu, a tek onda i finansijsku pomoć koja će sigurno doprinijeti unapređenju njihovog položaja.

Na nemogućnost zbrinjavanja djece sa smetnjama u razvoju ukazuju i udruženja roditelja organizovana radi unapređenja položaja ove djece. Kao vid rješavanja ovog pitanja vide u organizovanju usluga dnevnog centra u kojima se obezbjeđuju aktivnosti usmjerene na razvoj praktičnih vještina za svakodnevni život koje u najvećoj mjeri omogućava samostalnost, razvoj i održavanje socijalnih, kognitivnih i fizičkih funkcija. Zbrinjavanje u dnevnom centru, kroz odgovarajuće usluge zdravstvene njege, fizikalne terapije i individualnog tretmana zavisno od smetnji u razvoju, te savjetodavnog rada sa roditeljima u funkciji je i prevencije institucionalnog zbrinjavanja djece.

Dnevni centri kao vid podrške ovim porodicama uspostavljen je u jednom broju opština, dok su u brojnim opštinama u toku aktivnosti na njihovoj realizaciji. I nedovoljan broj stručnjaka pokušava se ublažiti sve većim učešćem nevladnog sektora koji angažuju stručnjake različitih profila za rad sa djecom, a neki, opet zbog nedovoljnog broja potrebnih kadrova, stručnjake imaju samo u određene dane.

O nedovoljnom broju stručnjaka i nedostatku personalnih asistenata govore i nastavnici i roditelji. Nastavnici ističu da nemaju dovoljno znanja da prepoznaju individualne potrebe djeteta, da prepoznaju koji dio gradiva i kako prilagoditi djetetu za određeni stepen ometenosti, navodeći da bez obzira na napore koje ulažu ne znaju da li je to zaista u interesu svakog djeteta pojedinačno. Personalni asistenti moraju biti stručno osposobljeni kadrovi koji mogu i znaju pružiti podršku djetetu u različitim situacijama. U iznalaženju najboljeg rješenja za ovaj vid podrške djeci neophodno je angažovanje stručnjaka različitih profila ali i više resora koji brinu o zaštiti prava i interesa djeteta.

3.3. Maloljetnički brakovi

Problem maloljetničkih brakova može se posmatrati iz više uglova, zakonodavnog, ekonomskog, socijalnog, ali bez obzira o kojoj vrsti problema se govori jedno je sigurno - ove zajednice ostavljaju posljedice na djecu i njihov psihofizički razvoj.

Stručnjaci upozoravaju da djeca stupaju u brak u vrijeme dok njihov razvoj još uvijek nije završen, te da se aktivnosti moraju usmjeriti prije svega u edukativne programe, jer nedovoljno znanje o prevenciji dovodi do posljedica štetnih ne samo za to dijete, već za društvo u cjelini.

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja je dodatni problem pa djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama informacije dobijaju najčešće od svojih vršnjaka, iz raznih časopisa ili interneta.

Uticaj tradicije, nizak nivo obrazovanja, neinformisanost ili bilo koji drugi faktor koji doprinosi zaključivanju braka kod djece ili njihov život u vanbračnoj zajednici ne može biti opravdanje ni odgovor na postupanje odraslih i njihov odnos prema ovom problemu.

Ta djeca stupanjem u brak suočavaju se sa onim životnim teškoćama koje nisu u stanju nositi, njihov život se naglo mijenja i od njih se očekuje da preuzmu odgovornost za svoje odluke. Ali ove odluke nisu samo njihove, zakonodavac je, upravo imajući u vidu njihovu zrelost i mogućnost donošenja tako važnih životnih odluka, obavezao druge subjekte da

procijene i odluče da li je to što oni hoće zaista njihov najbolji interes i da li su oni tjelesno i duševno sposobni za vršenje prava i dužnosti koje proizilaze iz braka.

Krivični zakon Republike Srpske⁸³ članom 204. u namjeri da zaštiti dijete, jer ovo jesu djeca, utvrđuje odgovornost punoljetnog lica koji je u vanbračnoj zajednici sa maloljetnikom, ali i odgovornost roditelja koji maloljetnom licu dozvoli vanbračnu zajednicu.

Najčešće situacije koje dovode do zaključenja braka maloljetnika su već zasnovane vanbračne zajednice ili trudnoća.

Ono što posebno zabrinjava je činjenica da su već zasnovane vanbračne zajednice razlog za traženje dozvole za zaključivanje braka. Iako su vanbračne zajednice sa maloljetnicima kažnjive po zakonu, izostaje reakcija ne samo protiv lica koja zasnivaju takve zajednice sa djecom već i protiv roditelja koji to dopuštaju, odnosno koji takve zajednice ne sprečavaju.

Instituciji se obratila profesorica iz jedne srednje škole, s obzirom da su mišljenja u školi bila podijeljena oko toga da li učenici koja je u drugom stanju treba omogućiti nastavak školovanja.

Prema podacima Zavoda za statistiku Republike Srpske u 2010.godini evidentirano je ukupno 436 poroda u kojima su majke imale od 15-19 godina.⁸⁴

Podaci govore o broju poroda maloljetnica, dok je broj maloljetničkih trudnoća nepoznat, jer je nepoznat broj namjernih prekida trudnoće. Procenat namjernih prekida trudnoće kod maloljetnica, u poslednjoj deceniji po godinama kreće se od 0,8 do 2,7% u odnosu na ukupan broj namjernih prekida trudnoće u pojedinim godinama koji su učinjeni u Klinici za ginekologiju i akušerstvo u Banja Luci.⁸⁵ Zbog straha od roditelja, reakcije sredine, zbog činjenice da su trudnoće vrlo često i neželjene i neplanirane, stručnjaci upozoravaju da do njihovog prekida dolazi u ustanovama koje prema članu 14. Zakona o uslovima i postupku za prekid trudnoće ne ispunjavaju uslove za to.⁸⁶

Imajući u vidu sve rizike i posljedice koje rani brakovi i vanbračne zajednice, maloljetničke trudnoće, njihovi prekidi ili porođaji imaju na zdravlje i nesmetan psihofizički razvoj maloljetnica, neophodno je, prije svega učenje djece o njihovom zdravlju od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama, adekvatna reakcija i roditelja i škole i centra za socijalni rad u svim situacijama kada postoje saznanja da dijete živi u vanbračnoj zajednici, i posebno adekvatna kontrola u primjeni Zakona o uslovima i postupku za prekid trudnoće.

⁸³ Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 i 1/12

⁸⁴ Podaci Zavoda za statistiku Republike Srpske za 2010.godinu

⁸⁵ Prof.dr Nenad Babić i primarijus dr Vladimir Perendija-Problemi i rizici maloljetničkih brakova, Ombudsman za djecu, 2010.godine

⁸⁶ Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 34/08, u članu 5. utvrđuje da za maloljetne trudnice zahtjev za prekid trudnoće podnosi roditelj, staratelj ili organ starateljstva, u članu 14. da se prekid trudnoće obavlja u zdravstvenoj ustanovi koja ima bolničku službu iz ginekologije i akušerstva, anesteziologije i reanimacije, operacionu salu i službu transfuzije krvi, ili u klinici ili kliničkom centru, u članu 17. da je zdravstvena ustanova u kojoj se vrši prekid trudnoće dužna voditi evidenciju i medicinsku dokumentaciju i o tome dostaviti izvještaje Institutu za zaštitu zdravlja.

3.4. Igračke štetne po zdravlje djece

Na našem tržištu, na žalost, prisutne su igračke za djecu, koje su zbog nezadovoljavanja osnovnih standarda zabranjene u zemljama Evropske unije. Svojim prihvatljivim cijenama i šarenilom boja privlače i djecu i njihove roditelje, a roditelji često i ne znaju kakvim rizicima izlažu svoju djecu kupujući im upravo te jeftine, uvezene igračke.

Prema nalazima Agencije za nadzor nad tržištem BiH,⁸⁷ od 33 uzorka igračaka na tržištu BiH, koliko ih je prošlo laboratorijsku analizu, kod 19 je utvrđena nedozvoljena koncentracija ftalata, koja može izazvati ozbiljne zdravstvene probleme, različita oštećenja i poremećaje kod djece. Od analiziranih 10 uzoraka na prostoru Republike Srpske, 8 uzoraka nije zadovoljilo potrebne standarde.

Proizvodi namijenjeni djeci koji sadrže ne samo ftalate, već i druge supstance koje mogu ugroziti pravilan rast i razvoj djeteta ne bi se smjeli naći na tržištu i u prodaji, zbog toga je obaveza nadležnih službi da maksimalno pojačaju nadzor pri uvozu igračaka, ali i drugih proizvoda namijenjenih djeci - dječije flašice, ogradice, cucle, ali i dodatni inspekcijski nadzor svih proizvoda namijenjenih djeci koji su u prodaji.

⁸⁷ Rezultati sprovođenja projekta nadzora igračaka i proizvoda za djecu na sadržaj ftalata objavljeni su na internet stranici Agencije 07.11.2011. godine

4. Pravo na obrazovanje

UN Konvencija o pravima djeteta i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima priznaju pravo na obrazovanje kao jedno od osnovnih ljudskih prava i obavezuju države potpisnice da omoguće, na osnovu jednakih mogućnosti, ostvarivanje ovog prava.⁸⁸ Obrazovanje je jedan od ključnih faktora za ostvarivanje prava djeteta, jer upravo u obrazovnom sistemu djeca mogu ne samo da ostvare prava koja imaju u obrazovanju, već i da uče o pravima koja imaju i u porodici, u zdravstvenom i socijalnom sektoru, o pravu na participaciju, pravu na izražavanje mišljenja⁸⁹, pravu na pristup informacijama⁹⁰, pravu na zaštitu od zanemarivanja i zlostavljanja⁹¹ i drugim pravima. Učeci djecu od najranijeg uzrasta pravima koja imaju, istovremeno ih učimo i obavezama koje moraju ispunjavati i odgovornostima koje s tim u vezi imaju.

U razgovoru sa učenicima na radionicama, ali i sa upravama škola, Ombudsman za djecu je došao do brojnih informacija o ostvarivanju prava djece u obrazovnom sistemu - o broju predmeta, obimu gradiva, ocjenjivanju, o udžbenicima, odnosu učenika i nastavnika, disciplini u školi, kućnom redu, vannastavnim aktivnostima, uslovima rada u školi. Najčešća pitanja koja su se ponavljala i problemi na koje se ukazivalo vezani su za pitanja školske discipline, ocjenjivanja učenika, nastavnih planova i programa. Žalbe po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu ukazuju na povredu prava djeteta zbog napuštanja škole, upisa u srednju školu, organizovanju đачkih ekskurzija, sigurnosti djece u školi.

4.1. Kućni red – školska disciplina

Ako je disciplina uopšte „skup pravila i propisa koji obezbjeđuju funkcionisanje neke ustanove, organizacije, grupe ili pojedinca u skladu sa postavljenim ciljevima i zadacima“, onda je nesporno da je ona za obrazovni sistem u cjelini i svaku školu pojedinačno i za svakog pojedinca u obrazovnom sistemu izuzetno važna kao pretpostavka za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini.

Problem školske discipline, odnosa prema nastavi i nastavnicima, dešavanja u školskom dvorištu, saradnja sa roditeljima i sl, posljedica je, vrlo često, nedefinisanih pravila koja moraju biti jasno postavljena u obrazovnom sistemu.

Pravila školske discipline se moraju znati, pravila moraju zajedno definisati učenici, roditelji i nastavnici, pravila ponašanja u školi moraju da važe za sve i za svako neprihvatljivo ponašanje mora se znati redosljed postupanja i sankcija koja se izriče.

⁸⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28.-Države članice priznaju pravo djeteta na obrazovanje i, radi postepenog ostvarivanja tog prava na osnovu jednakih mogućnosti, posebno
a-proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve,
b-podstiču razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, koje je dostupno svoj djeci i preduzimaju odgovarajuće mjere, kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe,
e-preduzimaju mjere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenje ispisivanja iz škole.
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 26.-Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno, bar u osnovnim i nižim školama.Osnovno obrazovanje treba da bude obavezno.

⁸⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 13.

⁹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 17.

⁹¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje njihove djece, međutim, i škola mora preuzeti svoj dio odgovornosti ne samo za obrazovanje, već i vaspitanje djece.

Nastavnici imaju veliku odgovornost, oni su podrška djeci ne samo u učenju, već i u njihovom odrastanju. Ali, nastavnici to ne mogu ostvariti bez aktivne uloge roditelja.

Na početku školske godine roditelji bi morali biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima - kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje obaveznu saradnju sa školom i posljedice propuštanja te obaveze, o kriterijima ocjenjivanja, o načinu rada škole i pedagoškim mjerama, ovlaštenjima psihologa u školi ili drugim službama koje su podrška roditeljima za pitanja sa kojima se susreću u odrastanju svoje djece.

Vrlo različite situacije, za koje je Institucija primila prijave, govore da se ovom pitanju mora posvetiti dužna pažnja, kako bi se spriječile situacije da se bavimo posljedicama u slučajevima kada se npr. roditelj ne odaziva na poziv škole, kada roditelj autom dovozi svoje dijete do samih vrata škole i pri tom povrijedi drugo dijete, kada učenik ili nastavnik koristi mobilni telefon na času što izaziva različite reakcije, dolazak u školu pod uticajem alkohola, obaveze dežurnog učenika i nastavnika, dužnosti redara, situacije kada nastavnik ili učenik kasne na nastavu, obilježavanje kraja školske godine, posebno završnog razreda osnovne škole, ali i brojne druge situacije zahtijevaju dogovorena pravila svih u obrazovnom procesu - učenika, roditelja i nastavnika i njihovo poštovanje.

Zakonom je uređeno da se organizacija, način rada i kućni red u školi bliže uređuje statutom, pravilnicima i drugim opštim aktima škole koji se donose uz učešće učenika, roditelja i nastavnika, a u skladu sa važećim propisima.⁹²

Međutim, u praksi su prisutne vrlo različite situacije, od toga da pravila kućnog reda nisu donesena, ili da su donesena i odnose se samo na učenike ili da učenici nemaju informacije o tome da li su takva pravila donesena.

Kućni red u jednom broju škola donosi se kako bi se zadovoljila forma, tako da isti ostaje mrtvo slovo na papiru i ne služi svrsi kojoj je namijenjen. Jedan broj škola tvrdi da ima kućni red i da su djeca upoznata sa istim, međutim i sami istom ne pridaju važnost, smatrajući da se tim pravilima neće mnogo postići.

Jedan broj škola ima dobru praksu i kod samog donošenja kućnog reda, na način da su u utvrđivanje pravila ponašanja u školi uključeni svi, da su pravila uredno oglašena i da se ona poštuju. Ima i dobrih primjera, u kojima su škole, na osnovu kućnog reda koji važi za sve, ostavile mogućnost svakoj odjeljenjskoj zajednici da to dodatno, za svoje odjeljenje po potrebi urede.

Donošenje i poštovanje pravila kućnog reda doprinosi prije svega boljoj bezbjednosti učenika, boljoj opštoj i radnoj disciplini, boljem uspjehu, nesmetanom radu škole, boljoj radnoj atmosferi u kojoj će svi poštovati pravila koja su zajedno dogovorili.

Pravila ponašanja definisana zajedno sa roditeljima i učenicima doprinosi ne samo tome da su isti upoznati sa pravilima, već da su aktivno učestvovali u njihovom donošenju.

Pravila ponašanja definisana zajedno sa učenicima doprinose ne samo ostvarivanju njihovog prava na participaciju, već ih i na taj način učimo odgovornosti i samostalnosti, posebno da preuzmu odgovornost za posljedice svojih odluka i svoga izbora.

⁹² Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, 106/09 i 104/11, član 7.

Polazeći od ciljeva obrazovanja utvrđenih Zakonom⁹³ i činjenice da su mladi savjetnici ombudsmana za djecu kao prioritetan zahtjev Instituciji istakli potrebu kvalitetnijeg uređenja svih pitanja i problema školske discipline koja se mora jasno i zajednički definisati i poštovati od svih učesnika obrazovnog procesa, neophodno je:

- da sve škole u Republici Srpskoj donesu normativni akt kojim će urediti pravila školske discipline u obrazovnoj ustanovi,
- da sve škole pravila donesu u saradnji sa učenicima i roditeljima,
- da se pravila školske discipline odnose i na učenike i nastavnike i roditelje, ali i na sve druge osobe za vrijeme njihovog boravka u školi,
- da pravila školske discipline budu objavljena na vidnom mjestu u školi - učionica, hol, zbornica, ulaz u školu,
- da se osigura način za kontrolu i nadzor u njegovoj primjeni.

4.2. Ocjenjivanje

Praćenje i ocjenjivanje učenika iz nastavnih predmeta je stalan proces koji naročito treba da:

- a) na objektivan i pouzdan način utvrdi napredovanje učenika u savladavanju sadržaja nastavnog plana i programa,
- b) redovno obavještava nastavnika, učenika i roditelja o postignuću,
- c) podstiče nastavnika, učenika i roditelja na aktivan odnos prema nastavi i vannastavnim oblicima vaspitno-obrazovnog rada i učenja,
- d) osposobljava učenika za objektivnu procjenu sopstvenih postignuća i postignuća drugih učenika i
- e) pokazuje efikasnost organizacije nastave i rada nastavnika.⁹⁴

Najveći broj ocjena, prema stavovima djece, odnosi se na usvojena znanja i to na časovima ponavljanja i utvrđivanja gradiva. Učenici smatraju da takvo ocjenjivanje ima za cilj „da ih uhvati nespremnost” i ne motiviše ih da na časovima koji nisu časovi provjere znanja budu aktivni, pokažu šta znaju, javljaju se za diskusiju i slično jer se to ne uzima u obzir kod ocjenjivanja, a to potvrđuju i činjenicom da je najviše ispitivanja pismenih i usmenih pred kraj polugodišta i pred kraj školske godine. Ipak, potvrđuju da nikad nemaju više od dvije pismene zadaće tokom jedne sedmice, niti usmeno odgovaraju više od dva predmeta tokom jednog dana kako je Pravilnikom utvrđeno.

Članom 5 Pravilnika utvrđeno je da se tokom ocjenjivanja poštuje ličnost učenika, razvija osjećaj samopouzdanja i kompetencije, osposobljava učenik za samoučenje, samovrednovanje i samoprocjenu svog znanja, vještina i sposobnosti i procjenu znanja drugih učenika. Učenici kao rijetke primjere navode nastavnike koji s njima razgovaraju o ocjeni, koji ih podstiču da komentarišu i procjenjuju svoje znanje i znanje drugih učenika, da uče svoje i tuđe greške i propuste.

Žalbama primljenim u Instituciju ukazuje se na problem javnog saopštavanja ocjena.

Zakonom je jasno utvrđeno da nastavnik ocjenjuje učenika na času, sa obrazloženjem, a ocjena je javna i dostupna i učeniku i njegovom roditelju.⁹⁵

⁹³ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 74/08 71/09 i 104/11, član 7. i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 4.

⁹⁴ Pravilnik o ocjenjivanju učenika u osnovnoj školi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 108/09, član 3

⁹⁵ Zakon o srednjem obrazovanju, član 58.

Pored situacija da se ocjena javno ne saopštava i obrazlaže na času kod usmenog ispitivanja znanja učenika, iste situacije su prisutne i kod pismenog ocjenjivanja znanja, tako da se ocjena unosi u dnevnik izvan časa i ista se ne saopštava ni učenicima ni roditeljima, a poseban problem je kada se ocjena unosi u odjeljensku knjigu a da na pismenoj provjeri znanja nije zadovoljilo više od 50% učenika jednog odjeljenja.

Ocjenjivanje vladanja učenika je poseban problem na koji se ukazuje i žalbama primljenim u Instituciji. Pravilnikom škole, koji u skladu sa Zakonom definiše odgovornost učenika zbog povrede njihovih dužnosti, jasno se mora definisati postupak koji predhodi izricanju vaspitno-disciplinskih mjera, izricanje vaspitno disciplinske mjere i mjere koje se preduzimaju nakon izrečene vaspitno disciplinske mjere, uzimanje izjave učenika u postupku utvrđivanja njegove odgovornosti, obavještanje roditelja učenika, donošenje i dostavljanje odluka, smanjenje vladanja kao posledica izrečene vaspitno-disciplinske mjere, a ne disciplinska mjera kako se to u pojedinim slučajevima čini.

4.3. Nastavni planovi i programi

Nastavni planovi i programi su jedan od parametara za praćenje kvaliteta i efikasnosti obrazovanja. Previše predmeta, preduge i često nerazumljive lekcije, naporan raspored i malo vremena za objašnjavanje, vježbanje i ispitivanje, kako bi se bolje osjećali u školi i lakše savladavali gradivo, učenici najčešće iznose kao problem u školi.

U razgovoru s učenicima o broju predmeta, kroz nabrojanje predmeta koji su „važni i teški“ i koji se „moraju učiti“ potvrđuju da je nastavno gradivo preobimno i da je broj od 15 predmeta samo u 6 razredu npr. računajući i vaspitni rad u odjeljenjskoj zajednici, veći od broja njihovih godina.

Učenici ističu da uče mnogo apstraktnih pojmova koje moraju usvojiti, mnogo podataka koji se svode na kratkoročno pamćenje brojeva, datuma, imena, formula, definicija. Ovo su posebno isticali kod učenja geografije, istorije, biologije i hemije. Svi su potvrdili da rado uče o prošlosti, o svojoj i drugim zemljama i kulturama, ali smatraju da previše podataka upravo sputava tu znatiželju jer u mnoštvu podataka teško da mogu izdvojiti ono što je najvažnije i bitno za pamćenje.

Interesantno je da osnovci predlažu da bi neke predmete mogli imati mjesečno ili jednom u dvije sedmice, za razliku od sedmičnog rasporeda časova, čime bi bili rasterećeni preobimnog gradiva, a ti predmeti ne bi izgubili na važnosti.

Nastavno osoblje i uprava potvrđuju da je nastavno gradivo preobimno i da, u trci s realizacijom nastavnog plana i programa, često nije moguće dovoljno pažnje posvetiti tome koliko su djeca trajno usvojila znanja.

Učenici posebno napominju da ih tokom godine ispituju gradivo iz prethodne godine ili polugodišta, što im predstavlja problem, jer su kažu to gradivo zaboravili. Ovo je problem i za nastavnike koji su u situaciji da ponavljaju ono što su već predavali, kako bi mogli da održe kontinuitet gradiva, a za to nemaju planirano vrijeme.

Pored toga učenici navode da su udžbenici⁹⁶ za pojedine predmete pisani nerazumljivim jezikom, da su rečenice preduge i komplikovane i da je mnogo riječi kojima ne znaju značenje. Stariji su kao primjer naveli udžbenik hemije.

Neki udžbenici sadrže prevelik broj nepotrebnih informacija, primjer je udžbenik geografije, a neki podatke, kao npr. udžbenici iz informatike, za koje učenici kažu da njihovo znanje prevazilazi ponuđeno u udžbeniku.

4.4. Napuštanje škole

Strategija razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2010-2014.⁹⁷ godine u skladu sa evropskim standardima predviđa povećanje stope obuhvata djece osnovnim obrazovanjem na 100% a srednjim na 85%. Imajući u vidu Strategijom definisani cilj te informacije koje je Institucija imala o jednom broju djece koja započnu, a ne završe obrazovanje, Ombudsman za djecu proveo je istraživanje s ciljem utvrđivanja:

- prisutnosti pojave napuštanja osnovne i srednje škole,
- broja, pola i uzrasta djece koja napuštaju školu,
- razloga zbog kojih djeca napuštaju školu,
- reakcija nadležnih kada djeca napuštaju školu,
- sugestija škola za prevenciju i rješavanje slučajeva napuštanja škole.

Upitnik koji je sačinjen u Instituciji dostavljen je u sve osnovne i srednje škole u Republici Srpskoj kako bi se došlo do što objektivnijih podataka. Na saradnju se odazvalo 120 osnovnih i 61 srednja škola (64,41 % od ukupnog broja osnovnih i srednjih škola) koje su dostavile podatke o učenicima koji su napustili školu za dvije školske godine 2009/2010. i 2010/2011.

Sumiranje podataka

U skladu s ciljevima provedenog istraživanja o broju, razlozima i postupanju škole i nadležnih institucija u slučajevima kada djeca napuštaju obrazovni sistem, Ombudsman za djecu konstatuje:

- Istraživanjem pojave učeničkog napuštanja obrazovnog sistema u Republici Srpskoj tokom 2009/10. i 2010/11. školske godine obuhvaćeno je 120 osnovnih i 61 srednja škola. Upitnik je dostavljen u sve osnovne i srednje škole, a na isti je odgovorilo ukupno 64,41% svih osnovnih i srednjih škola u RS.
- Tokom 2009/10. i 2010/11.školske godine u 36 osnovnih škola ili 30% od 120 koje su odgovorile na upitnik zabilježeni su slučajevi napuštanja škole. U istom periodu 40 srednjih škola ili 66% od 61 srednje škole koja je dostavila podatke bilježi slučajeve napuštanja škole.
- Tokom dvije školske godine školovanje je napustilo 79 osnovaca, i to 44 dječaka i 35 djevojčica i 499 srednjoškolaca od čega 326 mladića i 164 djevojke (za 7 učenika nije

⁹⁶ Zakonom o osnovnom obrazovanju, član 38 stav 1. utvrđeno je da udžbenik mora ispunjavati naučne, pedagoške, psihološke, didaktičko-metodičke, etičke, jezičke, likovno-grafičke i tehničke zahtjeve utvrđene standardima za izradu udžbenika.

⁹⁷ Strategija razvoja obrazovanja za period 2010-2014.godine donesena u novembru 2009. godine

evidentiran pol). Iz ovih podataka se može vidjeti da dječaci u većem broju napuštaju školovanje, u srednjoj školi je broj mladića dva puta veći od broja djevojaka.

- Iz dobijenih podataka uočeno je da učenici napuštaju osnovnu školu, uglavnom u trećoj trijadi, tj. od 6. do 9. razreda, bez obzira na razloge koji do toga dovode.
- Srednjoškolci napuštaju školu u podjednakom broju od 1. do 4. razreda.
- Kada se analiziraju razlozi zašto učenici napuštaju osnovnu školu, onda se dolazi do podatka da 60% osnovaca napusti školu zbog nesređenih porodičnih prilika, 35% zbog drugih razloga, a 5% zbog bolesti. Drugi razlozi zbog kojih osnovci napuštaju školu su, u najvećem broju slučajeva, navršavanje 15 godina, a potom udaja, samovoljno napuštanje škole itd.
Srednje škole najveći broj djece (49% slučajeva) napusti zbog lošeg uspjeha, neopravdanih časova ili samovoljno.
Zbog izricanja vaspitno disciplinske mjere isključenja iz škole 27% učenika u srednjim školama napusti obrazovanje, a taj broj je i veći ako se uzme u obzir da su među drugim razlozima škole navodile veliki broj neopravdanih izostanaka, zbog kojeg se ova mjera najčešće i izriče.
Zasnivanje bračne zajednice je razlog napuštanja škole u 13% slučajeva. Analizom podataka o razlozima napuštanja srednje škole ustanovljeno je da su 74 djevojke ili skoro 15% od ukupnog broja napustile školu zbog sklapanja bračne ili vanbračne zajednice i trudnoće.
Nesređene porodične prilike razlog su za napuštanje srednje škole u 5% slučajeva, a učenici su u 4% slučajeva napustili srednju školu zbog bolesti.
- Zakon o osnovnom obrazovanju obavezuje škole da u slučajevima kada dijete ne pohađa nastavu ili napusti školu obavijeste centre za socijalni rad, organe lokalne samouprave i Ministarstvo prosvjete i kulture. Od 36 škola koje su imale slučajeve napuštanja, 33 škole su obavijestile centre za socijalni rad, a tek četvrtina tih škola obavijestila je organe lokalne samouprave i Ministarstvo prosvjete i kulture. Analizom odgovora koje su dostavile škole dolazi se do saznanja da u istim situacijama škole različito reaguju, odnosno da jedan broj škola o svakom pojedinačnom slučaju obavještava sve nadležne institucije u skladu sa Zakonom, dok jedan broj škola prebacuje odgovornost na roditelje, socijalne radnike ili same učenike.
Od 40 srednjih škola koje su imale slučajeve napuštanja škole 22 škole su se obratile centrima za socijalni rad, jedna škola centru javne bezbjednosti i jedna centru za mentalno zdravlje.
- S obzirom da je osnovna škola obavezna i da sva djeca koja upišu osnovnu školu treba i da je završe, svako obavještavanje nadležnih institucija o slučajevima napuštanja škole zahtijeva povratnu informaciju o mjerama koje su preduzete u cilju podrške i pomoći i djetetu i njegovim roditeljima, zavisno od razloga koji su doveli do napuštanja škole. Povratne informacije od institucija kojima su se obraćale dobilo je samo 9 osnovnih škola i taj podatak ukazuje na nedovoljnu saradnju nadležnih institucija u prepoznavanju potrebe i obaveze da zajedničkim radom, u skladu sa svojim ovlaštenjima preduzmu mjere u cilju zaštite djeteta.
U 9 srednjih škola imaju povratne informacije o učenicima koji su napustili školu i to od sudova i centra za socijalni rad.
- Svoje primjedbe i sugestije dalo je ukupno 36 škola od 181 škole koje su dostavile podatke. 21 osnovna i 15 srednjih škola imaju gotovo iste prijedloge kojima bi se pojava napuštanja škole spriječila ili bar umanjila:

- Edukativni i savjetodavni rad sa učenicima i sa roditeljima, uključivanje pedagoga i socijalnog radnika i razrednog starješine u te aktivnosti.
- Veće angažovanje službi socijalne zaštite i više sredstava istim institucijama za pomoć u rješavanju ovih problema.
- Neophodna pomoć i podrška porodicama slabijeg imovnog stanja.
- Rana prevencija i uključivanje u školovanje djece sa problemima sluha i govora.
- Nedovoljno znanje, vaspitanje i informisanost o zasnivanju bračne zajednice i trudnoće u periodu dok su još djeca.

S ciljem da dođe do mišljenja stručnjaka, Ombudsman za djecu organizovao je u saradnji sa Gender centrom Vlade Republike Srpske okrugli sto na temu „Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema“ 22. novembra 2011.godine povodom Međunarodnog dana djeteta.

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo jer njegovo ostvarivanje direktno utiče na mogućnost pristupa i ostvarivanja brojnih drugih prava. Osnovna škola je obavezna i zakon ne poznaje ni jedan razlog zbog kojeg učenik može biti isključen iz osnovne škole. Srednja škola nije obavezna, ali je obavezna briga o djetetu. Svako napuštanje obrazovanja je povreda osnovnog prava djeteta. Cilj okruglog stola bio je potražiti odgovor na pitanje da li smo prepoznali sve rizike i preduzeli sve potrebne mjere kako bismo omogućili ostvarivanje ovog prava za svako dijete.

Okruglom stolu prisustvovali su predstavnici Ministarstva prosvjete i kulture, Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog pedagoškog zavoda, Prosvjetne inspekcije, Centra javne bezbjednosti Banja Luka, Centara za socijalni rad Banjaluka, Kozarska Dubica i Srbac, osnovnih škola iz Bronzanog Majdana, Sitneša, Kozarske Dubice, Banjaluke i srednjih škola iz Kneževa, Prnjavora i Banjaluke, Aktiva direktora osnovnih škola, Doma „Rada Vranješević“, Omladinskog savjeta RS, mladih savjetnika ombudsmana za djecu, OSCE-a, Save the Children Norway i Genesis Project.

Prisutni su u diskusiji istakli važnost obrazovanja i naveli podatke sličnih istraživanja kao i potrebu da se edukativno i preventivno djeluje na roditelje i učenike kako bi se smanjio broj djece koja napuštaju školu. Za rješavanje ovog problema neophodan je multidisciplinarni pristup, jer su razlozi napuštanja škole različiti a posljedice za dijete su teške i dugoročne.

Iz diskusije su proizašli sljedeći zaključci:

- napuštanje škole nije izbor djeteta, niti njegova volja, već posljedica neprepoznavanja situacija koje do toga dovode,
- nedovoljna informisanost roditelja o različitim pitanjima i problemima u odrastanju njihove djece za posljedicu ima, vrlo često, izostanak adekvatne i pravovremene podrške i pomoći djetetu u odrastanju,
- neadekvatna saradnja roditelja i škole je ključni problem koji je prisutan u svim pitanjima ostvarivanja i zaštite prava djeteta,
- osnovno obrazovanje je obavezno i zakon ne poznaje ni jedan razlog zbog kojeg dijete može napustiti osnovnu školu, zato se u svakom pojedinačnom slučaju moraju otklanjati uzroci koji su do toga doveli,
- napuštanje srednje škole po osnovu neopravdanih izostanaka zahtijeva utvrđivanje uzroka izostanka iz škole i preduzimanje potrebnih mjera kako bi i dijete i roditelj shvatili svu težinu i posljedice ovakvog ponašanja,

- napuštanje srednje škole zbog lošeg uspjeha i vladanja posljedica je nedovoljne pripremljenosti i motivisanosti djece za školu koju su upisali, što zahtijeva da se pitanjima profesionalne orijentacije i upisa u srednju školu posveti veća pažnja,
- polaganje prijemnog ispita za upis u srednju školu doprinijelo bi da se djeca upisuju u škole za koju imaju stvarne kapacitete,
- učenje djece o njihovom zdravlju, zdravim stilovima života, seksualnom ponašanju moralo bi biti dio obrazovnog sistema, na način prilagođen djeci, njihovom uzrastu i potrebama,
- utvrđivanje disciplinske odgovornosti učenika mora se vršiti po jasno utvrđenim pravilima i procedurama postupanja i mjerama koje se preduzimaju u cilju vaspitnog i disciplinskog sankcionisanja,
- stručne službe u školama morale bi kroz dodatne programe posebnu pažnju posvetiti svim faktorima rizika koji dovode do napuštanja škole,
- škola bi uz izvještaj o radu morala prikazati broj učenika i osnov po kojem su učenici napustili školu u školskoj godini za koju se podnosi izvještaj,
- jačati saradnju škole, centara za socijalni rad i lokalne zajednice u cilju zajedničkog prepoznavanja i rješavanja problema koji su identifikovani kao faktori rizika.

Za svako dijete pojedinačno i za društvo u cjelini, obrazovanje je ključni faktor koji mora biti prioritet za sve. Djeca koja napuste školu, već su kao djeca dovedeni u socijalni sektor, to nije njihov izbor, već neprepoznavanje situacija u kojima djeca odrastaju i izostanak adekvatne podrške radi otklanjanja uzroka koji su do toga doveli. To nije problem samo danas, ni samo njihov, problem je dugoročan i za svako dijete, za njegovu porodicu i društvo u cjelini.

Dijete koje napusti obrazovni sistem, isključeno je iz svih drugih sistema, osim socijalnog, na žalost.

Napuštanjem škole, bez obzira na razloge koji do toga dovode, djeca postaju dodatno ranjiva kategorija izložena brojnim problemima i ekonomskim i socijalnim i ličnim.

Zbog niskog nivoa obrazovanja, već kao djeca izloženi su rizicima siromaštva i društvene isključenosti dugoročno, zbog nemogućnosti zaposlenja i bilo kakvog radnog angažovanja postaju zavisni od socijalne pomoći.

Na žalost, odluka o napuštanju škole, ne zasniva se samo na jednom izolovanom razlogu, vrlo često, odluka je rezultat više faktora koji su u međusobnoj povezanosti doveli do ovakve odluke.

Razumijevanje razloga zbog kojih djeca napuštaju školu je ključno, samo tako će biti identifikovana ta kategorija djece. Razumijevanje razloga traži multidisciplinarni pristup kao i otklanjanje uzroka koji dovode do napuštanja škole. Pozitivan primjer je Osnovna škola „Vuk Karadžić“, Sitneši u kojoj je direktorica škole u kojoj *„dvoje djece ne pohađaju redovno nastavu, a jedno dijete koje se nalazi na spisku za upis u prvi razred roditelji odbijaju da upišu u školu“* obavijestila sve nadležne institucije, koje su u okviru svojih nadležnosti preduzeli potrebne mjere da djeca nastave sa redovnom nastavom.

Napuštanjem škole ne samo da je povrijeđeno pravo djeteta na obrazovanje, već i pravo na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na zaštitu od svakog oblika zanemarivanja, pravo na nesmetan rast i razvoj...

Napuštanjem škole društvo u cjelini suočeno je sa brojnim problemima, jer:

- povećava se broj socijalnih slučajeva i broj lica čija egzistencija zavisi od socijalnog sektora,
- povećava se broj lica koji traže zaposlenje sa vrlo niskim nivoom obrazovanja,
- doprinosi povećanju delikventnog ponašanja kod djece, jer su ova djeca zbog isključenosti iz obrazovnog sistema izložena različitim rizicima.

Iako podaci dobijeni od škola, statistički posmatrano i u poređenju sa zemljama u okruženju⁹⁸, nisu zabrinjavajući, zabrinjavajuće je i ako samo jedno dijete zauvijek, dok je još dijete ostane na marginama društva. A svako koje ostane izvan obrazovnog sistema, izloženo je rizicima siromaštva i društvene isključenosti dugoročno.

Imajući u vidu posljedice koje napuštanje škole ima na razvoj i odrastanje djeteta neophodno je

- Osnovna škola je obavezna i Zakon ne poznaje ni jedan razlog niti mogućnost da dijete napusti osnovnu školu.
Obaveza je svake škole da u svakom pojedinačnom slučaju, u skladu sa članom 56, stav 2 Zakona o tome obavijesti nadležne organe koji su dužni preduzeti potrebne mjere da se dijete vrati u obrazovni sistem. Obavijest koja se dostavlja nadležnima nije obavještenje o tome već zahtjev za adekvatnu reakciju i pomoć i učeniku i porodici da se eliminiše uzrok koji je do toga doveo.
Ni jedno dijete u osnovnoj školi ne može ostati izvan obrazovnog sistema, bez znanja resornog ministarstva.
- Srednja škola po Zakonu nije obavezna, ali je obavezna briga o djetetu, zbog toga bi u svakom pojedinačnom slučaju škola morala zatražiti da nadležne institucije u saradnji sa djetetom i njegovim roditeljima preduzmu potrebne mjere radi otklanjanja uzroka koji su doveli do takve odluke.
- Loš uspjeh, nezainteresovanost učenika i njihova nemotivisanost već u prvom razredu srednje škole dovodi do napuštanja škole.
Napuštanje škole zbog lošeg učenja i vladanja vrlo često je posljedica nedovoljne pripremljenosti i motivisanosti djece za školu koju su upisali, što zahtijeva da se pitanjima profesionalne orijentacije i upisa u srednju školu posveti posebna pažnja.
Uvođenje prijemnog ispita za upis u srednje škole smanjilo bi rizike da se djeca u prvom razredu suoče sa gradivom koje realno ne mogu savladati i izlaz iz situacije u kojoj su se našli vide u napuštanju škole.
- Vrlo često razlog za napuštanje škole je vaspitno-disciplinska mjera isključenja.
Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti vrlo često ne definiše vođenje disciplinskog postupka (pokretanje postupka, davanje izjave, saslušanje, donošenje odluke i njeno dostavljanje) sa ciljem da učenik shvati da je svojim ponašanjem povrijedio pravila školske discipline i da zbog takvog neprihvatljivog ponašanja slijedi sankcija, koja bi trebala biti i u funkciji prevencije, da učenik ne napravi novu povredu.

⁹⁸ Prema podacima koje je Evropska komisija objavila u Izvještaju o napretku prema Lisabonskim ciljevima u području obrazovanja i razvoja vještina, rano odustajanje od školovanja u većini evropskih zemalja kreće se između 5% i 15%, a u Strateškim pravcima razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008–2015. godina kao jedan od srednjoročnih ciljeva navedeno je smanjenje stope prekida školovanja na 7,5 odsto.

Jedinstven Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika koji bi donijelo resorno Ministarstvo, a koji bi u skladu sa Zakonom definisao pravila vođenja disciplinskog postupka i procedure postupanja, doprinijelo bi smanjenju broja učenika koji po ovom osnovu napuštaju školu.

- Saradnja roditelja i škole je ključna za vaspitno-obrazovni proces i svaka nesaradnja roditelja sa školom, neodazivanje na poziv škole, neprepoznavanje potreba djeteta i nepreduzimanje potrebnih mjera u cilju zaštite djeteta, je zanemarivanje djeteta koje na vrijeme mora biti prepoznato, jer izostanak pravovremene reakcije dovodi do različitih posljedica prije svega na štetu djeteta.
- Neprihvatljivo je da djeca napuštaju školu zbog zasnivanja bračnih zajednica. Učenje djece o njihovom zdravlju, o zdravim stilovima života, seksualnom ponašanju, polno prenosivim bolestima i sl. po unaprijed definisanim programima, prilagođenim uzrastu i potrebama djece moralo bi biti dio obrazovnog sistema. Učenje djece o svim rizicima i posljedicama ranog zasnivanja braka, bez obzira na oblik njegovog organizovanja - fakultativni predmet, razredni čas, dodatna nastava u saradnji sa odgovarajućim fakultetima, mora biti prepoznato, kako bi se spriječile posljedice ne samo za svako dijete pojedinačno, već za društvo u cjelini i dugoročno.
- Godišnji izvještaj o radu škole morao bi uključiti ne samo broj djece koja su napustila školu već i razloge koji su do toga doveli i mjere koje su s tim u vezi preduzete.
- Potrebno je da stručne službe u školama kroz dodatne programe posebnu pažnju posvete djeci u riziku uključujući i faktore rizika koji dovode do napuštanja škole.
- Neophodno je stalno raditi na jačanju saradnje škole i lokalne zajednice u cilju zajedničkog prepoznavanja i rješavanja svih pitanja radi unapređenja položaja djece u društvu.

5. Pravo na igru i slobodno vrijeme

Konvencija o pravima djeteta⁹⁹ obavezuje države da priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu djeteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti, te da poštuju i unapređuju pravo djeteta na puno učešće u kulturnom i umjetničkom životu i podstiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulture, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti.

U slobodno vrijeme djeca mogu ostvariti mnoga svoja prava-pravo na najbolji interes, pravo na obrazovanje, izražavanje vlastitog mišljenja i učestvovanje u donošenju odluka koje se njih tiču, pravo na zaštitu od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, razvijanje zdravih stilova života i što je vrlo važno, slobodno vrijeme djece treba da bude u funkciji prevencije različitih oblika neprihvatljivog ponašanja kod djece. Slobodno vrijeme djece, a to je ono vrijeme kada djeca nisu u školi ili vrtiću, traži da bude kvalitetno organizovano u skladu sa uzrastom djeteta, njegovim potrebama, željama i mogućnostima, u protivnom, taj prostor - neorganizovano slobodno vrijeme kod djece upravo otvara put za neprihvatljivo ponašanje kod djece.

Zbog izuzetne važnosti koju ostvarivanje prava djeteta na odmor i slobodno vrijeme ima na pravilan rast i razvoj djeteta, neophodno je utvrditi i obaveze i odgovornosti različitih subjekata za organizovanjem različitih sadržaja i aktivnosti djece u slobodnom vremenu. Da djeca imaju to pravo danas se svi slažu i djeca i roditelji i prosvjetni i zdravstveni radnici, međutim pitanja se postavljaju kod načina i mogućnosti njegovog ostvarivanja.

Dostupnost sadržaja i fizička i finansijska za ostvarivanje ovog prava djeteta, posebno dostupnost ovih sadržaja za djecu sa smetnjama u razvoju, slobodno vrijeme i aktivnosti djece bez roditeljskog staranja koja su smještene u institucijama, angažovanje lokalne zajednice u stvaranju uslova za obezbjeđenje ovog prava za djecu, uloga škole i važnost vannastavnih aktivnosti za djecu, mogućnosti roditelja da prepoznaju i odgovore potrebama djece u ostvarivanju njihovog prava na igru i slobodno vrijeme, samo su neka od pitanja koja zahtijevaju angažovanje stručnjaka i institucija iz različitih oblasti kako bi se prepoznala važnost ovog prava za pravilan rast i razvoj djeteta.

Prema izjavama djece, na radionicama o pravu na slobodno vrijeme, roditelji djece imaju različit pristup vezano za njihovo slobodno vrijeme, od toga da nisu dio njihovog slobodnog vremena i ne učestvuju u pronalaženju onih aktivnosti koje će njih zaista motivisati i u kojima će razvijati svoju kreativnost i odgovornost, do situacija da su djeca pod stalnim pritiskom i usmjeravanjima roditelja za različite sadržaje, koji ponekad i nisu izraz djetetove ni volje ni želje da baš to radi u slobodnom vremenu. I u jednoj i u drugoj situaciji izostalo je prepoznavanje stvarne uloge i značaja slobodnog vremena u razvoju i odrastanju djeteta. Djetetu je potrebna podrška i razumijevanje porodice za njegove aktivnosti u slobodnom vremenu, ali je isto tako neophodno dijete i usmjeravati i nadzirati u tim aktivnostima kako bi one imale pozitivne efekte za njegov rast i razvoj. Porodica, sve češće prepušta organizaciju slobodnog vremena djece raznim klubovima, igraonicama, društvima koja organizuju različite aktivnosti za djecu, ne prateći pri tom stvarno učešće djece i doprinos tih aktivnosti razvoju djece u cjelini.

Kvalitetno provođenje slobodnog vremena prije svega u porodici od najranijeg uzrasta djeteta izuzetno je važno za stvaranje povjerenja i razumijevanja između roditelja i djece, koje će i jednima i drugima, sa odrastanjem djeteta biti dodatno važno.

⁹⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 31.

Zabrinjava podatak da su u svim radionicama kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena djeca navodila internet i Fejsbuk, što je još jedna potvrda da djeca u nedostatku dobrih sadržaja koriste one koji su im lako dostupni. Korišćenje slobodnog vremena na ovaj vid komunikacije (satima sjedeći ispred računara) ne da nije najbolji interes djeteta, već šteti njegovom zdravlju, a da ne govorimo o svim povredama i nasilju i zloupotrebama kojima može biti izložen koristeći na ovaj način svoje slobodno vrijeme.

Gledanje televizije je jedna od aktivnosti djece, koja dnevno zaokuplja njihovu pažnju i po nekoliko sati, što umanjuje vrijeme za bavljenje sportom ili čitanjem knjiga, a s druge strane djeci je isto omogućeno bez vremenskog ograničenja i nadzora nad sadržajima koji gledaju.

Kafići i druženja u ugostiteljskim objektima, su sadržaji koji im se nude i koji oni koriste, što opet, po izjavi djece, nije njihov izbor, već u nekim sredinama nemogućnost izbora.

Pri tome djeca srednjoškolskog uzrasta upozoravaju da su im u slobodno vrijeme dostupni i sadržaji kao što su noćni klubovi i kladionice u kojima se ne traži dokaz o punoljetstvu.

Djeca najmlađeg uzrasta najveći dio slobodnog vremena provode u igri koja bi trebalo da razvija njihove fizičke sposobnosti i vještine, maštu, kreativnost, osjećaj za druženje i saradnju. Ovakve igre njeguju se u predškolskim ustanovama i ranom školskom uzrastu, ali bi one morale biti dio aktivnosti ovog uzrasta djece i u njihovom slobodnom vremenu.

Škole imaju izuzetno važnu ulogu i u organizovanju različitih aktivnosti djece u njihovom slobodnom vremenu. Učenici s kojima smo razgovarali ističu da se u školi nudi veliki broj sekcija, ali da neke od njih imaju mali broj članova upravo zbog toga što ne nude sadržaje koji su djeci interesantni, ističu da oni ne idu na sekcije za koje nemaju sklonosti i interesovanja. Ono što djeca predlažu su aktivnosti koje će im omogućiti susrete i druženja sa vršnjacima iz drugih škola i iz drugih sredina u kojima će razmjenjivati svoja iskustva.

Lokalne zajednice, takođe imaju izuzetno važnu ulogu u organizovanju različitih sadržaja za djecu i mlade. Odnos lokalne zajednice prema ovom pravu djeteta različit je od opštine do opštine tako da je u većim opštinama i ponuda za slobodne aktivnosti djece veća.

U manjim lokalnim zajednicama djeca od škole očekuju da bude centar i pokretač kulturnih, umjetničkih i sportskih aktivnosti te da škola bude mjesto u kojoj će se u slobodnim terminima organizovati različite aktivnosti kao sekcije i vannastavni sadržaji za učenike, ali i predavanja i razgovori sa roditeljima.

Prijedlozi djece potvrđuju koliko je neophodna saradnja roditelja, škole i lokalne zajednice koji bi planiranim i zajedničkim aktivnostima doprinijeli kvaliteti života cijele zajednice, i naravno djece i njihovog slobodnog vremena.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena i u kojem će njihov najbolji interes biti prioritet. Organizujući prostore za rad sa djecom pod firmom igraonica za djecu, mnogi su roditelje doveli u zabludu a djecu izložili rizicima, a da pri tome nisu bili pod adekvatnim nadzorom.

Osnovni cilj dječijih igraonica je kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena djece i kao takve moraju biti organizovane pod uslovima utvrđenim zakonom i pod stalnim nadzorom koji će obezbijediti prije svega potpunu sigurnost djece ali i kvalitetan sadržaj prilagođen njihovom uzrastu.

Na Preporuku Ombudsmana za djecu, Republička prosvjetna inspekcija je u 2011.godini izvršila 130 kontrola u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja¹⁰⁰. Donijela je 58

¹⁰⁰ Obavještenje Glavnog republičkog prosvjetnog inspektora broj 24.120/054-15-2/12

rješenja kojima je naloženo otklanjanje nedostataka i izdala 2 prekršajna naloga. Kontrolom je utvrđeno da djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja obavljaju „samostalne radnje“ i „udruženja građana“ koji nisu registrovani u skladu sa Zakonom i nisu dobili rješenje za rad predškolske ustanove od Ministarstva prosvjete i kulture. Prosvjetna inspekcija je naložila da subjekti nadzora pribave rješenja o odobrenju za rad i da usaglase djelatnost i akta sa Zakonom. U kontroli izvršenja rješenja otklonjene su nepravilnosti, te oni koji ispunjavaju potrebne uslove, od Ministarstva prosvjete i kulture su dobile dozvolu za rad.

Ministarstvo prosvjete i kulture u „Službenom glasniku“, broj 7 od 31.1.2012.godine objavilo je spisak predškolskih ustanova koje su dobile rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove.

Iako pravo na slobodno vrijeme pripada svakom djetetu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao i svako pravo iz Konvencije, ono na žalost, za svu djecu iz različitih razloga nije osigurano i obezbijeđeno.

I ovo pravo zahtjeva da najbolji interes djeteta bude prioritet u svim aktivnostima djeteta u njegovom slobodnom vremenu i da se ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti potpuno sigurna i zaštićena.

6. Socijalna i ekonomska prava

6.1. Socijalna zaštita

Države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima¹⁰¹.

Djeca imaju pravo na životni standard adekvatan njihovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju¹⁰²

Pružanje socijalne zaštite za djecu obuhvata odgovarajuće mjere i aktivnosti nadležnih službi socijalne zaštite za:

- djecu bez roditeljskog staranja,
- djecu u sukobu sa zakonom,
- djecu žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja,
- djecu sa smetnjama u razvoju i
- djecu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

Svaka od navedenih kategorija djece, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba i razloga koji su do toga doveli, zahtijeva cijeli niz aktivnosti različitih sektora i njihovo koordinisano djelovanje, kako bi se utvrdilo stvarno stanje i adekvatnim rješenjima zaštitila djeca i njihovi interesi, prije svega njihovim osnaživanjem za samostalan život i rad, a samim tim i umanjeње njihove zavisnosti od pomoći i podrške socijalnih službi.

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti-usluge socijalne zaštite koje imaju preventivnu ulogu, ali koje i umanjuju ili otklanjaju zavisnost pojedinca i porodice od socijalnih službi.

Ekonomska situacija u kojoj se nalaze roditelji i porodica danas utiče na kvalitet ostvarivanja prava djece. Veliki broj nezaposlenih, neredovne isplate plata, neuredne uplate doprinosa od strane poslodavaca direktno utiču na ekonomsku stabilnost porodice, a time i djece. Činjenica je da su sredstva centara za socijalni rad ograničena i nedovoljna, ali i da se situacija razlikuje od opštine do opštine. Roditelji se žale da zbog teške materijalne situacije nisu u mogućnosti da redovno izmiruju obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da to direktno utiče na uslove života njihove djece. Pojedine opštine različitim vidovima pomoći pokušavaju sanirati socijalne potrebe svojih građana - subvencije za grijanje, struju, higijenski paketi i sl. Svaki vid pomoći porodici je istovremeno i pomoć za djecu.

Međutim, kada su djeca u pitanju siromaštvo je mnogo više od imovnog stanja, siromašno je svako dijete koje nije upisano u školu, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, siromašno je ono koje trpi nasilje bilo koje vrste, ono koje zasnuje bračnu ili vanbračnu zajednicu, ono koje je primorano raditi još u osnovnoj školi, ono koje napusti školu, sve ove i mnoge druge situacije, djecu dok su još u razvoju odvede na margine društva, isključujući ih iz svih sistema osim socijalnog.

¹⁰¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

¹⁰² UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

Odrastanje u takvim uslovima djeci u startu smanjuje šansu da razviju svoje potencijale, a zbog spriječenosti pristupa različitim uslugama i njihovo učešće u zajednici je ograničeno.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za razvoj i odrastanje njihove djece. Ali, ako roditelji to nisu u stanju iz razloga koji su u odgovarajućem postupku utvrđeni, onda društvo mora reagovati i pronaći odgovarajući način pomoći i podrške djetetu. Ništa ne može i ne smije biti razlog da dijete ne upiše osnovnu školu ili je napusti. Škola bi u saradnji sa centrom morala znati koji broj učenika treba podršku u nabavci udžbenika npr. i uz pomoć drugih subjekata zaštite tražiti rješenja na način koji dijete neće dodatno povrijediti.

Centri su ovlašćeni podnositi zahtjeve za plaćanje alimentacije iz sve imovine dužnika, pa i na štetu njegovog izdržavanja. Ova djeca vrlo često nisu socijalni slučajevi, ali su dovedena u stanje socijalne potrebe, zbog toga se pristup ovom problemu i njegovo rješavanje mora mijenjati na način da su roditelji obavezni i odgovorni obezbijediti izdržavanje za svoju djecu.

Žalbama se ukazuje na neujednačenost kriterija za dodjelu socijalne pomoći između pojedinih korisnika, sporost u radu po zahtjevima, nepostojanje tipskih obrazaca - zahtjeva, te su građani prinuđeni da sami pišu zahtjeve, nedovoljnu stručnost lica koja odlučuju po zahtjevima, zahtijevanje od građana da dostave razne potvrde i uvjerenja, za koje se kasnije utvrdi da su nepotrebna ili da do njih sam organ lakše dolazi po službenoj dužnosti.

Centri za socijalni rad su osnovne institucije koje pružaju usluge socijalne zaštite građana. S obzirom da se njihovo finansiranje vrši iz budžeta opština, to se izdvajanje sredstava za socijalnu zaštitu razlikuje od opštine do opštine. Međutim, problem je mnogo kompleksniji i zahtijeva definisane politike u različitim oblastima, kojima će se pružiti pomoć i podrška porodici koja je najvažnija u odrastanju djeteta. Programi prevencije u različitim oblastima najbolja su zaštita djeteta, a oni traže organizovan i stručan pristup, kontinuiran rad sa djecom od najranijeg uzrasta i nadzor u provođenju tih programa.

6.2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova

Prema članu 32. Konvencije o pravima djeteta, države članice priznaju pravo djeteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.

S tim u vezi države se obavezuju preduzeti potrebne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta po ovom osnovu.

Zakon o radu, Porodični i Krivični zakon Republike Srpske prepoznali su međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorišćavanja i eksploatacije, u dijelu određivanja dobne granice kada dijete može biti radno angažovano, uslove pod kojima može biti angažovano, radno vrijeme, zaštitu od obavljanja poslova na kojima postoji povećana opasnost od povreda ili povećan štetni uticaj na zdravlje.

Pored toga, Porodični zakon sankcioniše roditelja koji zloupotrebljava roditeljsko pravo prisiljavajući dijete da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu, na način da će mu sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a Krivični zakon utvrđuje i krivičnu odgovornost za lice koje prisiljava dijete na pretjeran rad koji ne odgovara njegovom uzrastu.

Danas ne postoje pouzdani podaci o tome da li su i pod kojim uslovima djeca radno angažovana i na kojim poslovima. Institucija nije primila ni jednu prijavu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu.

Prema podacima Republičke uprave za inspekcijske poslove Republike Srpske – sektor Inspekcije rada i zaštite na radu, u 2011. godini evidentirano je ukupno 13 maloljetnih lica koji su bili radno angažovani kod poslodavca po osnovu zaključenog ugovora o radu i sa izvršenim prijavama za nadležne fondove. Poslovi koje su obavljali nisu bili u suprotnosti sa odredbama člana 75. Zakona o radu- prečišćen tekst („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 55/07).¹⁰³

S obzirom da se po ovom osnovu uglavnom ne podnose prijave nadležnim institucijama, rješenje je u pojačanom nadzoru i redovnoj inspekcijskoj kontroli u otkrivanju svakog nezakonitog rada i zapošljavanja djece i sankcionisanju svih onih koji ih angažuju protivno postojećim zakonskim propisima i njihovim interesima.

6.3. Djeca na ulici – prosjačenje

Prava djeteta kako ih uspostavlja i garantuje UN Konvencija o pravima djeteta samo su potrebe svakog djeteta na njegovom putu odrastanja. To zahtijeva da za svako dijete od njegovog rođenja do punoljetstva budu obezbijeđene i osigurane one potrebe koje će mu omogućiti bezbjedno odrastanje.

Problem prosjačenja djece i djece na ulici godinama je prisutan a da nemamo stvarne pokazatelje o njegovoj prisutnosti i stvarnim uzrocima koji do toga dovode, niti systemske mjere i aktivnosti usmjerene na otklanjanje uzroka koji dovode do povrede prava djece u ovoj oblasti.

Svoju zabrinutost u vezi sa iskorišćavanjem djece i prosjačenjem izrazio je i UN Komitet za prava djeteta¹⁰⁴ koji je, s tim u vezi, Bosni i Hercegovini dao odgovarajuće preporuke.

Komitet je zabrinut zbog informacije da znatan broj djece, naročito Roma, živi ili radi na ulicama, da je većina te djece mlađa od 14 godina, da većina ne pohađa školu i da je gotovo polovina njih bolesna. Komitet sa zabrinutošću nadalje primjećuje da je posao kojim se bave ta djeca često štetan po njihovo zdravlje i izrabljivačkog je karaktera, kao i da je većina ove djece prisiljena da radi.

Komitet preporučuje državi ugovornici da:

- a. preduzme sveobuhvatno istraživanje kojim bi se došlo do broja, sastava i karakteristika djece koja rade i djece koja žive i rade na ulicama u cilju osmišljavanja i implementacije sveobuhvatnih strategija i politika za sprečavanje i eliminaciju ekonomske eksploatacije ove kategorije djece,
- b. da se pobrine da se ovoj kategoriji djece obezbijedi potrebna ishrana, odjeća, stambeni smještaj, zdravstvena zaštita i mogućnost za obrazovanje, uključujući strukovno obrazovanje i edukaciju u oblasti životnih vještina, u cilju pružanja podrške njihovom punom razvoju,

¹⁰³Podaci Republičke uprave za inspekcijske poslove Republike Srpske – sektor Inspekcije rada i zaštite na radu za 2011. godinu

¹⁰⁴ UN Komitet za prava djeteta razmatrajući 2005.godine Inicijalni izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini izrazio je svoju zabrinutost i Bosni i Hercegovini dao brojne preporuke , između ostalog i vezano za zaštitu djece od ekonomskog iskorištavanja, eksploatacije i prosjačenja

c. da se pobrine da implementacija zakona bude u punoj saglasnosti sa članom 32. Konvencije o pravima djeteta i Konvencijama 138 i 182 Međunarodne organizacije rada.

Polazeći od ustavne odredbe da djeca kao najosjetljivija kategorija imaju pravo na posebnu zaštitu, zakoni Republike Srpske prepoznali su problem ekonomskog iskorišćavanja djece i na odgovarajući način ovo pitanje normativno uredili, utvrđujući i sankcije za sve one koji djeci dozvoljavaju, koji im omogućavaju ili ih navode na prosjačenje.

Na žalost, normativno i stvarno i u ovoj oblasti, kad su djeca u pitanju, ne idu zajedno.

Često smo svjedoci situacija da djeca na ulicama, na prometnim raskrscima, u prevoznim sredstvima, ispred bolnica, na parkiralištima, u svim vremenskim prilikama - po kiši i suncu, promrzli i gladni sa ispruženom rukom traže milostinju.

Ova djeca su vrlo često potpuno zapuštena. Njihovo pravo na obrazovanje, na zdravstvenu zaštitu, na igru i druženje sa vršnjacima, njihovo pravo na zdravo odrastanje i zaštitu od bilo kojeg oblika nasilja, zlostavljanja i nemarnog postupanja, njima je, a i onima koji o njima „brinu“ potpuno nepoznato.

Uslovi u kojima oni odrastaju radeći na ulici ne samo da povređuju, već ozbiljno ugrožavaju njihova osnovna prava, prije svega pravo na zaštitu zdravlja, na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na obrazovanje i pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Njihov rad na ulici često je samo dio problema sa kojim oni odrastaju. Neadekvatna zdravstvena i socijalna zaštita, napuštanje škole ili njeno neupisivanje, nesređeni porodični odnosi i drugo, vrlo često idu zajedno sa problemom prosjačenja. Prosjačenje je tako posljedica povrede više prava djeteta na prvom mjestu neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takave uslove odrastanja djeteta.

Dijete koje je zanemareno i koje nema adekvatnu roditeljsku brigu prepušteno je ulici i samo se snalazi i kao takvo vrlo brzo postaje predmet interesovanja onih koji u ovom poslu vide mogućnost zarade.

Među djecom koja prose razlikuju se:

1. djeca koja to rade uz saglasnost roditelja ili staratelja ili na njihov zahtjev,
2. djeca koja to rade bez znanja roditelja,
3. djeca koja se prisiljavaju na prosjačenje od strane trećih lica, koji ih ustvari iznajmljuju ili kupuju uz dogovorenu naknadu i koriste za sticanje lične imovinske koristi.

Prema podacima nevladinog sektora, u pojedinim slučajevima, roditelji stoje iza ove aktivnosti svoje djece, jer se radi o porodicama kojima je lokalna zajednica obezbijedila stambeni prostor i gdje su djeca obuhvaćena obrazovnim sistemom, međutim, po završetku škole, djeca se viđaju na određenim lokacijama u prosjačenju, dok ih mama čeka u parku.

U jednom broju slučajeva djeca, po njihovoj izjavi, to rade bez znanja roditelja.

Roditelji ne znaju da njihova djeca na ovaj način pokušavaju nešto zaraditi, ali roditelji ne znaju ni gdje oni provode svoje vrijeme i šta uopšte za to vrijeme rade.

Prisutne su i situacije da se djeca organizovano dovode iz drugih opština, i iz drugih zemalja u regionu, od strane organizatora prosjačenja, što prelazi u čistu trgovinu djecom. Najčešće, u ljetnom periodu primijetan je veći broj djece dovedene na „posao“. Policija u tim opštinama zna kad dolaze i odakle dolaze, tako da preduzima potrebne mjere da se oni i vrate u mjesta iz kojih su došli. Često im je limitirana dnevna zarada, tako da ne mogu napustiti ulicu dok ne zarade određeni iznos.

Podaci o djeci koja prose odnose se na sve opštine u Republici Srpskoj, a dobijeni su od centara za socijalni rad i policije:

1. Ukupan broj djece registrovane u prosjačenju

U 2010. godini ukupan broj djece koju su nadležne službe registrovale u prosjačenju je 131 dijete. Podaci se odnose na cijelu Republiku Srpsku i isti obuhvataju svu djecu zatečenu u prosjačenju, a ne samu djecu iz nadležne opštine i ne samo djecu iz Republike Srpske.

Pri tome je 12 opština imalo registrovane slučajeve prosjačenja, a druge opštine ovu pojavu nisu registrovale. Od 12 opština koje su registrovale slučajeve prosjačenja, na 4 opštine- Banja Luka, Prijedor, Modriča i Bijeljina, odnosi se 79% prijavljenih slučajeva ili ukupno 104, a ostalih osam opština zajedno je registrovalo 27 slučajeva ili 21 %.

2. Prema polu djece

Od ukupnog broja djece registrovane u prosjačenju djevojčice su zastupljenije od dječaka, tako da je u 2010. evidentirano 68 djevojčica ili 52% od ukupnog broja i 63 dječaka ili 48%.

U opštinama Prijedor i Bijeljina, prema evidenciji nadležnih, djevojčice su prisutnije od dječaka, dok je u Modriči broj dječaka – 16, duplo veći od broja evidentiranih djevojčica, a u Banjaluci taj broj je podjednak 14 dječaka i 13 djevojčica.

3. Prema uzrastu djece

Prema evidenciji nadležnih službi u prosjačenju su najčešće bila djeca uzrasta od 6-9 godina (49 djece) i uzrasta od 10 do 14 godina (48 djece), zatim djeca uzrasta od 15-18 godina (25 djece).

U prosjačenju je zatečeno i 4 djece uzrasta do pet godina i 5 djece ispod 3 godine života.

U Modriči najveći broj djece, njih 9 bili su uzrasta od 6-9 godina i 10-14 godina, u Banjaluci, najveći broj djece je uzrasta od 15-18 godina (14 djece) i 6-9 godina (7 djece), u Bijeljini najveći broj djece, njih 8 je uzrasta od 6-9 godina, a u Prijedoru, 19 djece je uzrasta 10-14 godina, a 16 djece je uzrasta od 6-9 godina.

4. Vrijeme u kojem su evidentirani

Vrijeme kad su djeca u najvećem broju evidentirana u prosjačenju najčešće je ljetni period i to mjesec avgust kada je evidentirano 54 djece, zatim juli mjesec - 45 djece, maj - 40 djece i juni - 36 djece.

Bez obzira što se pojava registruje tokom cijele godine, za neke opštine – Prijedor, Bijeljina, posebno je evidentno da se prosjačenje odvija upravo u ovim mjesecima. Navedeni podatak dodatno ukazuje na istaknuti problem da se radi o djeci koju organizovano dovoze u ove opštne radi prosjačenja.

Mjesec januar i novembar su mjeseci kada je zabilježen najmanji broj djece u prosjačenju, u januaru 14, a u novembru 15 djece.

5. Uzroci prosjačenja

Kao najčešći uzroci prosjačenja kod djece navodi se društveno-socijalni status, u oko 40% slučajeva, zatim disfunkcionalnost porodice-alkoholizam, nasilje u porodici i sl. - u 24%, materijalni interes u 20% slučajeva.

Kao razlozi prosjačenja kod djece navode se i prisiljenost na prosjačenje, te bježanje djece od kuće i stil života.

6. Mjere koje se preduzimaju

Prema podacima centara za socijalni rad mjere koje se preduzimaju su:

- razgovor sa roditeljima, 25% centara,
- razgovor sa djecom, 19% centara,
- posjeta porodici djeteta, 16% centara,
- razgovor u školi koju dijete pohađa, 13% centara,
- obavještanje policije u 9% slučajeva.
- zatim kontaktiranje centra za socijalni rad odakle dijete dolazi i saradnja sa NVO.

Prema podacima MUP-a, prva mjera koja se preduzima je obavještanje centra za socijalni rad, zatim podnošenje prijave radi pokretanja prekršajnog postupka, a stalna aktivnost je preventivno djelovanje.

7. Broj djece povratnika

Prema dobijenim podacima, broj djece povratnika u prosjačenju zabilježen je u Modriči 19 djece, u Bjeljini 12, u Gradišci 4 djece, u Višegradu 4, u Novom Gradu i Loparama po 2 djece.

Primijetno je da povratnici u prosjačenju nisu evidentirani u opštini Prijedor i Banja Luka, što opet potvrđuje da se u ove opštine djeca najčešće organizovano dovode radi prosjačenja u određenim vremenskim periodima (vrijeme godišnjih odmora), o čemu su nadležne opštinske službe upoznate.

Isto tako je primjetno je da je u opštini Bijeljina ukupan broj djece evidentiran u prosjačenju - 12, istovremeno evidentiran i kao povratnici u prosjačenju, i da ta opština ima najveći broj evidentiranih slučajeva prosjačenja - 102 za godinu dana.

8. Saradnja sa institucijama

Centri za socijalni rad potvrđuju da u 94% slučajeva imaju jako dobru saradnju sa institucijama, na prvom mjestu sa policijom u 42% i sa školom u 25% slučajeva. Pored toga značajnom smatraju saradnju sa domovima zdravlja, udruženjima Roma i drugim nevladinim organizacijama koje se bave ovom problematikom, te sa centrima za socijalni rad opštine iz koje dijete dolazi.

Prema ocjeni MUP-a saradnja sa drugim institucijama je veoma dobra, na prvom mjestu je saradnja sa centrima za socijalni rad, 75%, a na drugom saradnja sa osnovnim sudom, 25%.

9. Problem sa kojim se susreću centri za socijalni rad i MUP:

Najčešći problem sa kojim se susreću u radu sa djecom u prosjačenju, prema ocjeni centara za socijalni rad je:

- nesaradnja roditelja sa centrom za socijalni rad, 23% centara,
- bježanje djece iz škole, 23% centara,
- problemi u vezi sa dovedenom djecom, 15% centara i
- problemi uzrokovani nevršenjem roditeljskih prava i dužnosti, 15% centara.

Teška materijalna situacija, prisiljenost na prosjačenje i nepostojanje adekvatnih prihvatilišta se vidi kao problem ali ne primarni, s obzirom da svi oni zajedno predstavljaju problem jednak problemu - nesaradnja roditelja sa centrom za socijalni rad po tom osnovu.

Prema ocjeni centara javne bezbjednosti najčešći problem koji imaju na terenu je utvrđivanje identiteta djeteta i pronalazak roditelja djeteta.

10. Mjere u cilju prevencije

Mjere koje preduzimaju centri za socijalni rad u cilju prevencije i zaštite djece koja se bave prosjačenjem su:

- savjetodavni rad sa porodicom, 27% centara,
- saradnja sa školom, 18% centara,
- materijalna pomoć porodici, 18% centara,
- uključivanje djece u programe prevencije, 9% centara.

11. Na koji način se dolazi do informacija o djeci koja prose

Centri za socijalni rad do saznanja o djeci koja prose najčešće dolaze prijavom policije u 36% slučajeva, zatim u 32% slučajeva radom na terenu, u 25% slučajeva građani su prijavili prosjačenje djece, a u 7% slučajeva škole.

Prema podacima centara javne bezbjednosti, do saznanja o djeci koja prose u svim slučajevima dolaze radom na terenu.

12. Postojeća zakonska rješenja

Postojeća zakonska rješenja nisu na adekvatan način prepoznala ovaj problem i stvorili uslove za zaštitu djece od ovog oblika ekonomskog iskorišćavanja, mišljenje je 69 % centara za socijalni rad.

13. Prijedlozi i sugestije za rješavanje ovog pitanja

Centri za socijalni rad najčešće su isticali potrebu jačanja preventivnih programa aktivnosti i adekvatne sankcije za roditelje koji zanemaruju roditeljske dužnosti, ističući da isti najčešće podstiču djecu na prosjačenje.

Udruženja Roma sa kojima je Institucija kontaktirala, za rješavanje ovog pitanja na prvo mjesto stavljaju potrebu sankcije za roditelje, ističući da isti ne saraduju i da su oni najodgovorniji za slučajevne prosjačenja, te da samo kazna to može popraviti.

U centrima javne bezbjednosti naglašavaju da problem prosjačenja djece zahtijeva veću pažnju i bolju koordinaciju institucija koje rade na rješavanju ovog pitanja te uključivanje i brojnih drugih institucija i agencija u njegovo rješavanje (granična policija, komunalna policija, inspeksijske službe). Jedino rješenje ovog problema je prevencija, odnosno, mjerama porodično pravne zaštite osigurati adekvatnu roditeljsku brigu za dijete.

Polazeći od dobijenih informacija o ostvarivanju prava djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja Ombudsman za djecu RS posebno upozarava da:

Vođenje adekvatne evidencije o djeci koja prose nije uređeno na jedinstven način kod nadležnih institucija. Neki centri ovu djecu evidentiraju kao djecu u riziku, neki centri kao djecu sa problemima u odrastanju, neki kao djecu u prosjačenju.

S obzirom na važnost problema i na sve rizike koji prijete ovoj djeci na ulici i posebno posljedice koje su dugotrajne za njihov razvoj, veoma je važno da se po jedinstvenim pravilima utvrdi vođenje baze podataka za ovu kategoriju djece u svim lokalnim zajednicama, što bi bio osnov i za takvu bazu za cijelu Republiku, na osnovu kojih bi se mogle definisati potrebe i prioriteti u zaštiti ove djece.

UN Komitet za prava djeteta, izražavajući svoju zabrinutost da znatan broj djece koja nisu starija od 14 godina i koji su uglavnom Romi, žive i rade na ulici, obavezao je na uspostavljanje odgovarajuće evidencije o djeci, posebno o osjetljivim kategorijama djece i djeci u riziku.

Zanemarivanje djeteta, na žalost, danas je sve prisutnije ali se svi njegovi oblici ne prepoznaju na vrijeme. Zbog toga je izostala ne samo evidencija o tim slučajevima, već i reakcija nadležnih prema roditeljima koji na različite načine zanemaruju dijete.

Zanemarivanje je nebriga o djetetu kojom se povređuje pravo djeteta na život i razvoj, jer se zapostavljaju njegove životne potrebe, obrazovanje, zdravstvena zaštita, ljubav i pažnja, igra i slobodno vrijeme, zaštita njegove privatnosti isl.

Bez obzira u kojem obliku se zanemarivanje javlja (emocionalno, fizičko, zdravstveno ili obrazovno) i bez obzira na faktore rizika zanemarivanja djece, koji mogu biti vrlo različiti i odnose se na roditelje ili na djecu ili na socijalne faktore, svaki od oblika ostavlja posljedice na razvoj djeteta i ugrožava njegovo pravo na pravilan rast i razvoj.

Siromaštvo porodice, kojim se vrlo često pravdaju roditelji djece u prosjačenju, nikako ne znači da djeca treba da „zarađuju“ na ulici. I ako siromaštvo spada u rizične faktore, ono nikako ne opravdava odnos roditelja prema problemu prosjačenja njihove djece.

Prema podacima centara, najveći problem je nesaradnja roditelja. Taj podatak potvrđuje da se radi o roditeljima kojima briga o djeci nije prioritet. Roditelj koji ne saraduje sa centrom za socijalni rad da bi zaštitio dijete, roditelj koji ne saraduje sa školom koju njegovo dijete pohađa, ima problem i centar bi morao reagovati na način predviđen zakonom, izricanjem odgovarajućih preventivnih mjera porodično pravne zaštite - nadzor, pojačani nadzor isl.

Prema izjavama pojedinih udruženja Roma, jedini način da se djeca zaštite od prosjačenja je adekvatna reakcija prema roditeljima. Ako je lokalna zajednica u konkretnim slučajevima obezbijedila stambeni prostor, ako su djeca uključena u obrazovni sistem (dobili besplatne udžbenike, užinu i sl.), a ako majka u parku i dalje čeka da djeca na raskrsnici odrade svoj dio posla, onda sistem odgovarajućim mjerama mora djelovati prema roditelju da bi zaštitio dijete.

I prema izjavi nekih centara za socijalni rad, djeca registrovana u prosjačenju dolaze iz iste porodice (šestoro djece), pri tome je porodici riješeno stambeno pitanje, djeca su uključena u obrazovni sistem, centar preduzima potrebne mjere i dalje rješenje vidi samo u radu sa roditeljima.

Svakim djelovanjem roditelja koje je protivno pravu djeteta na razvoj i odrastanje, odnosno pravu djeteta na adekvatnu roditeljsku brigu, povrijeđen je standard roditeljskog staranja, i društvo mora da reaguje na način da zaštiti dijete i njegovo pravo na zdravo odrastanje.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici utvrđeno je da će članovi porodice poštovati prava, slobode i bezbjednost drugih članova porodice na način da ih neće ograničavati, onemogućavati ili sprečavati u ostvarivanju njihovih prava i sloboda, te da su subjekti zaštite u svim slučajevima dužni odmah reagovati i prijaviti slučaj nasilja u porodici.

Situacije u kojima se nalaze djeca u prosjačenju i posljedice koje takvo njihovo angažovanje ostavlja na njihov razvoj i odrastanje, nasilje je nad djecom, koje na žalost nije prepoznato na taj način, tako da po tom osnovu, izostaje odgovarajući postupak protiv roditelja koji ne samo da djeci dozvoljavaju, već ih i navode na prosjačenje.

Prijave koje se podnose protiv neodgovornih roditelja podnose se za prekršaj prosjačenja, ali ne i za nasilje nad djetetom niti zbog zanemarivanja djeteta po tom osnovu.

Djeca koja žive i rade na ulici su žrtve u svakom pogledu i njima treba pomoć i podrška.

Prosjačenje je jedan od najprisutnijih oblika ekonomskog iskorišćavanja djece, koji za razliku od drugih oblika iskorišćavanja djece najlakše primjećujemo.

Pravo djece na zaštitu od bilo kojeg oblika ekonomskog iskorišćavanja ne samo da je povrijeđeno, već njihovim radom na ulici i ozbiljno ugroženo.

Živeći na ulici, djeca postaju dio nje, svojim odrastanjem prilagođavaju se uslovima i zahtjevima ulice i time postaju vrlo lak plijen za sve one koji u njihovom angažovanju vide mogućnost zarade. Takvim angažovanjem od strane drugih, djeca ne vide nikakvu opasnost, naprotiv, pristaju na taj vid „organizovanja“ i rada.

Zato je neophodno aktivnosti usmjeriti na otklanjanje uzroka koji dovode djecu na ulicu. Uzroci mogu biti različiti, ali svako dijete zahtijeva da se u odgovarajućem postupku utvrdi šta je najbolji interes za njega u konkretnoj situaciji. Baveći se samo posljedicom, problem djece na ulici, dugoročno neće biti riješen. Podnošenje prekršajnih prijava protiv roditelja, do sada nije dalo rezultate, a rijetki prekršajni postupci najčešće se pravdaju lošim materijalnim stanjem u porodici i time da bi svaka kazna izrečena u ovom postupku porodici dodatno ugrozila budžet.

Neophodno je:

- obezbijediti efikasniju koordinaciju nadležnih institucija i službi za sprovođenje akcionog plana za rješavanje problema Roma,
- osigurati sistemsko prikupljanje podataka i vođenje odgovarajućih evidencija u svim lokalnim zajednicama o djeci i riziku, na osnovu kojih bi se imali podaci za cijelu Republiku, a koji bi bili osnova za planiranje programa i akcija za unapređenje položaja ove kategorije djece,
- osigurati obavezno osnovno obrazovanje koje mora uključiti svu djecu, i posebno, preduzeti potrebne mjere da obuhvat djece romske nacionalnosti u predškolskim ustanovama bude što veći,
- pri tom je važno pratiti njihovo školovanje kako bi se otklonili uzroci koji dovode do njihovog odustajanja od daljeg školovanja, odnosno ne upisivanja u srednju školu po završenom osnovnom obrazovanju, te razvijati dodatne programe edukacije prilagođene njihovim potrebama i njihovom uzrastu,
- neadekvatna roditeljska briga i rano otkrivanje djece u riziku-djeca u prosjačenju, koja napuštaju školu, bježe iz škole, imaju problem sa alkoholom isl. zahtijeva stalnu i stvarnu saradnju nadležnih institucija u prepoznavanju ove djece i pravovremenog reagovanja nadležnih,
- jačanje timova centara za socijalni rad za pravovremeno i adekvatno reagovanje u svim situacijama kada su djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja, prije svega mjerama porodično pravne zaštite,
- jačanje saradnje vaspitno obrazovnih ustanova i centara za socijalni rad kako u prevenciji i suzbijanju ove pojave tako i u rješavanju pojedinačnih slučajeva,
- jačanje saradnje nadležnih institucija i nevladinog sektora, posebno udruženja koja se bave problematikom Roma i njihovo uključivanje u izradu planova i programa, ali i u aktivnosti za njihovu realizaciju,
- jačanje svijesti i edukacija odraslih o obavezi prijavljivanja svih slučajeva iskorišćavanja djece, zanemarivanja i zlostavljanja djece, odnosno prepoznavanja svih situacija koje ugrožavaju bezbjedno odrastanje djece i adekvatnog reagovanja,
- preventivnim mjerama i aktivnostima jačati kapacitete roditelja i njihovu odgovornost za postupanje protivno interesu djeteta, odnosno, nepreduzimanje potrebnih mjera u cilju zaštite djeteta,
- u cilju adekvatne zaštite djece koja su u riziku, neophodno je definisati pravila i procedure postupanja nadležnih organa - obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita,

policija i drugi - za situacije u kojima se djeca nađu - napuštanje škole, problemi u ponašanju, prosjačenje i sl, odnosno donijeti Protokol o postupanju sa djecom u riziku.

Podaci o djeci koja prose u Republici Srpskoj, statistički posmatrano i u poređenju sa zemljama u okruženju, nisu zabrinjavajući.¹⁰⁵

Međutim, imajući u vidu posljedice koje ovakvo odrastanje ostavlja na djecu, te pravo svakog djeteta na odgovarajuću brigu i zaštitu, dodatnim mjerama, prije svega porodično pravne zaštite moraju se tražiti adekvatna rješenja za zaštitu svakog djeteta.

6.4. Djeca smještena u dječiji dom

UN Komitet za prava djeteta razmatrajući 2005.godine prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, izrazio je svoju zabrinutost u vezi sa implementacijom Konvencije, te u vezi ostvarivanja i zaštite prava djece bez roditeljskog staranja uputio preporuke¹⁰⁶:

- da djeca bez roditeljskog staranja budu smještena u instituciju samo u krajnjoj nuždi, kada to preporuču stručnjaci i kada je to u najboljem interesu djeteta,
- da se obezbijedi periodična provjera smještaja,
- da se izrade kvalitetni standardi za hraniteljstvo,
- da se smanji vrijeme koje djeca provode u institucionalnom smještaju,
- da se osiguraju sredstva za funkcionisanje organa starateljstva i hraniteljskog smještaja.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.

Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.¹⁰⁷

Djelatnost doma „Rada Vranješević“ jedine ustanove te vrste u Republici Srpskoj je zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja i djece bez adekvatnog roditeljskog staranja, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

Ciljevi smještaja su obezbjeđivanje zbrinjavanja (stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć i staranje), njega i staranje o zdravlju, vaspitanju i pomoć u obrazovanju, osposobljavanju za rad, radnookupacione, kulturno - zabavne i rekreativno - rehabilitacione aktivnosti i usluge socijalnog rada.

Pravo na smještaj djeteta u dom regulisano je Zakonom o socijalnoj zaštiti i Statutom Doma. Međutim postojeća zakonska rješenja nemaju jasno propisanu proceduru i uslove za smještaj djece u instituciju.

¹⁰⁵ Prema podacima ombudsman institucija, samo Slovenija nema evidentiranu djecu u prosjačenju, dok je taj broj u Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Federaciji Bosne i Hercegovine i nekoliko puta veći.

¹⁰⁶ Preporuke UN Komiteta o pravima djeteta, tačka 41

¹⁰⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

Od ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja i djece bez adekvatnog roditeljskog staranja (prema podacima svih centara za socijalni rad u Republici Srpskoj broj djece je 640) u domu je smješteno 15%.

Dom obezbjeđuje finansijska sredstva iz tri vrste izvora: budžet Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske kao resorno Ministarstvo, uplata sredstava centara za socijalni rad za korisnike usluga iz njihove opštine, te iz donacija pravnih i fizičkih lica.¹⁰⁸

Prema Porodičnom zakonu organ starateljstva ima izuzetno važnu ulogu u zaštiti ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta bilo da sam donosi odluke ili pokreće odgovarajući postupak za zaštitu djeteta ili daje svoje mišljenje organu nadležnom za donošenje odgovarajuće odluke.

U cilju zaštite djeteta i njegovog najboljeg interesa Porodični zakon utvrđuje brojne mjere koje se preduzimaju u slučaju da roditelji zanemare ili zloupotrebe svoje roditeljsko pravo.

Zakon definiše¹⁰⁹ u kojim slučajevima roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti, a u kojim grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava, utvrđujući da će u navedenim situacijama, sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo.

Organ starateljstva dužan je pokrenuti postupak za oduzimanje roditeljskog prava i u slučaju kada na bilo koji način sazna da postoje okolnosti koje ukazuju na zlostavljanje djeteta, zloupotrebu roditeljskog prava, napuštanje djeteta, zanemarivanje brige o djetetu, zanemarivanje roditeljske dužnosti.¹¹⁰

Zakon, dakle, prioritet daje mjerama porodično pravne zaštite koje se izriču za zaštitu djece koja su u riziku utvrđujući i mogućnost oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je da se izvan vlastite porodice obezbjeđuje zaštita za maloljetnike - bez roditeljskog staranja, ometene u psiho-fizičkom razvoju, čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, vaspitno zanemarenim i zapuštenim.¹¹¹

Maloljetnikom bez roditeljskog staranja smatra se lice koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja, lica čiji roditelji nisu u mogućnosti da mu pruže potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava.¹¹²

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite ima:

- 1- dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i to do osposobljavanja za samostalan život, povratka u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanja u porodici usvojioca, ili drugu porodicu, završetka redovnog školovanja, odnosno osposobljavanja za samostalan život.¹¹³

¹⁰⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 5/93, 15/96, 110/03 i 33/08, član 79.

¹⁰⁹ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 54/02, član 106,

¹¹⁰ Porodični zakon, član 107, stav 2.

¹¹¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 10.

¹¹² Zakon o socijalnoj zaštiti, član 11.

¹¹³ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 37.

Osnovni cilj Strategije za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2009-2014¹¹⁴ je unapređenje sistemskih modela i akcija socijalne i porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja.

Strategija utvrđujući i plan djelovanja za period 2009-2014:

- analizira mogućnosti unapređenja postojećih oblika socijalne i porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja,
- utvrđuje potrebu usaglašavanja postojećih zakonskih i podzakonskih akata koji se bave ovim pitanjem,
- ukazuje na neophodnost za standardizovanjem svih oblika zaštite za djecu bez roditeljskog staranja,
- obavezuje na uspostavljanje odgovarajućih evidencija u ovoj oblasti.

1. Prostorni kapaciteti

Dom je organizovan po etažama sa prostorom i zatvorenog i otvorenog tipa koji ostavlja izuzetne mogućnosti za njegovo prilagođavanje potrebama njegovih korisnika.

Prostorni kapacitet za svaku porodicu u domu je 200 kvadratnih metara. Prostorije koje čine porodični smještaj su: dnevni boravak, 4 spavaće sobe, 4 kupatila, garsonjera, kuhinja i trpezarija, kupatilo, balkon.

Pored prostorija za porodice, dom na raspolaganju ima i zbornicu, internet salu, magacin, atomsko sklonište, upravne kancelarije, vešeraj, kuhinju, restoran, prostoriju za grupne aktivnosti, biblioteku, odjel za bebe, ambulantu, prostorije za klubove/sekcije (npr.računarska, likovno-vajarska...), vanjska igrališta (igralište za djecu predškolskog i mlađeg školskog uzrasta i betonsko igralište), fiskulturnu salu, kotlovnicu doma.

Tokom posjete domu, u fazi renoviranja su bile pojedine etaže za smještaj porodica, zbog čega su pojedine porodice izmještene i/ili spojene sa drugim porodicama. U fazi renoviranja pored prostorija za smještaj su i mokri čvorovi u svim prostorijama za porodice.

Odjeljenje za odojčad i djecu do tri godine starosti je u potpunosti adaptirano sa prozorskim pregradama između prostorija, opremljeno potrebnim i prilagođenim namještajem i dnevnim svjetlom. Tom odjelu nedostaje povezanost jednim izlazom u dvorište da bi se olakšala komunikacija porodice i prostora izvan doma. U slučajevima kada djeca izlaze iz doma koristi se glavni izlaz doma, a tada je potrebna pomoć i drugih zaposlenih u domu da bi se djeca iz ove porodice izvela iz doma ili vratila u dom.

S obzirom na prostorne kapacitete u domu može da funkcioniše 12 vaspitnih grupa - porodica, strukturno-organizaciono analognih porodičnim stanovima. Prostorije u vaspitnim grupama su funkcionalno opremljene za dnevne aktivnosti, ličnu higijenu, ishranu i spavanje u skladu sa propisanim standardom. Obnovljen je i veći dio stolarije na objektu, prostorije imaju dnevnu svjetlost i uredne su, iako bi se na njihovom sadržaju (igračke, didaktički materijal, dječiji crteži i radovi na zidovima, dnevni raspored aktivnosti i sl.) moglo još mnogo toga uraditi.

Pored zatvorenog domskog prostora, dom ima na raspolaganju i zelene površine.

Na otvorenom prostoru su dva igrališta, jedno na travnatoj površini i jedno betonsko, koja su djeci na raspolaganju. Međutim, oba igrališta su dotrajala i uglavnom se ne koriste za

¹¹⁴ Strategiju je usvojila Vlada Republike Srpske 3.9.2009.godine

organizovan rad sa djecom i kvalitetno korišćenje njihovog slobodnog vremena, jer za to na istima nedostaju sadržaji prilagođeni uzrastu i potrebama djece.

Pored navedenih sadržaja, djeci su na raspolaganju i računarski centar opremljen sa 15 računara, igroteka, biblioteka (broj knjižne građe – 7 056), specijalizovane prostorije za grupni (saznajno - kreativni) rad i pedagoško - psihološku podršku psihofizičkom razvoju i napredovanju, krojačka radionica. Računarski centar, biblioteka, specijalizovane prostorije - radionice su izdvojene od porodica, pod nadzorom su zaposlenih radnika i pristup istima je omogućen uz znanje i nadzor zaduženih radnika.

Prostorija za posjete djeci u domu je odvojena od drugih prostorija doma, prostor nije velikog kapaciteta, ali zadovoljava potrebe za koje je namijenjena. Ovaj prostor koristi se i za likovne radionice djece.

2. Kadrovski kapaciteti

U domu je zaposlen ukupno 61 radnik i to 16 muškog pola i 45 ženskog pola. Prema kvalifikacionoj strukturi, zaposleni su 16 VSS, 11 VŠS, 26 SSS, 3 VK i 5 NK radnika.

Struktura zaposlenih:

	M	Ž	VSS	VŠS	SSS	VK	KV	NK
61	16	45	16	11	26	3	/	5

U vaspitno-obrazovnom radu zaposleno je ukupno 22 vaspitača, od kojih je 7 muškaraca i 15 žena. Broj i struktura zaposlenih još uvijek nije usklađen sa Pravilnikom i u toku je izrada novog Pravilnika. U domu su angažovani i volonteri i to putem učešća kroz programe NVO sektora i putem pojedinačnog učešća kroz ugovor sa ustanovom.

Pojedinačne jednogodišnje ugovore sa domom ima 5 volontera i to 2 diplomirana pedagoga, 2 diplomirana psihologa i jedan profesor filozofije i sociologije koji su angažovani za rad u grupi sa djecom.

Jedan broj djece, uz saglasnost centara za socijalni rad, ima i kontakte sa pojedincima i porodicama, koji su se sami prijavili za takve aktivnosti, a predstavljaju podršku djeci kroz različite oblike - druženja, donacije sl.

U grupama - porodicama rade po jedan ili dva vaspitača, u smjenama, zavisno od grupe - porodice.

Stručno usavršavanje kadra se odvija kroz program individualnog stručnog usavršavanja, te kroz grupne programe edukacije koje se organizuju od strane doma ili drugih organizacija.

Stručna tijela u domu čine sljedeći aktivni: pedagoško vijeće, aktiv predškolskog, aktiv za osnovnoškolski uzrast i aktiv za srednjoškolski uzrast.

3. Struktura djece

Tabela - broj djece prema uzrastu

	Broj djece do 12 mjeseci	Broj djece od 1 do 3godine	Broj djece od 3 do 6 godina	Broj djece osnovnoškolskog uzrasta	Broj djece srednjoškolskog uzrasta	Broj djece koja su završila srednju školu
M	1	2	2	29	17	1
Ž	4	1	2	21	10	3
ukupno	5	3	4	50	27	4

Ukupan broj djece smještene u ustanovu je 93. Najveći broj djece je osnovnoškolskog uzrasta - 50, a u domu je smješteno i 8 djece do tri godine života.

Od ukupnog broja djece 41 je djevojčica i 52 dječaka.

Broj djece u ustanovi po različitim osnovama se mijenja, a svake godine jedan broj njih po završetku redovnog školovanja napušta ustanovu.

Razlozi za smještaj djece u dom, prema podacima svih centara za socijalni rad Republike Srpske, su sljedeći:

- zbog nasilja u porodici – 2 djece,
- bez roditeljskog staranja – 32 djece,
- razvoj djece ometen porodičnim prilkama - 35 djece,
- vaspitna zapuštenost i zanemarenost od strane roditelja – 21 dijete,
- majka/otac nisu u mogućnosti brinuti se o djetetu – 6 djece,
- napušteno od roditelja - 2 djece.

Dužina boravka djece u domu u prosjeku je oko 4 godine. Preko deset godina boravi 9 djece. Ukupno je 13 djece koja su postala punoljetna a trenutno su još uvijek smještene u domu.

Prema dinamici kretanja djece u ustanovi u 2010. godini petoro mladih je završilo srednju školu i osamostalilo se. Na osnovu odluke uputnog organa starateljstva na usvojenje je otišlo 5 djece, u vlastitu porodicu se vratilo 8 djece, u drugu ustanovu je otišlo 1 dijete, a u drugu tj. hraniteljsku porodicu je otišlo 6 djece.

Djeca su u domu organizovana u više vaspitno - obrazovnih grupa u skladu sa njihovim uzrastom, pedagoško - psihološkim statusom i individualnim karakteristikama.

Vaspitno - obrazovne grupe su organizovane i funkcionišu kao porodica, a njihov broj i struktura zavise od ukupnog broja djece u domu, poštujući pri tom normative i standarde utvrđene za svako dijete.

Sa djecom u vaspitno - obrazovnim grupama rade jedan ili dva vaspitača, u zavisnosti od uzrasta djece u grupi, a pomoć im pružaju i domaćice u domu, dok u vrtiću i jaslicama rade medicinske sestre. Rad vaspitača usko je vezan sa radom pedagoga, psihologa i socijalnog radnika i zasniva se na principima timskog rada. Vaspitači tokom 40-časovne sedmice rade osim sa djecom iz svoje grupe – porodice i sa djecom iz drugih porodica, odnosno, na nivou čitavog doma. To je rad u dane vikenda i dežurstva (periodično dnevna i noćna smjena).

Trenutno je u domu organizovano 8 vaspitno - obrazovnih grupa - porodica koje, s obzirom na ukupan broj djece i njihov uzrast i potrebe, pružaju uslove za adekvatan rad u porodici.

U domu borave i djeca sa smetnjama u razvoju od kojih 13 djece ima rješenje o kategorizaciji. Osmoro učenika osnovnoškolskog uzrasta pohađa nastavu po posebnom planu i programu tako što četvoro djece nastavu pohađa po prilagođenom planu i programu u okviru redovne nastave, dok preostalih četvoro djece pohađa nastavu u Centru „Zaštiti me“.

Od djece srednjoškolskog uzrasta petoro ih je sa smetnjama u razvoju, troje pohađa nastavu po prilagođenom planu i programu u okviru redovne nastave u srednjim školama, dok u Centru „Zaštiti me“ nastavu pohađa dvoje mladih.

U domu se radi individualni plan zaštite za svako dijete, u kome je predviđena i revizija plana nakon određenog vremena. U izradu plana zaštite i reviziju plana uključeni su radnik dječijeg doma, radnik nadležnog centra za socijalni radnik i sam korisnik. Ovim pristupom djeci se omogućava aktivno učešće u izradi plana i programa koji se na njih odnosi, što je izuzetno važno, jer ostvarivanjem prava na participaciju djeca doprinose i u određivanju onog šta je najbolji interes za njih.

4. Obrazovanje djece

Upoređivanjem prosječnih ocjena uspjeha djece u osnovnoj školi, prethodne dvije školske godine, prosječna ocjena za 2010. godinu je veća za 0,5 u odnosu na prethodnu, kada je iznosila 2,9. Primjerno vladanje je imalo 35 djece, 3 djece su imali dobro vladanje, a 4 djece vladanje zadovoljava. Broj izostanaka u ovoj školskoj godini je bio u blagom porastu, a vaspitači doma to pravdaju većim brojem opravdanih izostanaka djece po različitom osnovu.

Kada je u pitanju srednja škola, od 22 srednjoškolca u školskoj 2009/2010. godini 15 ih je imalo dobar uspjeh, 5 dovoljan, 2 vrlo dobar; primjerno vladanje imalo je 13 djece, 3 dobro, 2 vladanje-zadovoljava i 4 djece loše vladanje.

U domu ističu da su se u ovoj školskoj godini u izboru srednjih škola pojavila i nova zanimanja kod učenika kao što su veterinarski tehničar, cvjećar, fotograf i sl. Učenici završnih razreda srednjih škola su maturirali sa visokim ocjenama, dok je jednom učeniku trogodišnje srednje škole omogućen upis i polaganje razlike predmeta za četverogodišnje zanimanje.

Jedan broj djece, u osnovnoj školi pohađa razrede koji nikako nisu u skladu sa njihovim godinama. Naime, djeca su kasno upisana u školu i sada, iako su redovni učenici, od svojih vršnjaka u razredu stariji su i 2 i 3 godine.

Djeca imaju dnevni raspored aktivnosti, koji su dužni poštovati.

Jutarnje aktivnosti započinju od 6 časova, a večerje je u 22.30 časova. Analiza dnevnog ritma za djecu školskog uzrasta potvrđuje da prva smjena u školi počinje u 7.30 časova, a druga smjena 13 časova, da se za učenje odvaja dva sata uz nadzor i pomoć vaspitača, a ostatak vremena korisnici provode u slobodnim aktivnostima i uređenju prostora izuzimajući vrijeme za obroke i jednim satom razgovora vezanim za porodicu.

Radnim danima izlazak za korisnike, uzrasta viših razreda osnovne škole je do 22 časa, a vikendom do 23 časa.

Slobodno vrijeme najviše koriste za učešće u kreativnim radionicama, dnevnom boravku, holu koji ima i društvene sadržaje (sto za stoni tenis), dvorište - igralište.

Djeci je omogućeno, i za to je dnevnim aktivnostima ostavljen prostor da sami organizuju svoje slobodno vrijeme kao i da slobodno upražnjavaju svoju vjeru. Tokom slobodnog vremena djeca imaju slobodan pristup medijima (novine, TV, internet), ali se vodi računa od strane osoblja doma o pristupu informacijama, pogodnosti informacija, djelovanju informacija na dijete, te dužini trajanja izloženosti pojedinim sadržajima kako se ne bi negativno odrazile na mentalno i psihičko zdravlje djece.

Rođendani korisnika se prigodno obilježavaju, svakom korisniku se pokloni torta za rođendan i organizuje se prigodno slavlje. U domu se organizuju i priredbe sa različitim sadržajima koji se uče kroz učešće na kreativnim radionicama.

Tokom školskog raspusta realizuju se različiti programi putovanja za djecu. Dvadesetero djece mlađeg školskog uzrasta boravilo je, posredstvom Sindikata RS, u Italiji. Posredstvom Javnog Fonda za dječiju zaštitu Republike Srpske, jedanaestoro djece osnovnoškolskog uzrasta boravilo je u Kumboru u okviru projekta socijalizacije djece. Na osnovu dugogodišnje saradnje sa Dječijim domom „Mladost“ Bijela u Crnoj Gori realizovana je razmjena djece, desetoro mladih srednjoškolskog uzrasta dio ljetnog raspusta proveli su na moru u domu Mladost. Grupa od petoro djece osnovnoškolskog uzrasta učestvovala je u Kampu organizovanom od strane FICE Jugoistočne Evrope, održanom u Ohridu u Makedoniji.

5. Ostvarivanje prava djece na participaciju

Ostvarivanje prava djece na participaciju u domu se realizuje kroz rad domskih zajednica. U domu je organizovana Domska zajednica kao vid učeničke organizacije i udruženja, koja broji 82 učenika podijeljenih u dvije grupe a voditelj je omladinac, izabran ispred zajednice.

U domu se realizuje 11 sekcijских grupa, koje uglavnom broje po 10 članova, a organizuju se dva puta sedmično. U rad sekcija uključeno je 90 djece, s tim da su neka djeca aktivna u više sekcija.

6. Zdravstvena zaštita

Djeca za vrijeme boravka u domu imaju obezbijeđenu zdravstvenu njegu i zaštitu.

Tim zdravstvene službe u domu čine: glavna medicinska sestra, 3 medicinske sestre u vrtiću i 5 medicinskih sestara u jaslicama, od čega 2 medicinske sestre imaju Ugovor o radu na određeno vrijeme.

Ljekarski pregledi djece se obavljaju van ustanove u domovima zdravlja, što je vrlo često nepraktično, jer zahtijeva da zaposleni doma odvede dijete na pregled, čeka u redovima, ide u apoteku i sve drugo zavisno od pojedinačnog slučaja. Ako više djece u isto vrijeme imaju potrebu za ljekarskim pregledima po raznim osnovama to dodatno komplikuje organizovanje posla u domu i ovih aktivnosti izvan njega.

U ambulanti porodične medicine u toku 2010.godine obavljeno je 765 intervencija (pregledi, uputnice, recepti za lijekove, savjetovalište za bebe, previjanje, injekciona terapija). Obavljeno je 130 laboratorijskih obrada (kontrola KKS, urin, UK, bris nosa i grla, stolica na parazite, CRP, hormonalni status na izotopima). Na bolničkom liječenju je bilo 29 korisnika. Redovni pregledi i popravke zuba se obavljaju u ordinaciji „Simić“ sa kojom Dom zdravlja ima zaključen ugovor. Na specijalističke preglede djeca se uvijek vode po preporuci i uputi nadležne zdravstvene ustanove. Izvršene su sve potrebne vakcinacije djece.

Radnici angažovani na poslovima zdravstvene zaštite istakli su da, pored toga što dom nema zaposlenog doktora problem predstavlja i:

- dolazak djece u dom najčešće ne prati zdravstveni karton, a vrlo često djeca sa dolaskom u dom imaju određene zdravstvene probleme koji se samim prijedom ne vide,
- odvođenje beba pedijatrima,
- plaćanje participacije za djecu uzrasta starijeg od 15 godine,
- nabavljanje ordinirane terapiju za djecu koju vrši dom.

7. Ishrana djece

Briga o prehrani djece zahtijeva da hrana svojim i kvantitetom i kvalitetom zadovolji potrebe djece, odnosno da količina i kalorijska vrijednost obroka budu prilagođeni uzrastu djece, njihovim potrebama, zdravstvenom stanju i sl.

Jelovnik za bebe podrazumijeva 6 obroka dnevno, dok jelovnik za stariji uzrast djece podrazumijeva 5 obroka dnevno. U izbor jelovnika su uključeni pored radnika doma i dvoje djece, koji su predstavnici djece u ovom segmentu života u domu.

Analiza hrane se vrši od strane Instituta za zdravstvenu zaštitu Republike Srpske.

Organizovanje obroka ranije se odvijalo u restoranu doma, kada je na jednom mjestu organizovana ishrana za veći broj korisnika. Međutim, renoviranjem prostorija i organizovanjem rada po porodicama, i prostor za ishranu je sada organizovan tako da se svi obroci poslužuju i obavljaju u okviru svake porodice. Hrana se priprema na jednom mjestu, u kuhinji doma, i nosi u porodice prema broju njenih članova. Ovaj pristup svakako je novi kvalitet, s obzirom da će djeca u vrijeme obroka, u manjoj grupi zajedno sa svojim vaspitačem, međusobno moći i razgovarati o dnevnim obavezama i aktivnostima kao kod kuće, bolje će se pratiti da li su sva djeca jela, da li je za ručak bilo ono što vole, šta bi oni voljeli za ručak, kakve slatkiše i sl.

8. Saradnja sa Centrima za socijalni rad

Smještaj djece u dom vrši se na osnovu ugovora koji zaključuje dom sa nadležnim centrom za socijalni rad.

Ugovor se zaključuje na osnovu rješenja nadležnog centra za socijalni rad donijetog na osnovu nalaza i mišljenja stručnog tima o neophodnosti smještaja.

Ustanova je u obavezi da dva puta godišnje, a po potrebi i češće, informiše nadležne organe starateljstva o zdravlju djece, ponašanju, uspjehu u školi i drugim važnim činjenicama vezano za njihove potrebe i boravak u domu.

Prema podacima centara za socijalni rad, djeci koja su smještena u dom za staratelja su postavljeni:

- radnik centra za socijalni rad za 73 djece,
- srodnici su staratelji za 16 djece,
- radnici zaposleni u administrativnoj službi opštine su staratelji u 2 slučaja,
- radnici doma su staratelji za 3 djece.

Kada se analizira koliki je broj djece upućen u dom sa jedne opštine najveći broj djece u domu dolazi iz opština Gradiška (16 djece), Prijedor (9 djece), Bijeljina (7 djece), Derventa

(6 djece), Banja Luka, Dubica, Šamac, Zvornik imaju po 5 djece, Prnjavor i Brod imaju po 4 djece smještenih u dom.

Kontakt djece sa porodicom, srodnicima, prijateljima i drugima ostvaruju se na osnovu procjene i saglasnosti nadležnog centra za socijalni rad, a putem upućivanja ili primanja telefonskih poziva, posjeta, o čemu se vodi evidencija. U domu navode da posjete djeci nisu redovne i da je za jedan broj djece komunikacija sa porodicom vrlo rijetka. Djeca ostvaruju posjete porodici ili srodnicima kada za to postoji mogućnost. Jedan broj djece, koja nemaju srodničku podršku, ostvaruju kontakte sa kontakt - osobama ili porodicama.

Za djecu kod kojih nedostaju pojedini lični podaci (JMBG, zdravstveni podaci i sl.), dom se direktno obraća matičnom uredu, školi ili zdravstvenoj ustanovi, u zavisnosti koji dokument nedostaje.

U namjeri da dođe do mišljenja onih koji svakodnevno vode postupke i odlučuju o pravima djeteta u skladu sa Porodičnim zakonom i Zakonom o socijalnoj zaštiti, Ombudsman za djecu je organizovao okrugli sto na temu „Zaštita prava djece bez roditeljskog staranja“

Okrugli sto održan je u Banjaluci 6. aprila 2011.godine i istom su prisustvovali: predstavnici centara za socijalni rad Prijedor, Gradiška, Novi Grad, Banja Luka, Čelinac, Mrkonjić Grad, Kozarska Dubica, Prnjavor, predstavnici Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, predstavnici Ministarstva porodice, omladine i sporta, predstavnici Ministarstva prosvjete i kulture, predstavnici Savjeta za djecu RS, radnici dječijeg doma „Rada Vranješević“, predstavnici osnovne škole koju pohađaju djeca za vrijeme boravka u domu, predstavnici nevladinog sektora, UNICEF-a, OSCE-a.

Stavovi učesnika izneseni na raspravi mogu se sumirati na način:

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevan i odgovoran posao na kojem je svakodnevno angažovan veliki broj radnika centra.

- U odnosu na ukupan broj djece bez roditeljskog staranja, broj djece zbrinute u institucije nije zabrinjavajući, ali je potrebno učiniti napore i stvoriti uslove da boravak u domu bude što kvalitetniji.
- Postojeća zakonska rješenja nemaju jasno propisane procedure i uslove smještaja djece u instituciju što u praksi stvara problem.
- Zakon ne sadrži odredbe o postupku koji vodi do smještaja djeteta u dom, niti utvrđuje u kojim slučajevima i pod kojim uslovima roditeljima može biti ograničeno roditeljsko pravo.
- Nedefinisana pravila i procedure za posljedicu imaju različit pristup u istim situacijama, tako da jedan broj centara djeci postavlja staraoca samim smještajem u dom, a drugi to ne čine i na zahtjev doma navode „roditeljima smještene djece nije oduzeto roditeljsko pravo, pa su isti zakonski zastupnici svoje djece i obavljaju sve potrebne pravne radnje za djecu, a u slučaju smještaja u ustanovu socijalne zaštite neke poslove obavljaju posredstvom naše i vaše ustanove“.
- Smještaj djece u dom nije unaprijed definisan kao privremeno zbrinjavanje djece, niti koliko najduže takvo rješenje može trajati, niti obavezu preispitivanja ovog vida zbrinjavanja djeteta protekom određenog vremena, sve to, vrlo često za posljedicu ima dug boravak djece u ustanovi.
- Prava, obaveze i odgovornosti djeteta za vrijeme njegovog boravka u ustanovi nisu definisana.
- Dom nema Pravila kućnog reda.
- Svi su saglasni da pitanje hraniteljstva nije prepoznato u mjeri u kojoj je to potrebno, da nisu stvorene normativne pretpostavke-standardi i procedure za razvoj i jačanje hraniteljstva.

- Jedan broj djece u domu ide u osnovnu školu u razrede koji nikako ne odgovaraju njihovim godinama (djeca su redovni učenici ali su kasno upisani u školu).

Pravo djeteta na život u porodici, kao osnovo pravo svakog djeteta garantuje se svim međunarodnim dokumentima. Polazaći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Svako izdvajanje djeteta iz porodice, pogotovo u njegovom najranijem uzrastu, ugrožava njegov razvoj i emocionalni i socijalni. A sa druge strane, ni jedan dom, bez obzira kako bio organizovan i kakve uslove djeci pruža, ne može zamijeniti porodicu i njenu ulogu u odrastanju djeteta.

Fizičko razdvajanje djeteta i roditelja u interesu djeteta i njegove sigurnosti je represivna mjera koju u ovim slučajevima, smještaj djeteta u ustanovu, donosi centar za socijalni rad. To je ujedno i jedina i najteža mjera kojoj ne prethode druge mjere fizičkog izdvajanja djeteta iz porodice koje bi se trebale primjenjivati postupno, odnosno sa blažim mjerama rješavati postojeći problem u porodici.

Porodični zakon predviđa mogućnost oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima utvrđenim zakonom. Međutim, ti postupci se vrlo rijetko pokreću, takve mjere su vrlo rijetke, a djeca su, ipak, izdvojena iz porodice na vrijeme koje unaprijed nije određeno (djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, a roditeljima nije ni oduzeto ni ograničeno vršenje roditeljskog prava).

Zakon o socijalnoj zaštiti utvrđuje da se maloljetnikom bez roditeljskog staranja smatra lice koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja ili roditelji nisu u mogućnosti da mu pruže potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava.

Da je roditelj ograničen u vršenju roditeljskog prava mora biti dokazano i utvrđeno, odnosno, takva mjera mora biti izrečena roditelju u odgovarajućem postupku isto kao i mjera oduzimanja roditeljskog prava.

Najveći broj djece u institucionalnom smještaju su djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (dvije trećine djece), uzrast djece smještenih u domu najčešće je osnovnoškolskog uzrasta i dječaci su u većem broju smješteni u dom u odnosu na djevojčice.

Za staraoca djeci u gotovo 70% slučajeva imenovana je osoba iz centra za socijalni rad koji je dijete smjestio u ustanovu.

Rješenje o smještaju djeteta u dom ne sadrži obrazloženje iz kojeg bi bilo vidljivo da je centar blagovremeno preduzeo sve druge mjere porodično pravne zaštite (nadzor, pojačani nadzor i sl.) i da ove mjere, primjenom u određenom vremenskom periodu nisu doprinijele zaštiti djeteta u porodici (rješenje o smještaju djeteta koje ima roditelje koji nisu ni lišeni ni ograničeni u vršenju roditeljskog prava).

Iz rješenja se ne vidi da je centar blagovremeno ispitao sve druge mogućnosti da se obezbijedi vaninstitucionalni oblik smještaja djeteta (srodnička porodica, hraniteljstvo, usvojenje) i da se ova mjera koristi kao krajnje rješenje.

Rešenje o smještaju djeteta u ustanovu ne sadrži ni obrazloženje iz kojeg je vidljivo šta su to problemi u porodici. Problemi u porodici, kako se rješenjem navodi, mogu biti vrlo različiti (bolest, alkohol, nasilje i sl.) i svaki od njih narušava nesmetan razvoj djeteta u porodici.

U rješenju se ne navodi da je institucionalno zbrinjavanje djeteta privremeno, da će isto trajati određeno vrijeme do ili postizanja situacije da se dijete vrati u sopstvenu porodicu, ili smještajem u drugu porodicu ili ..., niti se navodi da je taj oblik zbrinjavanja u konkretnom slučaju, po ocjeni stručnog tima najcjelishodniji oblik zaštite.

Sve navedeno doprinijelo bi adekvatnijem odnosu zaposlenih u domu prema djetetu i kvalitetnijem planu zaštite za svako dijete, a dijete bi bilo pošteđeno bilo kakvog ispitivanja njegove porodične situacije do smještaja u dom.

To bi trebalo doprinijeti kraćem boravku djece u domu.

Dom donosi plan zaštite za svako dijete, sa revizijom plana. U izradi plana zaštite trebao bi učestvovati i centar za socijalni rad koji je uputio dijete u dom, jer on ima kompletan uvid u porodičnu situaciju i razloge za smještaj djeteta, a oni su osnov za izradu individualnog plana za svako dijete. Međutim, nerijetko se dešava, prema informacijama doma, da centar bude samo naknadno informisan o planu i radu sa djetetom.

U razgovoru sa djecom, vrlo malo ih je znalo ko im je i za šta kontakt osoba izvan doma.

Ugovor doma i centra definiše uglavnom pitanje finansiranja ovih usluga, uz navođenje zakonom utvrđenih usluga koje dom pruža korisniku. Ugovorom ugovorne strane ne definišu prava i obaveze vezano za potrebe djeteta, prije svega kontakti sa porodicom i srodnicima, obaveze kod prijema djeteta u dom i njegovog napuštanja doma i sl.

Na zahtjev doma u odgovoru centra se navodi: „Roditeljima smještene djece nije oduzeto roditeljsko pravo pa su isti zakonski zastupnici svoje djece i obavljaju sve potrebne pravne radnje za djecu, a u slučaju smještaja u ustanovu socijalne zaštite, neke poslove obavljaju posredstvom naše i Vaše ustanove“. Koji su to poslovi, ko ih određuje i u kojem postupku i dalje je ostalo nepoznato.

Plan sedmičnih i dnevnih aktivnosti u porodici ostavlja dosta slobodnog vremena i mogućnosti za slobodne aktivnosti djece.

Analizom rada djece u radionicama vidljivo je da u svakoj od radionica učestvuje po 10 djece (recitatorska, muzička, dramska, likovna-staklo, likovna-crteži, literarna, društvene igre, sportske-atletika, šah i borilačke vještine), i da se održavaju dva puta nedjeljno, i da je jedan broj djece angažovan u više radionica. Međutim, jedan broj djece nije uključen u radionice, a kako ne postoji druga vrsta njihovog angažovanja svoje slobodno vrijeme sami organizuju. U izvještajima sa radionica se konstatuje njihovo održavanje, a da se pri tom ne navodi i stvarna zainteresovanost i prisutnost djece pojedinačno, njihovo napredovanje, uspjeh i slično.

Angažovanje djece u aktivnostima izvan doma uglavnom se odnosi na njihovu uključenost u različite sportske ili druge klubove i organizacije, međutim mali je procenat djece koja participiraju u organizacijama izvan doma.

Smještajem djeteta u instituciju njegov kontakt sa porodicom ne smije biti prekinut.

I onda kad su smještene u ustanovu njihova veza sa porodicom mora se održavati i jačati, odnosno, za svo vrijeme boravka djeteta u ustanovi nadležni centar bi morao raditi sa porodicom u cilju stvaranja uslova za povratak djeteta u porodicu. Onda kad to nije moguće alternativa je opet porodica, ali hraniteljska ili usvojenje.

Vrijeme koje djeca provode u domu trebalo bi biti individualno određeno zavisno od razloga koji su doveli do smještaja u dom i vremena koje je potrebno da bi se otklonili razlozi za smještaj djeteta.

U prosjeku djeca u domu provedu oko 4 godine, s tim da jedan broj djece u domu boravi i duplo duže. Posebno zabrinjava da je sve prisutniji i smještaj najmlađih, djece do tri godine života i one koja iz porodilišta praktično dolaze u ustanovu.

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta i broj i struktura zaposlenih u domu nisu usklađeni, a prema navodima odgovornih u domu, u toku je izrada novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta koji bi trebao biti prilagođen savremenim konceptima rada i smještaja djece u dom.

Broj zaposlenih stručnih radnika u domu teško može adekvatno odgovoriti na potrebe svakog djeteta. To se prije svega odnosi na zaposlene u vaspitno - obrazovnom radu sa djecom. Ako se ima u vidu broj i struktura djece (uzrast, pol, zdravstveno stanje, razlozi smještaja), teško je očekivati da vaspitači mogu odgovoriti zahtjevima koji su im postavljeni.

Radnici doma posebno ističu činjenicu da su u domu smještene i djeca sa poremećajima u ponašanju sa kojima bi se moralo dodatno raditi po posebnom, individualnom programu ili angažovati rad stručnih lica izvan doma.

U domu su smještene i djeca sa smetnjama u razvoju čije potrebe zahtijevaju takođe poseban individualan program, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba. Međutim, dom nema zaposlenog defektologa, oligofrenologa ili drugog stručnjaka u toj oblasti koji bi mogao adekvatno odgovoriti potrebama ove djece.

Programe rada sa djecom prate planovi aktivnosti, ali izvještaji o realizaciji planiranih aktivnosti se ne evidentiraju. Izvještaji bi trebali biti osnov za nove planove i doprinositi i podsticati razvoj i unapređenje sadržaja rada.

Poteškoće u funkcionisanju doma predstavlja činjenica da centri za socijalni rad kasne i po nekoliko mjeseci sa uplatom za smještaj djece u domu.

Boravak djeteta u domu i usluge koje dom pruža, prema izjavama odgovornih, nikada nije dovedeno u pitanje zbog naprijed navedenog postupanja centra za socijalni rad, odnosno nadležne opštine.

Imajući u vidu osnovne ciljeve socijalne zaštite koji se ostvaruju pružanjem odgovarajućih usluga koje treba da otklone ili umanje ili preduprije zavisnost pojedinca ili cijele porodice od službi socijalne zaštite,

Polazeći od osnovnih zahtjeva i principa UN Konvencije o pravima djeteta koji obavezuju da se za djecu bez roditeljskog staranja kao i za djecu u riziku, obezbijedi alternativno staranje koje u prvi plan mora staviti najbolji interes djeteta,

Postupajući u skladu sa Strategijom za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja,

Neophodno je:

- izvršiti nadzor i utvrditi razloge i pravni osnov za smještaj u dom djece koji imaju roditelje a kojima roditeljsko pravo nije ni ograničeno niti oduzeto i posebno u dijelu da li su i koje mjere porodično pravne zaštite prethodile smještaju djeteta u dom i da li se i koje mjere preduzimaju prema roditeljima za vrijeme dok je dijete smješteno u instituciju,
- uspostaviti odgovarajuću evidenciju koja bi posebno evidentirala djecu bez roditeljskog staranja (po definiciji utvrđenoj zakonom, a posebno djecu u riziku) čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i neadekvatnim roditeljskim staranjem,

- rješenje o smještaju djeteta u dom mora biti obrazloženo na način da se jasno vide razlozi za smještaj djeteta i dokazi da je ovaj vid zbrinjavanja djeteta u njegovom najboljem interesu,
- ugovor o smještaju djeteta u instituciju mora da definiše prava i obaveze ugovornih strana (dom i centar) vezano za sva pitanja brige o djetetu, te posljedice za neizvršavanje utvrđenih obaveza, prilog ugovoru mora da bude popratna dokumentacija od uticaja na ostvarivanja djetetovog prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i sl,
- angažovanjem ljekara, stalno zaposlenog u nekoj od zdravstvenih ustanova za rad u domu određen fond sati sigurno bi doprinijelo kvaliteti zdravstvene zaštite, jer bi djeca praktično stalno bila pod nadzorom ljekara koji bi svojim prisustvom prvo preventivno djelovao, a u slučaju potrebe pregleda bi obavljao u ustanovi. Nabavka lijekova, njihova upotreba, kontrola, zamjenski lijekovi i sl. bili bi bolje organizovani.
- da dom novim pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji jasno definiše kvalifikacionu strukturu zaposlenih i njihov broj imajući u vidu broj djece, njihov uzrast, različite razloge koji su doveli do smještaja djeteta, njihove potrebe i obaveze doma,
- da dom uredi pravila i obaveze ponašanja (kućni red) u ustanovi koja se odnose na sve u domu i na druga lica za vrijeme njihovog boravka u domu, pravila bezbjednosti i zaštitu od socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja,
- da dom uspostaviti evidenciju sa potrebnim podacima o svim licima koja su kontakt osobe djeci izvan doma i da uredi međusobne odnose - dijete, dom, kontakt osoba,
- da dom po svim planovima, posebno vaspitnog rada sa djecom, vodi i evidentira izvještaje o ostvarenom, kako bi isti bili osnova za nove planirane aktivnosti i na osnovu kojih bi se moglo pratiti ostvarivanje ciljeva i zadataka vaspitno obrazovnog rada.

7. Pravosudno – zaštitna prava

7.1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Međunarodni standardi pozivaju da se, kad god je to moguće, u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Konvencija zahtijeva da maloljetnik u postupku pred sudom ima pravo da aktivno učestvuje u postupku, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu uz uvažavanje njegovog najboljeg interesa. Svaka reakcija društva prema djeci koja su u sukobu sa zakonom mora biti u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču maloljetnika i sa okolnostima izvršenog djela u svakom konkretnom slučaju, pri čemu se pored težine prestupa, mora uzeti u obzir i ličnost i lične karakteristike maloljetnika.

Postupak koji se primjenjuje prema maloljetniku mora obezbijediti sigurnost djeteta i uzeti u obzir njegov uzrast i spremnost za njegovu rehabilitaciju. Naglasak je uvijek na primjeni vaspitnih mjera.

Komitet za prava djeteta, razmatrajući izvještaj o stanju prava djeteta, istakao je zabrinutost i preporučio Bosni i Hercegovini da u potpunosti usaglasi sistem maloljetničkog pravosuđa sa Konvencijom o pravima djeteta ali i sa ostalim standardima Ujedinjenih nacija iz oblasti maloljetničkog pravosuđa.¹¹⁵ Između ostalog, Komitet preporučuje da lica mlađa od 18 godina budu lišena slobode samo u krajnjoj nuždi i u što kraćem vremenskom periodu, te da u slučaju zatvaranja budu odvojena od odraslih osoba i da im se u tim situacijama obezbijedi program obrazovnih aktivnosti.

Maloljetnička delikvencija, u užem smislu, predstavlja izvršenje djela od strane maloljetnika koja su propisana kao krivična djela ili kao prekršaji. U širem smislu, ona uključuje i narušavanje moralnih normi, kao i razna asocijalna ponašanja od strane maloljetnika.

Faktori rizika koji djecu dovode u sukob sa zakonom mogu biti vrlo različiti i tiču se i porodice - zanemarivanje djeteta, loši odnosi u porodici, nedostatak nadzora i sl; škole - neredovno pohađanje škole ili napuštanje škole, uticaj vršnjačke grupe; socijalni faktor - korištenje alkohola, narkotika, različitih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, ali i samih adolescenata, koji zbog svoje socijalne i emocionalne nezrelosti imaju potrebu za dokazivanjem i zavođenjem reda, i to na žalost čine vršenjem različitih krivičnih djela. Na žalost najčešće situacije su da istovremeno više faktora doprinosi takvom ponašanju djece.

Zato i jeste u prevenciji maloljetničke delikvencije najvažnije prepoznati početak neprihvatljivog ponašanja kod djece i odmah reagovati. Bilo da se radi o bježanju iz škole ili od kuće, o problemu sa alkoholom, sukobu sa vršnjacima... svako takvo ponašanje ima svoje uzroke i na njihovom otklanjanju se mora raditi, da bi djecu sačuvali od daljih i težih sukobljavanja sa zakonom.

Na žalost, problem maloljetničke delikvencije mnogi vide onda kada policija pokuca na vrata, a tada je djelo već učinjeno.

¹¹⁵ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 73. i 74.

Međutim, prisutne situacije opominju i da se suštinski problem ne vidi i kada policija završi svoj dio posla. Naime, prema zakonu, djeca do 14 godina života nisu krivično odgovorna, protiv njih se ne pokreće postupak, već se postupa u okviru nadležnosti centra za socijalni rad. Policija i u tim situacijama podnosi određene prijave protiv roditelja, međutim izostaju odgovarajuće mjere porodično pravne zaštite - nadzor i pojačani nadzor kojima bi se pružila odgovarajuća pomoć i podrška porodici.

Maloljetničko pravosuđe je sistem koji obuhvata sve subjekte zaštite i njihovo djelovanje od trenutka kada je dijete pod rizikom, od dolaska u sukob sa zakonom do njegove potpune reintegracije, dakle i roditelje i porodicu, vršnjake, školu, centre za socijalni rad, policiju, tužilaštva, sudove, medije.

U grupi krivično odgovorne djece, u sukobu sa zakonom najčešće su djeca od 16 i 17 godina, mada je primjetno prisustvo i sve mlađe djece koja dolaze u sukob sa zakonom. Ovakvom ponašanju često prethodi, ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršioc i krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

U Republici Srpskoj u zadnjih nekoliko godina napravljeni su značajni pomaci u ovoj oblasti, od donošenja novog Zakona do uspostavljanja odgovarajućih ustanova na koje Zakon obavezuje. Brojne opštine u Republici Srpskoj donijele su Akcione planove prevencije maloljetničkog prestupništva u kojima je akcenat upravo na primjeni alternativnih mjera u lokalnoj zajednici, uspostavljeni su dnevni centri za rad sa djecom u riziku ili sa djecom u sukobu sa zakonom. Sve veći broj psihologa i socijalnih radnika u obrazovnom sistemu, između ostalog su pomoć djeci u riziku, programi prevencije Ministarstva unutrašnjih poslova ali i drugih organizacija i posebno nevladinog sektora, u funkciji su prevencije maloljetničkog prestupništva.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹¹⁶ novi je i kvalitetniji pristup u zaštiti maloljetnika, prije svega zato što u prvi plan stavlja alternativne mjere, koje bi adekvatnom primjenom trebale da doprinesu vaspitanju, prevaspitanju i pravilnom razvoju maloljetnika i njegove lične odgovornosti.

Zakon u prvi plan stavlja vaspitne preporuke koje imaju za cilj:

- a) preusmjeravanje maloljetnog počinioca krivičnog djela od redovnog krivičnog postupka kako bi se izbjegli negativni efekti na ličnost maloljetnika i njegov razvoj,
- b) da maloljetnik sagleda posljedice svoga djela i preuzme odgovornost za ono što je učinio,
- c) da se maloljetnik spriječi u ponovnom izvršenju krivičnih djela.¹¹⁷

Prema podacima MUP-a¹¹⁸, maloljetnici najčešće čine krivična djela protiv imovine. Od ukupnog broja 488 prijavljenih maloljetnika u 2011. godini, 361 prijava se odnosi na krivično djelo protiv imovine (krađe i teške krađe), 38 prijava za krivično djelo protiv života i tijela i 37 prijava za ostala krivična djela opšteg kriminaliteta.

¹¹⁶ Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 13/10

¹¹⁷ Uredba o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnicima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 10/10, član 4.

¹¹⁸ Podaci MUP-a RS za 2011.godinu

Prema starosnoj strukturi, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika 287 njih je starosti od 16-18 godina, 163 starosti od 14-16 godina i 38 do 14 godina. Od ukupnog broja evidentiranih maloljetnika 32 su djevojčice.

Ako se podaci MUP-a za 2011.godinu uporede sa podacima za 2010.godinu, kada je broj prijava bio 705, onda je jasno da je u izvještajnom periodu značajno smanjen broj prijava protiv maloljetnih počinitelja krivičnih djela i to za 30,8%. U istom periodu za 10% je povećan broj prijava protiv maloljetnika zbog prekršaja po različitim osnovama, sa 320 u 2010.godini na 353 prijave u 2011.godini.

Broj od 38 maloljetnika koji nemaju ni 14 godina upozorava. Na pitanje centru šta ste preduzeli u slučaju kada je dječak od 10 godina došao u sukob sa zakonom, o čemu su svi mediji izvještavali, odgovor glasi „Roditelji su pristali da nadoknade pričinjenu materijalnu štetu, a radnici policije su podnijeli prekršajne prijave protiv roditelja.”

Institucija u izvještajnom periodu nije primila ni jednu žalbu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta koje je u sukobu sa zakonom, vezano za postupanje nadležnih institucija u tim postupcima, izricanje mjera, postojeća zakonska rješenja ili izvještavanje medija.

7.2. Pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja

U pismu Instituciji roditelj navodi: „*Našu kćerku od 9 godina seksualno je uznemiravao naš komšija i dotadašnji kućni prijatelj koji ima 58 godina. Plašim se da bi on mogao sve zataškati, jer je i mene pokušao podmititi da vršim pritisak na dijete da povuče izjavu. Taj čovjek je osim moje kćerke uznemiravao još jedno dijete koje ima 10 godina. Molim vas da se zauzmete za ovaj slučaj...*”

Samo seksualno nasilje se manifestuje kao perfidan, skriven oblik i veoma se teško otkriva. S jedne strane, razlog je u još uvijek prisutnom patrijarhalnom vaspitanju i svijesti da je nasilje privatni problem porodice kojoj dijete pripada, a s druge strane, razlog je „moć” izvršioca uzrokovana rodbinskom vezom (ekonomskom, emocionalnom ili drugom zavisnošću) socijalnim ili emocionalnim nasiljem, a često praćena „silom i prijetnjom”.

Istraživanja pokazuju da se nasilje dešava u svim društvenim slojevima nezavisno od prihoda, vrste i stepena obrazovanja, kulture i društvenog statusa. Još uvijek nismo spremni vjerovati da se ova djela dešavaju u našem okruženju, još uvijek vjerujemo da se djela dešavaju tamo negdje u mračnim ulicama velikih gradova i od strane nepoznatog napadača uz teške tjelesne povrede žrtve i još uvijek vjerujemo da je žrtva tome doprinijela. Međutim, istraživanja pokazuju potpuno suprotno. U najvećem broju slučajeva, seksualno nasilje nad djecom dešava se ili u kući žrtve ili počinioca. Počinilac je najčešće lice koje žrtva jako dobro poznaje i kome bez rezerve vjeruje, to su lica za koje niko nikada ne bi pomislio da bi to uradili, to su lica bez prethodno postavljenih psihijatrijskih dijagnoza i bez policijskog dosijea, a žrtva može biti svako dijete. Dijete je žrtva jer mu vjeruje, vjeruje da ono što radi - radi za njegovo dobro. Istraživanja pokazuju da u preko 60% slučajeva seksualno zlostavljanje ima višegodišnje trajanje i da se nepoznati počinitelj najbrže prijavljuje, počinioci izvan porodice lakše, a najteže i poslije dugogodišnjeg zlostavljanja prijavljuju se počinioci iz porodice djeteta.

Djeca danas teško mogu prepoznati ovu vrstu nasilja koje im se dešava. A kad to i prepoznaju, o tome ne govore jer se i boje i stide. Boje se da će osramotiti porodicu, da im se neće vjerovati, da će im se smijati u školi, da su oni krivi za to... Boje se počinitelja koji ih

različitim prijetnjama i ucjenama drže u strahu od posljedica koje će im se desiti ako progovore.

Kada o tome i progovore, djeci se ne vjeruje i oni kojima se povjere ne žele da se upuštaju u razgovor o toj temi. Stručnjaci upozoravaju da djeca o tome nikada ne lažu i da oni koji ih slušaju i pri tome čuju šta govore, mogu prepoznati postojanje nekog od oblika nasilja koje dijete trpi.

Zato i jeste obaveza odraslih, roditelja, nastavnika i svih drugih da svaku izjavu djeteta koja upućuje na zlostavljanje od bilo koga ozbiljno shvate i provjere. Ali ne samo izjavu djeteta da trpi nasilje, djeca nam svojim ponašanjem šalju poruku da maju problem - promjena raspoloženja, noćne more, strahovi, izolovanost, poremećaji u ishrani, problemi u učenju, problemi u komunikaciji sa vršnjacima i odraslima...

Seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece je problem koji u novije vrijeme privlači sve više pažnje. Države različitim mjerama, usmjerenim prema različitim sektorima čine napore da na adekvatan način zaštite dijete od ovog najtežeg oblika zlostavljanja i iskorišćavanja.

UN Konvencija o pravima djeteta u članu 19. i 34. utvrđuje obavezu države da preduzme sve zakonodavne, administrativne, obrazovne i socijalne mjere kako bi dijete zaštitila od bilo kojeg oblika nasilja, što uključuje i seksualno zlostavljanje, iskorišćavanje i zloupotrebu dok je na brizi roditelja, zakonitih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.¹¹⁹

Zaštitne mjere koje država ima obavezu osigurati uključuju socijalne programe radi podrške ne samo djetetu, već i onima koji o djetetu brinu ali i programe za sprečavanje, prijavljivanje, istragu, postupanje i praćenje ovih oblika zlostavljanja djeteta. Zahtjevi Konvencije obavezuju države da posebno, preduzmu sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere za sprečavanje navođenja ili prisiljavanja djeteta da učestvuje u nezakonitim seksualnim odnosima, te iskorišćavanja djece za prostituciju i drugim nezakonitim seksualnim radnjama.¹²⁰

Krivično zakonodavstvo Republike Srpske štiti osnovna prava i slobode čovjeka i građanina i druge osnovne individualne i opšte vrijednosti¹²¹ te propisuje, između ostalih, sljedeća krivična djela koja se povezuju sa seksualnim nasiljem nad djecom: silovanje (član 193.), obljava nad nemoćnim licem (član 194.), polno nasilje nad djetetom (član 195.), obljava zloupotrebom položaja (član 196.), zadovoljenje polnih strasti pred drugim (član 197.), trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (član 198.), iskorišćavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju (član 199.), proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije (član 200.), rodoskrvljenje (član 201.), oduzimanje maloljetnog lica (član 205.), zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica (član 207.), nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (član 208.), vanbračna zajednica sa maloljetnikom - član 204.

Za navedena djela zakonom je predviđena minimalna kazna od 6 mjeseci zatvora - član 198,199 KZRS, a maksimalna 15 godina zatvora za djela iz člana 195 KZ.

¹¹⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

¹²⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 34.

¹²¹ Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 49/03 i 108/04

Krivični zakon Bosne i Hercegovine u grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom uređuje pitanje trgovine ljudima sa posebnim akcentom na trgovinu djecom radi seksualnog iskorišćavanja.¹²²

Međutim, zakonodavac nije prepoznao potrebu da pitanje zastare za ova krivična djela postavi na drugoj osnovi i da je vezuje za sticanje punoljetstva djeteta - žrtve nasilja. Time bi dao mogućnost djetetu, da poslije sticanja punoljetstva, kada se oslobodi straha i ucjena, progovori o počiniocu i njegovom djelu koje mu je uništilo djetinjstvo. Time bi se značajno smanjio prostor da počinioci ovih užasnih djela prođu nekažnjeno. Počinioci bi cijelo to vrijeme živjeli u neizvjesnosti i iščekivanju da li će ih i kada davno poniženo dijete prijaviti, a ne u uvjerenju da će proći nekažnjeno zbog zastare.

U obraćanju Instituciji četrdesetogodišnji muškarac navodi: „Kada sam imao 12 godina prvi komšija iz zgrade me je seksualno zlostavljao. To je trajalo dvije godine. Ja sad imam 40 godina, može li se sad podignuti optužnica protiv njega jer on to sigurno i dalje radi tamo nekoj nevinom djeci.“

Sa pismom sličnog sadržaja Instituciji se obratila i jedna očajna žena, jer su joj svi potvrdili da je nastupila zastara i da se sada nikakav postupak ne može voditi. Na žalost i počinioci to znaju, znaju da to davno poniženo dijete danas ne može ništa učiniti.

U namjeri da zaštititi dijete u porodici, Porodični zakon utvrđuje da roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti ako seksualno iskorišćava dijete.¹²³

Prema zakonu, roditelju će sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo. Postupak pred sudom pokreće se na zahtjev organa starateljstva, roditelja odnosno usvojioca, a pravosnažna odluka se dostavlja nadležnom matičaru i zemljišno knjižnom registru. Na, žalost i poslije pravosnažnih presuda po ovom osnovu, ne pokreće se postupak za oduzimanje roditeljskog prava takvom roditelju.

DOBNA GRANICA - Ono što je za ova krivična djela posebno važno, a što praksa svojim različitim pristupom ovom pitanju potvrđuje je dobna granica djeteta za pristanak na seksualni čin.

Dobna granica do koje dijete nije sposobno procijeniti rizike i posljedice djela te samostalno odlučivati o dobrovoljnom stupanju u seksualne odnose prisutna je u svim zakonodavstvima svijeta. Pri tome su rješenja vrlo različita, a najveći broj evropskih zemalja opredijelio se za dobnu granicu od 16 godina kao mogućnost ličnog izbora i dobrovoljnog pristanka na seksualni odnos. U našem zakonodavstvu, dijete kada napuni 14 godina i kada kaže da je u odnosu bilo dobrovoljno, za počinioca nema krivične odgovornosti.

KAZNENA POLITIKA - Zakonom utvrđene sankcije moraju prepoznati sve aspekte ovih za djecu najtežih vidova zlostavljanja i moraju biti adekvatne težini počinjenog djela.

Ni jedna kazna nije dovoljna za počinioca, jer je uništio dječiji život, ali ako se izriče kazna od godinu ili dvije zatvora onda je to novo nasilje nad djetetom.

Kazne izrečene počiniocima najčešće nisu adekvatne počinjenom djelu. Iako je zakonodavac dao mogućnost izricanja i težih kazni, u rasponu npr. od tri do petnaest godina, još uvijek se najteže teško izriču. Najnovijim izmjenama i dopunama zakona propisane kazne su

¹²² Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 08/10, član 186.

¹²³ Porodični zakon, član 106.

poštrene, ali još uvijek ne dovoljno. I dalje je problem što je minimalna kazna tako mala, tako da bi nove izmjene zakona morale ići u pravcu povećanja minimalne kazne za ova djela.

Najnovije presude od 11 i 15 godina zatvora za očuha i oca počinioca ovih djela ipak pokazuju da se i u oblasti kaznene politike praksa mijenja u pozitivnom.

S obzirom na svu težinu ovih djela i posebno posljedice koje ova djela ostavljaju na razvoj i odrastanje djeteta, neophodno je uspostaviti evidenciju – bazu podataka izvršilaca ovih djela, kako bi ova lica bila pod stalnim nadzorom nadležnih institucija te da bi se izbjegla svaka mogućnost da ova lica, poslije izdržane kazne, protekom određenog vremena, budu u situaciji da rade sa djecom po bilo kojem osnovu.

Pored toga, problem je i što počinioci pored izrečene kazne zatvora ili uslovne osude, najčešće ne prolaze posebne programe i tretmane koji bi ih po izlasku iz zatvora spriječili u ponovnom vršenju ovih krivičnih djela, jer stručnjaci upozoravaju, da bez obzira na dužinu kazne opet će napraviti isto, ako se uporedo sa izdražavanjem kazne i ne liječe.

Odgovornost počinilaca ovih djela danas se očekuje samo u krivičnom postupku i to je poseban problem. Ustanove u kojima rade ova lica, po prijavi ili saznanju za djelo, suspenduju ga i čekaju sudsku odluku o tome. Pri tome ne postavljaju pitanje povrede njegove radne dužnosti, ne vode disciplinski postupak, niti utvrđuju odgovornost za isto. Takav pristup odgovornih u institucijama za posledicu ima da bez obzira što je nesporno da je djelo učinjeno, počinilac nastavlja i dalje da radi sa djecom.

Problemi sa kojima živi dijete žrtva seksualno zlostavljanja protekom vremena neće proći, zato je PSIHOSOCIJALNA pomoć i podrška, kao vid tretmana koji obavlja stručni tim, psiholog i socijalni radnik neophodna i žrtvi zlostavljanja i njenoj porodici. Cilj je da im se pruži potrebna pomoć u nekoj od oblasti psihosocijalnih potreba, a to su potreba za sigurnošću, razumijevanjem, poštovanjem, emocionalnom i socijalnom podrškom ili pomoći, znanjem i slično.

Nažalost, u dosadašnjoj našoj praksi i nakon procesuiranja pojedinih slučajeva, djeca – žrtve su prepuštena sama sebi.

Neophodno je, da se po hitnom postupku donese uputstvo o mjerama psiho-socijalne rehabilitacije koje se obavezno primjenjuju prema djeci koja su bila žrtve nasilja, uključujući vrste mjera, načine i rokove njihove primjene od strane centara za socijalni rad uz obaveznu izvještavanja resornog ministarstva o mogućnostima za povećanje efikasnosti mjera.

Djecu, koja su žrtve nasilja, treba ohrabriti da o problemu govore i da traže pomoć. Pri tome oni moraju znati kome se u datom trenutku mogu obratiti i kakvu pomoć mogu i moraju dobiti. Pri tome je vrlo važno da reakcija nadležnih institucija bude i brza i adekvatna, prvo u zaštiti djeteta, a onda i procesuiranju i adekvatnom kažnjavanju počinioca. U protivnom, posljedice po dijete mogu biti još teže, jer će biti izloženo novom nasilju.

STATISTIČKI POKAZATELJI seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece ne pokazuju realno stanje na terenu. Prvo, zato što djeca najčešće iz straha i stida o tome ne govore. Boje se da će osramotiti cijelu porodicu, boje se zbog posljedica koje mogu nastati - ko će ih izdržavati.

Pri tome je i pitanje da li su to rekli roditeljima ili se upravo tu podiže zid šutnje i sprečava svaki pokušaj daljeg razgovora na tu temu. Djetetu se prigovara da nešto nije dobro shvatilo, da mu se nešto učinilo i da to sigurno nije bilo tako.

U javnosti su prisutni samo najteži oblici seksualnog zlostavljanja djeteta i to samog djela i posebno izvršioca. Pri tome niko ne postavlja pitanja kako je i kad počelo, da li je dijete i kome prijavilo slučaj, zašto su svi u toj sredini to znali i niko nije reagovao, imamo li preventivnih i obrazovnih programa koji uče ne samo djecu već i njihove roditelje o tome kako slučajeve prepoznati, kako sa djetetom raditi, kome prijaviti i sl. Ova djela sama po sebi su izuzetno teška, posljedice po dijete su i brojne i teške i u situaciji kad izostane psihosocijalni rad sa djetetom žrtvom-posljedice su mnogo teže. I to je ponovo nasilje nad djetetom samo u drugom obliku.

Prema podacima MUP-a Republike Srpske u 2009.godini prijavljeno je 41 krivično djelo protiv polnog integriteta, u kojima je 25 djece bilo žrtva. Samo za krivično djelo polnog nasilja nad djetetom prijavljeno je 14 slučajeva. Prema istim podacima u 2010. godini prijavljeno je 40 krivičnih djela protiv polnog integriteta, a u 2011.godini 37 krivičnih djela protiv polnog integriteta u kojima je 20 djece bilo žrtva.

Institucija je u 2010.godini primila 7 prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po ovom osnovu. Po istom osnovu u 2011. godini primljeno je 18 prijava.

- Obavještavamo Vas da je u ovom krivičnom predmetu podignuta optužnica protiv XX, radi krivičnog djela polno nasilje nad djetetom iz člana 195-4 KZ RS, počilac je deda.
- Četrdesetpetogodišnjak uhapšen zbog sumnje da je u posljednje dvije godine u više navrata maloljetnu kćerku prisiljavao na seksualne odnose.
- Uhapšen radnik centra za socijalni rad zbog sumnje da je seksualno iskorišćavao dječaka, šticećenika centra za socijalni radni.
- Uhapšen sedamdesetogodišnjak zbog sumnje da je zadovoljavao polne strasti pred trinaestogodišnjom djevojčicom.

Počinioci su, prema dobijenim prijavama otac, očuh, komšija, nastavnik i socijalni radnik, žrtve su djevojčice od 9-16 godina. Institucija se u svim prijavljenim slučajevima obraćala nadležnim institucijama, nekima i više puta, u cilju preduzimanja mjera radi zbrinjavanja djeteta.

7.3. Djeca u saobraćaju

Ministarstvo unutrašnjih poslova, u cilju prevencije i zaštite djece u saobraćaju, svake godine, na početku školske godine, širom Republike Srpske provodi akciju „Zaštitimo djecu u saobraćaju“ kojom pored pojačanog prisustva policijskih patrola u blizini škole, apeluje na vozače na dodatni oprez u saobraćaju, te u školama organizuje radionice za djecu o bezbjednosti u saobraćaju.

Kao svakodnevni učesnici u saobraćaju, djeca na žalost vrlo često nepažnjom odraslih i njihovim neodgovornim odnosom u saobraćaju sve češće budu povrijeđena kao sapatnici u vozilu ili kao pješaci. Prema podacima MUP-a¹²⁴ u 2010. godini u saobraćajnim nesrećama stradalo je 8 djece, teško je povrijeđeno 87 djece, a 280 djece je lakše povrijeđeno

Ono što dodatno zabrinjava je podatak da maloljetnici sve češće voze bez vozačke dozvole. Podaci MUP-a o isključenju maloljetnika iz saobraćaja jer su vozili bez vozačke dozvole te iskustva auta škola koje navode da djeca koja dolaze na obuku već imaju iskustvo u vožnji, upozorava na prisutan problem, koji na žalost često ima teške i tragične posljedice.

¹²⁴ Podaci MUP-a za 2010.godinu

Upravljaјуći vozilom bez vozačke dozvole, djeca izlažu opasnosti i sebe i sve druge učesnike u saobraćaju. Prema Zakonu o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u BiH¹²⁵, u tim situacijama odgovoran je i maloljetnik, ako je napunio 14 godina i vlasnik vozila. Kazna za maloljetnika je 100 km, a za vlasnika vozila od 50-250 km.

Međutim, ovi postupci se pokreću i odgovornost utvrđuje najčešće, tek kada se desi saobraćajna nesreća. Problem je, što je i prije nego je došlo do saobraćajne nesreće dijete dovedeno u opasnost samom mogućnošću da upravlja vozilom. Djeca se pri tom izbjegavajući puteve na kojima mogu naići na saobraćajne patrole izlažu dodatnim rizicima, a ako vožnju prati i upotreba alkohola, to pojačava potrebu za velikim brzinama i dokazivanjem na cesti. A sve to ugrožava prije svega djecu ali i druge učesnike u saobraćaju.

Za bezbjednost djece u saobraćaju odgovornost je na roditeljima i vozačima.

Zbog toga je neophodno aktivnosti usmjeriti i na pojačan nadzor i kontrolu:

- kada se djeca voze u autu na potpuno nepropisan način (na mjestu suvozača, bez pojasa, bez dječijih sjedalica, u krilu vozača i sl.) pri čemu i pri najmanjem udesu posljedice po njih mogu biti vrlo teške,
- učesnika u saobraćaju u alkoholisanom stanju. Ako se ima u vidu da se svakog dana, prema podacima MUP-a, samo zbog vožnje pod uticajem alkohola, iz saobraćaja isključi 50 vozača, zbog opasnosti koju takvi predstavljaju u saobraćaju, prije svega za djecu, u svim navedenim slučajevima, svako prisustvo alkohola trebalo bi se sankcionisati maksimalnim novčanim kaznama. Broj isključenih vozača iz saobraćaja zbog vožnje pod uticajem alkohola,¹²⁶ upozorava da postojeće novčane kazne propisane Zakonom i nemaju preventivnu ulogu, zbog toga je neophodno izmjenama Zakona povećati prije svega novčane kazne za vožnju pod uticajem alkohola.

Pri tome i učenje djece i njihova priprema za svakodnevno učešće u saobraćaju mora početi od njihovog najranijeg uzrasta, po programu koji je njima prilagođen.

¹²⁵ Zakon o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u BiH „Službeni glasnik BiH”, broj: 6/06, 75/06, 44/07, 84/09 i 48/10

¹²⁶ Prema podacima MUP-a Republike Srpske u 2011.godini iz saobraćaja je isključeno 18164 vozača zbog vožnje pod uticajem alkohola.

IV RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Posebni izvještaji

Posebnim izvještajem daje se kompletna analiza stanja u određenoj oblasti, stvarna i pravna, praksa koju imamo i konstatacije o povredi prava djeteta po tom osnovu, te mjere koje treba preduzeti da bi se otklonile postojeće situacije. Taj pristup treba da doprinese sistemskom rješenju problema, kako bi se zaštitili svi oni čija prava jesu ili bi mogla biti povrijeđena po tom osnovu.

Propusti na koje se izvještajem ukazuje mogu biti vrlo različiti od toga da postojeća zakonska rješenja nisu prepoznala određena pitanja u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta u skladu sa obavezama preuzetim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili u proceduri koja nije u skladu sa zakonom rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta. S obzirom da su pitanja koja su predmet posebnih izvještaja ovim Izvještajem već iznesena, to se u ovom dijelu izvještaji samo navode:

1. Djeca na internetu
2. Djeca smještena u dječiji dom
3. Prosjačenje djece u Republici Srpskoj
4. Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema
5. O tvojim pravima u tvojoj školi

2. Preporuke

Preporuka je mjera koju ombudsman koristi u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje ili kada u određenoj oblasti ukazuje na potrebu preduzimanja određenih mjera radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta.

Zakonom o Ombudsmanu za djecu jasno je utvrđeno ovlašćenje Institucije da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.¹²⁷

Preporuke date u izvještajnom periodu uglavnom se ne odnose na pojedinačne slučajeve, već na potrebu preduzimanja mjera u određenim oblastima, kako bi se prepoznale situacije koje dovode do povrede prava djeteta i tražila adekvatna rješenja za njihovo otklanjanje.

1. Preporuka OŠ „Georgios Papandreu“, Aleksandrovac
2. Preporuka – Novi proizvod – nova opasnost za djecu

¹²⁷ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

3. Preporuka – Ocjenjivanje učenika
4. Preporuka – Školska disciplina
5. Preporuka – Statistički pokazatelji za djecu (Republički zavod za statistiku)
6. Preporuka dječijem domu
7. Preporuka – Institucionalna briga o djeci
8. Preporuka – Dječiji dodatak
9. Preporuka – Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad
10. Preporuka – Statistički pokazatelji za djecu (Visoki sudski i tužilački savjet BiH)
11. Preporuka – Protokol o postupanju – djeca u riziku
12. Preporuka za postupanje - Inspekcijski pregled u OŠ „Jovan Dučić“, Zalužani
13. Preporuka – Nadzor u vezi postupanja upravne inspekcije

3. Mišljenja

U skladu sa članom 7. Zakona o Ombudsmanu za djecu kojim je Institucija ovlašćena da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta, Institucija je dostavila:

1. Mišljenje na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju
2. Mišljenje na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
3. Mišljenje na Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani prodaje i upotrebe duvanskih proizvoda licima mlađim od 18. godina.

4. Inicijative

Prema članu 7. Zakona, Ombudsman za djecu je ovlašten da podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi do nedostataka u propisima.

S obzirom da su u 2010. godini pokrenute brojne inicijative koje su još uvijek u proceduri, to u 2011. godini Ombudsman za djecu nije pokretao nove inicijative prema članu 7. stav 1 Zakona.

V SARADNJA SA DJECOM

Sa ciljem upoznavanja djece sa osnovnim zahtjevima i principima UN Konvencije o pravima djeteta, te načinima ostvarivanja i zaštite prava djeteta, Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom,¹²⁸ kontinuirano saraduje s djecom. Tom saradnjom ombudsman prije svega podstiče djecu na iznošenje njihovih mišljenja i na konkretnim primjerima ukazuje na koji način i u kojem postupku mogu zaštititi svoja prava. Tom saradnjom Institucija od djece dobija informacije o brojnim pitanjima ostvarivanja njihovih prava u različitim oblastima. Saradnja sa djecom svakako doprinosi ostvarivanju jedne od preporuka UN Komiteta za prava djeteta a to je „da se povećaju napori u oblasti informisanja javnosti o Konvenciji i da se poveća svijest o njezinim načelima i odredbama, naročito među djecom i roditeljima.“¹²⁹

1. Radionice za djecu

Radionice za djecu tokom 2011.godine organizovane su u tri tematska ciklusa i to:

- radionice u osnovnim i srednjim školama s ciljem upoznavanja djece sa njihovim pravima, obavezama i odgovornostima,
- radionice s djecom o prednostima i rizicima interneta i
- radionice o prevenciji maloljetničke delikvencije.

„**O tvojim pravima u tvojoj školi**“ su radionice koje Ombudsman za djecu već drugu godinu provodi u periodu od sredine septembra do kraja novembra sa ciljem upoznavanja djece sa njihovim pravima - šta prava znače, kako se ostvaruju i kako štite.

Radionice su održane u 20 osnovnih i 2 srednje škole u 20 opština Republike Srpske i to:

OŠ „Miroslav Antić“, Bistrica, OŠ „Sveti Sava“, Modriča, OŠ „Mladen Stojanović“, Bronzani Majdan, SŠC „Nikola Tesla“, Vukosavlje, OŠ „Branko Ćopić“, Donji Agići, Novi Grad, OŠ „Drinić“, Drinić, OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“, Doboj, OŠ „Pale“, Pale, OŠ „Dositej Obradović“, Kneževo, OŠ „Sveti Sava“, Doboj, OŠ „Sveti Sava“, Rogatica, OŠ „Branko Ćopić“, Donji Dubovik, Krupa na Uni, OŠ „Dositej Obradović“, Doboj, OŠ „Trnovo“, Trnovo, OŠ „Petar Kočić“, Šiprage, Kotor Varoš, OŠ „Milan Rakić“, Velika Bukovica, OŠ „Vuk Karadžić“, Višegrad, OŠ „Desanka Maksimović“, Prijedor, OŠ „Sveti Sava“, Kakmuž, Petrovo, OŠ „Jovan Dučić“, Čajniče, OŠ „Danilo Borković“, Gradiška, OŠ „Sveti Sava“, Istočno Novo Sarajevo.

Posjete školama unaprijed su dogovorene, a realizovane su na način:

- razgovor sa upravom škole (direktor, pedagog/ psiholog / socijalni radnik)
- radionica sa savjetom učenika

S obzirom da su u 2011.godine radionice organizovane uglavnom za osnovne škole, za razliku od predhodne godine kada su to bile srednje škole, tokom radionica su obrađivana

¹²⁸ Član 6. Zakona o Ombudsmanu za djecu: „Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. Ombudsman za djecu kontinuirano saraduje sa djecom, podstiče ih na iznošenje njihovog mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.“

¹²⁹ UN Komitet za prava djeteta, Preporuke, tačka 23

dva prava: pravo na obrazovanje (član 28 i 29 UN Konvencije o pravima djeteta) i pravo na igru i slobodno vrijeme(član 31), a po metodama prilagođenim osnovcima.

U većini radionica učestvovali su članovi savjeta učenika kako bi stečena znanja mogli prenijeti u svoja odjeljenja.

Učenici su vrlo otvoreno govorili o udžbenicima neprilagođenim njihovom uzrastu, nastavnim predmetima, nastavnim metodama, odnosu učenika i nastavnika, kućnom redu, uslovima rada u školi i svom slobodnom vremenu.

Svaka škola ima svoje specifičnosti a razlike su prisutne i u dijelu saradnje roditelja i škole, angažovanosti savjeta učenika i savjeta roditelja u školama, inicijativama uprave škola, prisutnosti djece koja putuju do škole, a naravno i da razvijenost lokalne zajednice i mogućnosti koje ona pruža znatno utiču na aktivnosti učenika u njihovim sredinama.

Nakon sumiranja rezultata o obavljenim radionicama, izdvojene su one reakcije i razmišljanja djece za koje je neophodno preduzeti određene mjere i aktivnosti kako bi se otklonile situacije koje nisu u najboljem interesu djeteta i kao poseban izvještaj „O tvojim pravima u tvojoj školi“, upućeni su Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske.

„Djeca i internet“ su edukativne radionice koje je Ombudsman za djecu proveo u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske, kompanijom m-tel i profesoricama Filozofskog fakulteta i Fakulteta političkih nauka, Univerziteta u Banjaluci, kao dio aktivnosti koje su počele još 2010.godine, kako bi se djeci i odraslima skrenula pažnja na prednosti i rizike interneta ali i mobilnih telefona.

Cilj radionica je:

- edukacija djece i odraslih o prednostima i rizicima interneta
- prepoznavanje različitih oblika nasilja na internetu
- odgovorno i etičko korišćenje interneta.

Radionice su bile namijenjene učenicima, nastavnicima i roditeljima po procjeni škole i u terminima koji ne remete nastavni proces.

Radionice su održane u periodu maj- juni 2011. godine u 5 srednjih i 13 osnovnih škola u Republici Srpskoj: MŠ „Jovan Dučić“, Teslić, OŠ „Borisav Stanković“, Banja Luka, OŠ „Vuk Karadžić“, Doboj, Gimnazija „Jovan Dučić“, Doboj, OŠ „Holandija“, Slatina, OŠ „Vojislav Ilić“, Krupa na Vrbasu, Srednja škola „Apeiron“, Banja Luka, SŠC „Jovan Cvijić“, Modrča, OŠ „Dositej Obradović“, Doboj, OŠ „Sveti Sava“, Doboj, OŠ „Branko Radičević“, Banja Luka, OŠ „Novak Pivašević“, Stara Dubrava, SMŠ Prnjavor, OŠ „Georgius Papandreu“, Aleksandrovac, OŠ „Sveti Sava“, Banja Luka, OŠ „Sveti Sava“, Foča, OŠ „Veselin Masleša“, Foča, OŠ „Vasilije Ostroški“, Trebinje.

Škole koje smo posjetili u kabinetima informatike uglavnom imaju pristup internetu koji koriste učenici škole. Međutim, to pitanje još uvijek nije riješeno u jednom broju škola, što učenici posebno naglašavaju kao nedostatak škole. Svakako postoje razlike od škole do škole o mogućnostima učenika pristupu internetu, edukaciji učenika o internetu i motivaciji škole da omogući internet pristup za učenike.

„Preventivne aktivnosti na sprečavanju maloljetničke delikvencije“ - Ombudsman za djecu je u cilju edukacije djece i prevencije svih oblika maloljetničkog prestupništva podržala aktivnosti koje je MUP Republike Srpske, Centar javne bezbjednosti Banja Luka, preduzeo u cilju preventivnog djelovanja na sprečavanju maloljetničke delinkvencije. Zajedno s predstavnicima MUP-a, Centra za socijalni rad Banja Luka, Republičke uprave za

igre na sreću i policijskih stanica, Ombudsman za djecu je uzeo učešće u ciklusu radionica u školama na teme:

Prevenција nasilja među djecom i mladima

Prevenција zlostavljanja djece i mladih putem kompjutera i mobilnih telefona

- Prevenција zloupotrebe duvanskih proizvoda, alkohola i droga
- Prevenција maloljetničke delikvencije.

U OŠ „Branko Radičević“ u Banjaluci održano je 6 radionica za učenike i roditelje, a po jedna u OŠ „Jovan Dučić“, Zalužani i Srednjoškolskom domu u Banjoj Luci.

Djeca su tokom radionica pokazala interesovanje za ponuđene teme i posebno za mogućnosti obraćanja različitim institucijama koje su upoznali tokom radionica, što i jeste jedan od ciljeva ovakvog multisektorskog pristupa radu.

Iskustva stečena u radu s djecom pokazuju potrebu djece da u otvorenom razgovoru iznesu svoje mišljenje o brojnim temama koje ih se tiču kao i da postavljaju pitanja nadležnima vezano za zaštitu njihovih prava u različitim oblastima.

Djeca kroz rad u radionicama ne samo da stiču znanja o svojim pravima, nego stiču i samopouzdanje, uče se komunikaciji s odraslima, načinima kako mogu reagovati u određenim situacijama i kome se mogu obratiti u školi, lokalnoj zajednici i društvu uopšte.

Ombudsman za djecu kroz ovaj oblik saradnje s djecom ima priliku da djecu čuje i podstiče ih da iznose svoje mišljenje, ali i da djeca pokažu kako, učenjem o svojim pravima, znaju da imaju i svoje obaveze i odgovornost i prema sebi, svojim vršnjacima i odraslima.

2. Program socijalizacije djece

Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ odvija se u kampu u Kumboru, Crna Gora, od 2002.godine i njegova realizacija je odgovor, prije svega, na zadovoljavanje potreba djece čiji je razvoj osujećen nepovoljnim socijalnim, ekonomskim, porodičnim ili zdravstvenim prilikama i pomoć porodici u ostvarivanju njene uloge u socijalizaciji i zaštiti djece.

Kamp je organizovan na bazi desetodnevnog boravka, u 12 smjena od 1.juna - 15.septembra, u smjeni u prosjeku boravi 130 djece iz gotovo svih opština Republike Srpske.

Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ koji godinama realizuje Javni fond dječije zaštite i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite jedan je od rijetkih projekata u Bosni i Hercegovini sa tako postavljenim ciljevima koji je u 2011.godini obilježio deset godina svog uspješnog rada.

Kamp u Kumboru je u avgustu mjesecu posjetio i Predsjednik Republike Srpske, a djeca su imala priliku da iznesu svoje utiske, svoja znanja, da se pohvale onim što su naučili.

Predsjednik Republike je, izražavajući svoje zadovoljstvo što je posjetio odmaralište u kome je za proteklih 10 godina boravilo preko 15 000 učesnika iz cijele Republike Srpske, djeci uručio poklone i potvrdio opredijeljenost da se ovakvi i slični projekti moraju ne samo održavati, u interesu djece, već da se stalno mora raditi na njihovom jačanju.

Povodom desete godišnjice kamp su posjetili i ministar zdravlja i socijalne zaštite i ombudsman za djecu.

Deset godina rada na jednom zadatku dovoljno je dug period za analizu po raznim osnovama. Stručna služba Fonda, upravo u namjeri unapređenja sadržaja i kvaliteta kampa, napravila je analizu po raznim osnovama, od broja učesnika po godinama, strukture djece i osoblja do ostvarenih ciljeva u različitim oblastima. Evaluaciju efekata projekta radio je i Fakultet političkih nauka Banja Luka - katedra za socijalni rad, a Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite vrši nadzor nad realizacijom projekta.

Iz analize izdvajamo podatak Javnog fonda dječije zaštite koji govori o napretku djece u plivanju tokom boravka u kampu gdje je na kraju sezone evidentirano 974 djece plivača u odnosu na broj od 360 djece plivača koji su došli u kamp.

Ombudsman za djecu svake godine posjeti djecu u Kumboru i tom prilikom realizuje radionice o pravima djeteta. Ovakav vid saradnje s djecom posebno je interesantan jer su na jednom mjestu okupljena djeca iz različitih sredina, različitih škola, različitog uzrasta, različitog socijalnog statusa, djeca s posebnim potrebama i talentovana djeca.

Razgovor s djecom je organizovan obično po grupama, prema uzrastu, u vrijeme poslijepodnevnog odmora o njihovim pravima uopšte, a posebno o onima koja se tiču škole, ali i boravka u kampu. Neka djeca su vrlo otvoreno razgovarala o različitim situacijama sa kojima se susreću i gotovo sva njihova pitanja i komentari vezani su za njihovo obrazovanje, školsku disciplinu, odnos sa nastavnicima, sigurno korišćenje interneta, nasilje u školi...

Prema njihovim izjavama, djeca su prošla različite radionice o svojim pravima, međutim situacije u praksi teško dovode u vezu sa pravima koja imaju.

U svakoj smjeni pored stručnjaka sa dugogodišnjim iskustvom, angažovani su i studenti volonteri koji su odlični saradnici djeci, i kojima bi ovo angažovanje trebalo biti preporuka za trajno zaposlenje.

Osoblje u kampu ima samo pohvale za projekat u cjelini, iznoseći svoje očekivanje da će projekat svakom godinom obuhvatiti veći broj djece na način da se postojeći kapaciteti kampa mogu koristiti izvan do sada korišćenog termina 1.6. - 15.9.

Djeca, roditelji, zaposleno osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze puni su pohvala za projekat u cjelini, projekat je za sve njih opravdao svoje postojanje. Javni fond dječije zaštite i resorno ministarstvo čine ogromne napore da projekat ne samo održe- desetodnevni boravak u kampu je besplatan za sve učesnike- već da on ima i razvojni karakter.

3. Dječija nedjelja

Obilježavanje Dječije nedjelje ima za cilj podsticanje i organizovanje raznovrsnih kulturno-obrazovnih, rekreativnih i drugih manifestacija posvećenih djeci i preduzimanje drugih mjera za unapređenje razvoja društvene brige o djeci. Aktivnosti koje se organizuju utvrđuju se programom koji donosi ministar zdravlja i socijalne zaštite u kojem svake godine sve veći broj učesnika, i lokalnih zajednica i republičkih organizacija i institucija, daje svoj doprinos na ukazivanje odgovornosti i porodice, države, škole, zdravstvenih, socijalnih i drugih institucija prema djeci.

Ombudsman za djecu je povodom obilježavanja Dječije nedjelje u Republici Srpskoj proveo niz aktivnosti širom Republike a u prvom plani su bili susreti s djecom.

Ombudsman za djecu se ove godine družila sa mališanima u Dječijem vrtiću „Bambi“ u Banjaluci i Specijalizovanoj biblioteci za djecu u Istočnom Sarajevu. Oba ova susreta protekla su u svečanoj atmosferi a djeca su pokazala koliko poznaju svoja prava i u tom najranijem uzrastu. Predstavnicu kancelarije u Foči tim povodom uvjerila se kako i najmlađi u fočanskom vrtiću „Čika Jova Zmaj“, u programu posvećenom brojnim posjetiocima znaju reći koja prava imaju.

Tokom Dječije nedjelje održane su i radionice o pravima djeteta u OŠ „Branko Ćopić“ u Donjim Agićima, Srednjoškolskom centru „Petrovo“ u Petrovu, OŠ „Sveti Sava“ u Modriči i u OŠ „Branko Radičević“ u Banjaluci. Ove radionice posebno su djeci približile značaj koji Dječija nedjelja ima u promociji prava djeteta.

Ombudsman za djecu svake godine tokom Dječije nedjelje organizuje okrugli sto s temom iz oblasti prava djeteta, a ove godine tema je bila „Zaštitimo djecu od prosjačenja“. Okrugli sto održan je u Modriči.

Sa srednjoškolcima je upriličeno druženje u Medicinskoj školi u Banjaluci gdje su o svojim pravima i uspjesima u radu govorili učenici škole domaćina, a mladi savjetnici i predstavnicu Ombudsmana za djecu o saradnji Institucije s mladima i Mreži mladih mladih savjetnika.

Djeca su na svim ovim manifestacijama pokazala koliko znaju o svojim pravima, šta ona za njih znače i kako uvažavaju prava svojih vršnjaka ali i odraslih.

4. Dan prava djeteta

Dvadeseti novembar, dan kada je usvojena UN Konvencija o pravima djeteta, već 22 godine širom svijeta se obilježava kao Međunarodni dan prava djeteta

Ombudsman za djecu je 2009. godine pokrenuo inicijativu da se centralna manifestacija obilježavanja 20.novembra organizuje u školi koja prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ima najbolje rezultate u učenju i vladanju. Time bi pokazali da prepoznamo najbolje i sve škole motivisali da dodatno unapređuju svoje rezultate.

Ekonomska škola iz Banjaluke u 2011.godini imala je najbolji uspjeh u učenju i vladanju i zasluženno bila domaćin centralne manifestacije.

Za školu, sve zaposlene i djecu, naravno, zadovoljstvo je bilo što je prepoznat rad koji u obrazovanje i vaspitanje djece već generacijama ulažu u ovoj školi. Učenici i nastavnici su cijelim nizom aktivnosti tim povodom cijelu sedmicu obilježavali kao Dan prava djeteta. To je bila prilika da se pokažu uspjesi škole čiji učenici su nosioci brojnih domaćih i stranih priznanja, posebno aktivno učešće Savjeta učenika u životu škole i unutar Mreže savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske, kao i sklonost mladih humanitarnom radu.

Prvi dan Ombudsman za djecu učestvovao je u radnom sastanku Savjeta učenika srednjih škola Banjalučke regije čija tema je bila „Prava, obaveze i odgovornosti u školi“ i odgovarao na brojna pitanja koja su mladi postavljali.

Drugi dan su mladi predstavili rad brojnih sekcija likovne, literarne, dramske, hor, orkestar i time pokazali da pored učenja imaju vremena i da razvijaju svoje talente. Treći dan je bio predviđen za sportska takmičenja, a četvrti za humanitarni rad. Srednjoškolci iz Ekonomske

škole pozvali su i druge srednje škole da zajedno posjete Dom „Rada Vranješević“ i Centar „Zaštiti me“, a pridružili su im se i predstavnici Ombudsmana za djecu.

Centralna manifestacija uz prigodan program učenika Ekonomske škole održana je u prisustvu mnogih zvanica, a prisutnima se obratio i ministar prosvjete i kulture, te predstavnici Grada Banja Luka, Republičkog pedagoškog zavoda i Ombudsman za djecu.

Ove godine, po treći put, je raspisan Konkurs za najbolje likovne radove a povodom Međunarodnog dana djeteta i to o temi „Škola bez nasilja“ na koji je stiglo preko 300 radova. Svake godine Konkurs raspisuje Ministarstvo prosvjete i kulture u saradnji sa Ombudsmanom za djecu, a ove godine se saradnji pridružilo i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Na centralnoj manifestaciji dodijeljene su nagrade za najbolje učeničke radove koje su obezbijedili Javni fond dječije zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta u Gimnaziji sa tehničkim školama u Derventi dodijeljene su nagrade za likovno rješenje postera „Ti si moj drug“ i literarne radove na temu „Ja kao srednjoškolac u EU“ koji su rađeni u okviru zajedničkog projekta Ombudsmana za djecu i Udruženja građana „Europlus“.

U Foči je predstavnicom Ombudsmana za djecu posjetila Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj“ i dječiju igraonicu „Klincograd“ u kojima su najmlađi pripremili program pod nazivom „Ja imam svoja prava“ i podsjetili odrasle da sve što rade moraju raditi u njihovom najboljem interesu. Srednjoškolci iz Foče su upriličili izložbu likovnih radova učenika u gradskom muzeju, što je dio projekta „Mladi u akciji“.

Ombudsman za djecu prisustvovala je svečanoj sjednici V konferencije mResursa koja je održana u povodu Međunarodnog dana prava djeteta čiji pokrovitelj je bilo Ministarstvo porodice, omladine i sporta. I ovaj skup je bio prilika da se srednjoškolci obrate predstavnicima nadležnih ministarstava, lokalne zajednice, Republičkog pedagoškog zavoda, poslanicima i drugim gostima i postave pitanja, te iznesu svoje prijedloge i komentare i ukažu na potrebu stalne i stvarne saradnje sa nadležnim ministarstvima i aktivnijeg učešća u rješavanju pitanja koja su za njih značajna.

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu su u nekoliko škola obilježili ovaj dan tako što su pozvali učenike i profesore, roditelje i sve koji su taj dan posjetili njihove škole da napišu nešto o pravima djeteta na panoje koje su pripremili.

Ombudsman za djecu je u saradnji sa Gender centrom povodom Međunarodnog dana djeteta organizovao i Okrugli sto „Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema“ čiji cilj je bio ukazati na značaj ostvarivanja prava svakog djeteta na obrazovanje, jer ostvarivanjem ovog prava, djeci se omogućava pristup brojnim drugim pravima. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu aktivno su učestvovali u diskusiji i naveli primjere iz svojih škola o napuštanju škole.

Posebno je važno istaknuti da se u obilježavanje Međunarodnog Dana djeteta uključuje sve veći broj institucija, organizacija, lokalnih zajednica, škola i pojedinaca čime se dodatno skreće pažnja svim subjektima društva na važnost brige o djeci.

5. Međunarodni dan ljudskih prava

Promovišući ideju da i djeca imaju svoja ljudska prava, UN Konvencija o pravima djeteta je, ne samo postavila temelje novog odnosa prema djeci već i novog boljeg društva sutra. Ulažući u djecu danas, društvo zaista ulaže u svoju budućnost, u kojoj će današnja djeca preuzeti odgovornosti u onoj mjeri i na onaj način kako smo ih tome danas naučili.

Trening seminar za mlade savjetnike ombudsmana za djecu održan je upravo povodom Međunarodnog dana ljudskih prava s ciljem da se mladi obuče o svojim pravima, načinu ostvarivanja i zaštiti, ali i obavezama i odgovornostima koje imaju. Mladi koji su učestvovali na Trening seminaru stekli su znanja o pravu na obrazovanje, pravu na participaciju, pravu na izražavanje mišljenja i dobili informacije iz oblasti rodne ravnopravnosti. Njihove poruke nakon završenog seminara pokazuju svijest mladih o potrebi poštovanja ljudskih prava čije osnove se stiču upravo kroz učenje o pravima djeteta.

Mladi su sa trodnevnog seminara koji je održan na Borju od 9-11. decembra u saradnji sa Gender centrom Vlade RS poručili:

- Svi smo različiti, ali imamo ista prava.
- Tražimo svoja prava, ali poštujemo prava drugih.
- Imamo prava, ali i obaveze.

6. Ombudsman na manifestacijama dječijeg stvaralaštva

Ombudsman za djecu je i ove godine s velikom pažnjom pratio i podržao brojne manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva. Razvijati i motivisati kreativnost kod djece jedan je od prioriteta svakog društva jer se na taj način stvaraju preduslovi za formiranje budućih umjetnika, naučnika, istraživača, sportista. U ovim druženjima s djecom posebno je važno iskazivanje dužne pažnje uspjesima djece u raznim oblastima umjetnosti, nauke i sporta i podsticanje svih odraslih koji rade s djecom da prepoznaju, usmjeravaju i pomognu u razvijanju talenta kod djece.

Ombudsman za djecu nekoliko puta je posjetio izložbeni prostor „Koraci“ i to povodom izložbe pejzaža, izložbe fotografija „Prijatelji“ i izložbe radova nastalih na Likovnoj koloniji „Koraci“, koje redovno organizuje Ministarstvo prosvjete i kulture. I ove godine je organizovana izložba radova štíćenika obrazovnih ustanova koja je posjetiocima približila dječije stvaralaštvo koje nastaje u specifičnim uslovima, među djecom koja imaju posebne potrebe ali često i poseban talenat koji je bio viđen u svakom djelu koji su stvorili.

Prisustvovali smo već tradicionalnom prijemu koji je Ministarstvo prosvjete i kulture organizovalo za učenike-pobjednike republičkih takmičenja „Pobjednici za pobjednike“ .

Već drugu godinu za redom Ombudsman za djecu pozvan je da otvori Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo“ i druži se s mladim pjesnicima ne samo iz Republike Srpske, nego iz regiona.

Ombudsman za djecu pratio je i Međunarodni Đurđevdanski festival koji je prilika mladim talentima iz Republike Srpske da u međunarodnoj konkurenciji pokažu i provjere svoje mogućnosti.

Obišli smo učesnike 13. Sajma ideja, inovacija i stvaralaštva INOST koji je pokazao da djeci ne manjka znanja i mašte.

Ove manifestacije su prava prilike da se mladim stvaraocima pokaže da za njihov rad postoji interes i da je to što rade vrijedno pažnje.

7. Ombudsman za djecu u gostima

Ombudsman za djecu je tokom 2011.godine često pozivan da se pridruži djeci, roditeljima, nastavnicima, zaposlenom osoblju u ustanovama u kojima djeca borave i to u vrijeme njihovih proslava, praznika i slava. Ova druženja uvijek su prilika da djeca pokažu koliko znaju o svojim pravima, kako ih poštuju i uvažavaju odrasli, kako rade i kako saraduju s drugima. Zato smo prihvatili pozive i bili gosti u Domu „Rada Vranješević“, Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Miroslav Zotović“, Centru „Zaštiti me“, banjalučkoj Gimnaziji, Medicinskoj školi i vrtiću „Bambi“ u Banjaluci.

U Foči smo bili u posjeti Srednjoškolskom centru, Centru za rani rast i razvoj, vrtiću „Čika Jova Zmaj“ i igraonici „Klincograd“, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju, u Doboju OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“, a u Istočnom Sarajevu Specijalizovanoj biblioteci za djecu.

Instituciju dobija sve više poziva da prisustvuje različitim manifestacijama koje organizuju djeca i istima se vrlo rado odaziva.

8. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu

Ombudsman za djecu u 2011.godini osnovao je Mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu s ciljem:

- ostvarivanja prava na participaciju djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču, njihovog slobodnog izražavanja mišljenja, omogućavanja pristupu informacijama,
- upoznavanje mladih sa osnovnim zahtjevima, principima i pravima iz Konvencije,
- dobijanja informacija od djece o ostvarivanju, zaštiti i povredi njihovih prava.

Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca/mladi stiču mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i uzimanje učešća u aktivnostima izvan Republike Srpske.

Na poziv Institucije da se prijave i postanu mladi savjetnici ombudsmana za djecu javilo se 58 učenika srednjih i osnovnih škola iz svih krajeva Republike Srpske. Kako bi se mladim savjetnicima omogućilo da međusobno i zajedno s ombudsmanom razmjenjuju mišljenja, postavljaju pitanja, iznose primjere i probleme, te predlažu rješenja pokrenut je Panel mladih savjetnika, elektronski forum na kojem su za početak ponuđene teme: obrazovanje, zdravlje, internet, nasilje i razno. Mladi savjetnici su se uključili u diskusiju i s vremenom su se na Panelu otvarale nove teme koje su sami predlagali.

Kako bi se ostvario i cilj da se mladi savjetnici edukuju o pravima djeteta održana su tri trening seminara o pravima djeteta kroz koja je prošlo 53 mladih savjetnika, srednjoškolaca iz 20 srednjih škola i iz skoro toliko opština u Republici Srpskoj.

Prvi trening seminar održan je u aprilu 2011.godine na Borju, Teslić, gdje su u trodnevnim aktivnostima obrađene teme: Upoznavanje s ombudsmanom za djecu, Participacija, Tvoja prava u tvojoj školi, Kodeksi u školama, Izrada projekata i razvijanje projektnih ideja, Vještine vršnjačke edukacije. Tokom seminara donesen je Memorandum o saradnji mladih savjetnika i ombudsmana za djecu kojim se predviđa da mladi savjetnici koji su prošli obuku održe u svojim školama radionice o pravima djeteta, učestvuju u radu okruglih stolova i istraživanja koje organizuje Institucija, iniciraju sastanke na regionalnom nivou (Foča, Doboje, Banja Luka), prenose stečena znanja u svojim školama, lokalnim zajednicama i prepoznaju i rade na promociji i zaštiti prava djeteta.

Drugi trening seminar održan je u oktobru 2011.godine uz podršku UNICEF-a pod nazivom Prava, obaveze i odgovornosti u školi, a radionice su pored ove teme imale i temu Pravo na mišljenje, Pravo na informaciju, Jačanje kapaciteta savjeta učenika, izrada Vodiča o pravima djeteta, Vještine vršnjačke edukacije.

Treći trening seminar održan je u saradnji sa Gender centrom Vlade Republike Srpske u decembru mjesecu, a povodom Međunarodnog dana ljudskih prava a teme su bile: Nadležnosti i ovlašćenja Ombudsmana za djecu, Tvoja prava u tvojoj školi, Pravo na mišljenje i savjeti učenika, Uvod u rodnu ravnopravnost, Mladi kao partneri u dostizanju rodne ravnopravnosti, Vještine vršnjačke edukacije.

Sva tri druženja su mladi ocijenili kao priliku da se bolje upoznaju, razmijene iskustva i steknu nova znanja i vještine koje će dalje kao mladi savjetnici prenositi u svojim sredinama. Za Ombudsman za djecu druženje je bilo posebno važno jer smo u neposrednom kontaktu s djecom mogli dobiti saznanja o njihovim problemima, idejama, načinima i prijedlozima kako da se prava djece promovišu i štite.

Upravo u radu sa mladim savjetnicima i na njihovu inicijativu Ministarstvu prosvjete i kulture upućene su preporuke vezano za problem ocjenjivanja u nastavi i neophodnost donošenja kućnog reda-kodeksa ponašanja u svim školama.

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu su u vrlo kratkom vremenu prepoznati kao veoma aktivni, odgovorni i kreativni mladi ljudi pa su pozvani na nekoliko skupova mladih koje su organizovale druge organizacije i institucije:

1. EPCD II Međunarodna ljetna škola „Promocija i zdravstvena zaštita reproduktivnog zdravlja“ u Miločeru, Crna Gora, od 27.juna do 1.jula 2011. sa glavnom temom Reproductivno zdravlje adolescenata. Mlada savjetnica Isidora Vuković iz Gradiške učestvovala je u radu ove škole.
2. Kamp tolerancije mladih podunavskih regija i gradova „Dunavom bez granica“ koji se održavao u Bačkoj Topoli, AP Vojvodina, od 24. Do 30.jula 2011. O toleranciji su učili od drugih i učili druge mladi savjetnici Violeta Vukomanović iz Banjaluke i Bogdan Bogdanović iz Doboja, koji su posredstvom Omladinskog savjeta RS bili pozvani da učestvuju u radu kampa.
3. 15. Susreti mladih Republike Srpske održani su u Banjaluci od 9.do 13. avgusta. s ciljem podsticanja omladinskog rada i stvaralaštva. U kampu je učestvovalo 7 mladih savjetnika iz Republike Srpske.
4. U projektu „Ministar na jedan dan“ koji je realizovao Omladinski savjet Republike Srpske, među velikim brojem prijavljenih i dva mlada savjetnika ombudsmana za djecu bili su ministri, Dejan Tatić iz Doboja, ministar za ekonomske odnose i regionalnu saradnju, i Ratko Savić iz Gradiške, ministar nauke i tehnologije, a mlade savjetnice Jovana Komljenović iz Banjaluke i Isidora Vuković iz Gimnazije u Gradišci takođe su bile članovi „Vlade na jedan dan“.

VI SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Razvojem nevladinog sektora, primjetno je njihovo sve veće angažovanje i u oblasti zaštite prava djeteta. Prikupljanjem podataka na terenu u različitim oblastima, edukacijom i informisanjem građana o ljudskim pravima uopšte, lobiranjem za odgovarajuća zakonska rješenja, nevladin sektor danas ima izuzetno važnu ulogu i u promociji i zaštiti prava djeteta.

Svojim svakodnevnim djelovanjem na terenu, ukazuju na probleme marginalizovanih grupa, nasilja nad djecom i među djecom, problemima romske populacije, istovremeno ukazujući i na mjere i aktivnosti neophodne radi adekvatne podrške i pomoći djeci.

Odmah po uspostavljanju Institucije, brojne nevladine organizacije su prepoznale potrebu zajedničkog rada sa Institucijom na konkretnom pitanjima. Svaka inicijativa nevladinog sektora, a bilo ih je po različitim osnovama, za Instituciju je dodatni izvor informacija u sagledavanju stanja na terenu u različitim oblastima.

Konvencija o pravima djeteta nevladinom sektoru daje poseban značaj, očekujući da će svojim angažovanjem doprinijeti unapređenju zaštite prava djeteta. UN Komitet za prava djeteta u svojim zaključnim razmatranjima između ostalog preporučuje i *da se - povećá stepen saradnje sa nevladinim sektorom i sa drugim sektorima civilnog društva koji rade sa djecom i za djecu.*¹³⁰

Od brojnih inicijativa nevladinih organizacija u 2011.godini realizovane su:

1. UNICEF

- Djeca i mediji

UNICEF je u okviru svojih redovnih aktivnosti posebnu pažnju posvetio medijima i njihovom angažovanju na promociji i zaštiti prava djeteta i posebno edukaciji novinara, kako bi medijsko izvještavanje o djeci i za djecu bilo što kvalitetnije. Upravo u organizaciji UNICEF-a u saradnji sa udruženjem Medijske inicijative iz Sarajeva, organizovana je edukacija studenata novinarstva iz Banjaluke, Sarajeva, Mostara, Tuzle i Pala kako bi se kod učesnika razvio osjećaj za važnost svih pitanja dječijih prava i ponudio praktična znanja za načine novinarskog pokrivanja ovih tema.

Ombudsman za djecu mr Nada Grahovac studentima je održala predavanje na temu „Koja prava ima svako dijete? Konvencija o pravima djeteta i koliko se poštuje!”

Studenti su pokazali interesovanje za sva pitanja koja se odnose na potrebe djece na njihovom putu razvoja i odrastanja, a posebno su se interesovali za primjere iz prakse sa kojima se institucija Ombudsmana za djecu susreće.

2. Save the Children Norway

- Zaštita djece od prosjačenja

Upsješna saradnja sa organizacijom Save the Children Norway iz prethodne godine nastavljena je i tokom 2011.godine. Ombudsman za djecu Republike Srpske, sa institucijama ombudsmana Srbije, Vojvodine i Crne Gore, uz podršku Save the Children Norway započeo

¹³⁰ UN Komitet za prava djeteta, Preporuka 21.

je rad na zajedničkom projektu „Prevenција eksploatacije djece u Jugoistočnoj Evropi“. U sklopu projekta prva tema koja je realizovana u 2011. godini je zaštita djece od prosjačenja.

Ovaj projekat omogućio je instituciji Ombudsmana za djecu da izvrši istraživanje o ovoj pojavi i dođe do podataka o njenoj prisutnosti u svim opštinama Republike Srpske, starosnoj i polnoj strukturi djece, o uzrocima i mjerama i aktivnostima koje nadležni preduzimaju u vezi s ovom pojavom te da o tome razmjene iskustava sa kolegama iz okruženja.

3. Flexus Jeugdplein, nevladina organizacija iz Holandije

- Kako pomoći djeci za samostalan život izvan doma

Saradnja sa holandskom nevladinom organizacijom Flexus započela je 2009. godine a usmjerena je na podršku djeci, prije svega djeci smještenoj u ustanovama socijalnog zbrinjavanja. Realizacija projekta uz podršku Vlade Holandije započela je u februaru 2010. godine i realizuje se u Domu „Rada Vranješević“ u skladu sa Strategijom za unapređenje socijalnog položaja djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, 2009-2014.¹³¹ Projektom je definisano da se djeca završnih razreda srednjih škola smještena u domu organizuju u posebnom dijelu ustanove, te da uz podršku vaspitača i predstavnika ove organizacije prolaze poseban program koji ima za cilj, prije svega, pripremiti djecu za izlazak iz ustanove. Prva iskustva pokazala su šta i u kojem pravcu treba unapređivati u radu sa ovom kategorijom djece kako bi efekti rada sa njima prije svega bili u njihovom interesu, ali i interesu društva u cjelini, ali su i potvrdila potrebu nastavka saradnje i njeno dalje jačanje i proširivanje. Pored iskustava koje u radu sa osobljem i djecom prenose predstavnici ove organizacije, i stručni radnici doma imali su priliku na licu mjesta, u njihovim ustanovama vidjeti uslove i način funkcionisanja brige o djeci bez roditeljskog staranja i djeci bez adekvatnog roditeljskog staranja.

4. Centar za promociju evropskih vrijednosti EUROPLUS

- Moja prava i ja

Ombudsman za djecu Republike Srpske - kancelarija Doboj već drugu godinu uspješno saraduje sa Centrom za promociju evropskih vrijednosti „Europlus“ iz Doboja. Ove godine zajedno je realizovan projekat „Moja prava i ja“ koji je finansijski podržan od ambasade Republike Slovačke u BiH, a realizuje se u deset srednjih škola na području regije Doboj.

U okviru ovog projekta postavljena je „EU info polica“ i „Sanduče povjerenja“. Info polica će služiti za postavljanje promotivnog materijala iz oblasti dječjih prava i EU, a sanduče povjerenja je namijenjeno učenicima, putem kojeg će moći iznositi prijedloge, primjedbe, pitanja i pritužbe, organima u školi, ali i Ombudsmanu za djecu RS.

U okviru ovog projekta za učenike su raspisani konkursi za esej na temu „Ja, kao srednjoškolac u EU“ i idejno rješenje plakata „Ti si moj drug“. Proglašenje najboljih radova i dodjela prigodnih nagrada upriličena je u Gimnaziji sa tehničkim školama u Derventi na Međunarodni dan prava djeteta.

¹³¹ Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa Planom akcije za period 2009 - 2014. god, usvojena 03.09.2009. god.

5. Udruženje građana „Zdravo da ste“

- Vršnjačko nasilje i nasilje nad djecom i mediji

Saradnja Ombudsmana za djecu i Udruženja građana „Zdravo da ste“ započela je 2009.godine vezano za saradnju sa udruženjima građana koja se bave zaštitom prava djece.

Ta saradnja nastavljena je, i u izvještajnom periodu, a zajednička tema je bila vršnjačko nasilje, nasilje nad djecom i mediji.

Ova tema još jednom je potvrdila koliko je svako pitanje zaštite interesa djeteta kompleksno i zahtjevno i kako zahtijeva stalnu i stvarnu saradnju svih institucija, vladinog i nevladinog sektora i posebno, kako je vrlo važno učešće stručnjaka iz specijalizovanih oblasti, sa ciljem prepoznavanja problema i zajedničkog traženja najboljih rješenja u zaštiti djece i njihovih interesa u svim oblastima.

6. Caritas

- Centar za život i obitelj

Caritasov Centar za život i obitelj bavi se promovisanjem vrijednosti porodičnog života i želi doprinijeti stvaranju zdrave i dobro informisane porodice u društvu. U okviru Centra organizovan je edukativni program „Mamin kutak“ za majke i bebe do godinu dana. Cilj ovog programa je prije svega kod roditelja razvijati i dodatno usavršavati roditeljske vještine, pružiti podršku u snalaženju u novoj ulozi roditelja, razvijati privrženost roditelja i djeteta, te razviti postojeću mrežu roditelja.

Predstavnici Ombudsmana za djecu prisustvovali su programskoj aktivnosti „Maminog kutka“ u okviru koje su prisutne upoznali sa pravima djeteta u najranijem uzrastu, te važnoj ulozi porodice i obavezi i odgovornosti roditelja za razvoj i odrastanje djeteta, te ovlaštenjima institucije Ombudsmana za djecu u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

7. Ronilački klub „Buk“

- Sigurnost djece na kupalištima

Ronilački klub „Buk“ kao vodeći klub u Republici Srpskoj i BiH u oblasti ronjenja, podvodnih radova i istraživanja, spašavanja ljudi i materijalnih dobara od poplava i drugim aktivnostima vezanim za vodu, je prepoznao potrebu i važnost da i najmlađi budu upoznati sa pravilima ponašanja na kupalištima, opremom za spasavanjem, ulogom spasioca, tako da su edukovani instruktori spasilačke službe u 35 osnovnih škola, za djecu 4. razreda održali radionice na temu njihove sigurnosti na kupalištima.

Predstavnici ronilačkog kluba „Buk“ posjetili su instituciju Ombudsmana za djecu i upoznali je sa planovima i aktivnostima kluba koje se odnose na najmlađe. Razmjenom informacija i informativnog materijala, te planovima i programima rada sa djecom, prepoznate su i mogućnosti zajedničkog djelovanja u zaštiti djece i u ovoj oblasti.

VII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Saradnja Ombudsmana za djecu sa institucijama, organizacijama i službama koje, u okviru svoje nadležnosti, donose propise, vode postupke ili na bilo koji drugi način postupaju u zaštiti djece i njihovih interesa izuzetno je važna.

Ono što je posebno važno je, sve veći broj organizacija i institucija koje prepoznaju ulogu i značaj ombudsmana za djecu i potrebu zajedničkog rada u cilju unapređenja položaja i zaštite djece u različitim oblastima.

Pri tome je posebno važna saradnja sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje i mediji, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Institucija radila u saradnji sa MUP-om Republike Srpske. Brojne službe sa kojima je Institucija kontaktirala, pokazale su ne samo spremnost već i inicijativu i potrebu preventivnog rada sa djecom, ali i sa odraslima, kako bi se umanjila potreba njihovog angažovanja onda kada nastali problem zahtijeva njihovu intervenciju, a to i jeste najbolja zaštita djece-prevencija.

Institucija je od samog uspostavljanja ostvarila saradnju i sa Javnim fondom dječije zaštite prije svega u realizaciji projekta socijalizacije djece i svojim angažovanjem, pokušava dati svoj doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama realizuje na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja u Republici Srpskoj.

Institucija je, u izvještajnom periodu, ostvarila saradnju sa Ministarstvom prosvjete i kulture, Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvom pravde i Ministarstvom trgovine i turizma, s obzirom da je najveći broj predmeta na kojima je Institucija radila u izvještajnom periodu, bilo po prijavama ili po službenoj dužnosti, upućivao na saradnju sa ovim ministarstvima.

Institucija se u izvještajnom periodu najčešće obraćala Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske, što je razumljivo, s obzirom da se najveći broj predmeta odnosi na postupanje centara za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta ili vezano za neka od prava djeteta u obrazovnom sistemu.

Saradnja sa inspekcijским službama Republike Srpske, mora se dodatno jačati s obzirom na njihovu ulogu i ovlašćenja da u vršenju kontrole u pojedinačnim predmetima cijene da li su nadležni postupali u skladu sa zakonom u različitim situacijama- donošenje odgovarajućeg upravnog akta, kontrola dječijih igraonica, kontrola izrečenih disciplinskih mjera i ocjenjivanja učenika u školi, primjena zakona koji se odnose na zaštitu djece od upotrebe alkohola i duvanskih proizvoda, igre na sreću i sl. Pravovremenim i adekvatnim reagovanjem inspekcijских službi u pojedinačnim slučajevima, preventivno bi se djelovalo u brojnim oblastima i sigurno smanjio broj obraćanja Instituciji. Institucija se u izvještajnom periodu najčešće obraćala upravnoj i prosvetnoj inspekciji u preduzimanju mjera iz njihove nadležnosti, u zaštiti djece i njihovih interesa.

Institucija je ostvarila saradnju i sa Gender centrom Vlade Republike Srpske prije svega u dijelu zaštite djece od svih oblika nasilja i posebno nasilja u porodici, te u ostvarivanju prava na obrazovanje, ali i zajedničkim djelovanjem u edukaciji djece o njihovim pravima uopšte,

posebno njihovoj zaštiti od svakog oblika nasilja te rodnoj ravnopravnosti, ali i radom na pojedinačnim predmetima.

Saradnja sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske odnosila se uglavnom na internet, njegove prednosti i rizike, kroz uspostavljanje internet stranice o zaštiti djece na internetu, štampanju brošure, radionica za djecu na temu odgovornog korišćenja interneta, i okruglih stolova u lokalnim zajednicama o zaštiti djece u ovoj oblasti.

Saradnja sa fakultetima u Republici Srpskoj za Instituciju je izuzetno važna. Prije svega, stručnjaci iz različitih oblasti svojim znanjem treba da doprinesu ne samo da određena pitanja ostvarivanja prava djece budu prepoznata, već što je vrlo važno bude shvaćena njihova kompleksnost, uzroci, posledice na razvoj djeteta, mogući načini zaštite. Svojim stručnim i argumentovanim pristupom doprinose boljem razumijevanju prava djeteta, a u konačnom adekvatnijoj zaštiti djece u različitim oblastima. Zbog toga je institucija u izvještajnom periodu posebnu saradnju ostvarila sa Filozofskim fakultetom i Fakultetom političkih nauka u Banjaluci prije svega organizovanjem rasprava o određenim pitanjima kojima su oni uvijek dali svoj stručni doprinos.

Prepoznavanje tema i problema u zaštiti prava djeteta posebno su iskazali gotovo svi pojedinci i službe u Kliničkom centru Banja Luka. Uz puno razumijevanje suštinskog problema za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali, svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom podrška su instituciji za brojna pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja kao što su maloljetnički brakovi, maloljetne porodilje, djeca i alkohol, hitne službe, razvodi braka i povjeravanje djeteta.

Republički zavod za statistiku u okviru svojih zakonom definisanih ovlašćenja posebnu važnost ulaže na iskazivanje statističkih pokazatelja koji se odnose na djecu.

Saradnja sa Republičkim pedagoškim zavodom i brojnim centrima za socijalni rad zbog iskustva koje imaju doprinosi boljem sagledavanju situacije na terenu, a time i boljim rješenjima za prevazilaženje postojećeg stanja.

U narednom periodu Institucija će dodatno intenzivirati saradnju sa fakultetima kako bi stručnjaci iz različitih oblasti dali svoj doprinos svim temama i problemima koji se tiču djece.

VIII ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Veliko zanimanje medija za aktivnosti institucije Ombudsmana za djecu značajno je doprinijelo vidljivosti Institucije u javnosti, ali i informisanju javnosti o ostvarivanju prava djeteta uopšte, posebno u oblastima u kojima dolazi do povrede njihovih prava. Sve to, instituciju je učinilo bliže građanima, posebno djeci zbog kojih je i osnovana.

Od institucije su se najčešće tražila objašnjenja i komentari u vezi sa pojedinim slučajevima kršenja prava djeteta, ali i vezano za izmjene i dopune zakona koji uređuju oblast prava djeteta, te međunarodne standarde u toj oblasti.

Interes medija odnosio se na gotovo sva područja dječijeg odrastanja i sva prava djeteta, a najčešće za probleme nasilja nad djecom, i posebno slučajeve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

S obzirom da objašnjenja i komentari pojedinih slučajeva ugrožavanja prava djeteta traže specifična stručna znanja-sociološka, pedagoška, psihološka idr, to je institucija upućivala i na druge subjekte čija znanja i iskustva treba da doprinesu kvalitetnijem informisanju javnosti o brojnim pitanjima odrastanja djece i brige za djecu, odnosno o posledicama, koje određene povrede prava imaju na njihov razvoj.

Mediji nesumnjivo, svojim angažovanjem doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama.

Mediji, ukazujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazuju i na slabosti u sistemu-na one njegove dijelove koji nisu odgovorili na potrebe djece.

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹³² utvrđeno je da Ombudsman za djecu obavještava javnost o stanju prava djeteta u Republici Srpskoj. Postupajući u skladu sa Zakonom utvrđenim ovlašćenjima, Ombudsman za djecu je, saradnjom sa medijima, ostvario i dodatnu saradnju sa građanima koja treba da doprinese ne samo rješavanju pojedinačnih slučajeva već sistemskom prepoznavanju i definisanju osnovnih zahtjeva i principa koji će doprinijeti poboljšanju položaja djece u različitim oblastima njihovog odrastanja.

Obavještavanje javnosti o povredi prava djeteta, istovremeno ima i preventivnu i edukativnu ulogu - sprečavanje budućih sličnih pojava i upoznavanje, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i zaštite prava djeteta.

Aktivnosti Institucije u vezi sa problemima u ostvarivanju i zaštiti prava i interesa djece o kojima su mediji pisali izaziva reakciju u smislu većeg obraćanja Instituciji, bilo podnošenjem novih prijava za iste ili slične probleme, ili traženjem dodatnih informacija za situacije u kojima se dijete nalazi. Jedan broj građana, kao i u predhodnoj godini, kontaktirao je Instituciju da izrazi svoju podršku i temi i načinu na koji se o njoj govori. Svako obraćanje građana, ove vrste, za Instituciju je veoma važno jer je potvrda da o problemu govorimo na način kako ga i oni vide. Upravo tako su nam rekle vaspitačice iz vrtića, nastavnice iz nekih škola, roditelji i profesori sa fakulteta.

Zahvaljujući medijima Institucija je primila inicijative velikog broja udruženja, ali i pojedinaca, koji ili predlažu izmjene postojećih zakonskih rješenja ili prijavljuju različite situacije na terenu za koje misle da nisu u interesu djece.

¹³² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Sa nekim medijima saradnja je bila bolja i ona je prije svega izraz njihove potrebe da o pitanjima zaštite prava djece informišu javnost, otvarajući na taj način brojna pitanja o kojima se do sada nije uopšte pisalo.

Institucija je i u izvještajnom periodu, od medija zaprimila jedan broj prijava o povredi prava djece, u nekim slučajevima zajedno smo pratili postupanje nadležnih u rješavanju pojedinačnih predmeta.

U jednom broju predmeta, izvještavanje medija o povredi prava djeteta, bili su osnov za instituciju za traženje odgovora od odgovorne strane o postupanjima u vezi sa događajem o kojima je javnost obaviještena.

Institucija je prema svim medijima imala isti pristup, što znači da saopštenja koja idu iz Institucije idu istovremeno prema svim medijskim kućama, i drugo, svi mediji su na njihov zahtjev, odgovor Institucije dobili u roku koji su ostavili.

Institucija je, pored saradnje sa medijima koristila i druge načine, kako bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti.

Jedna od njih je i štampanje Godišnjeg izvještaja i pored njegovog objavljivanja u „Službenom glasniku“ i objavljivanju na internet stranici Institucije, kako bi najšira javnost bila upoznata sa aktivnostima institucije u vezi sa ostvarivanjem i zaštitom prava djeteta u različitim oblastima.

Pored Godišnjeg izvještaja i Posebni izvještaji ombudsmana za djecu su dostupni javnosti. Posebni izvještaji uvijek proizilaze iz šire rasprave o određenom problemu o čemu je javnost upoznata već u toku rasprave, a onda i dodatno njegovim objavljivanjem na internet stranici Institucije. Pored izvještaja, i sve preporuke, mišljenja i inicijative Institucije se javno objavljuju. Praktično, sve dnevne aktivnosti Institucije su dostupne javnosti, što su za medije informacije koje oni koriste.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, saradnja sa vladinim institucijama, saradnja sa nevladinim organizacijama...), što je za instituciju posebno važno.

Internet stranica Institucije, prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera već je ista i u funkciji edukacije njenih korisnika. Sadržaji na internet stranici svakodnevno se ažuriraju i namijenjeni su prije svega djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima i najširoj javnosti. Zbog toga se na stranici objavljuju i radovi stručnjaka iz različitih oblasti, ali i odgovori na česta pitanja Instituciji.

Za Instituciju koja je nova, stalno povećanje broja posjetilaca stranice www.djeca.rs.ba obavezuje i na dodatne sadržaje. Stranice mnogih škola i osnovnih i srednjih upućuju njihove korisnike na sajt Ombudsmana za djecu.

Ostvarivanje i zaštita prava djeteta zahtijeva između ostalog izvještavanje o svim temama i ukazivanje na sve situacije i sve pojave kojima se povređuju li ugrožavaju prava djece, naravno na način koji djecu neće dodatno povrijediti, ali i izvještavanje o pozitivnim primjerima i više sadržaja namjenjenih djeci različitog uzrasta. U tom smislu Institucija će, u najboljem interesu djeteta i u narednom periodu nastaviti svoju saradnju sa medijima.

IX OSTALE AKTIVNOSTI

Razmjena iskustava sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja, ali i sa drugim organizacijama i institucijama koje se bave zaštitom prava djeteta izuzetno je važna, prije svega zbog činjenice što su pitanja i problemi na koje ove institucije i organizacije ukazuju gotovo identični. Čak i u strukturi žalbi i prioritetima za djelovanje institucija iz okruženja, razlike su neznatne, bez obzira na, u pojedinim slučajevima različita zakonska rješenja ili organizovanje i rad pojedinih službi za zaštitu djeteta.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama

Međunarodne konferencije:

- Varšava - 03 - 04. mart 2011.
Međunarodna konferencija o nasilju u porodici
- Skoplje - 20. maj 2011.
Tematski sastanak CRONSEE, Fizičko i psihičko kažnjavanje djece
- Beograd - 30-31. maj 2011.
Evropski dijalog o upravljanju internetom
- Belfast - 24 – 26. jul 2011.
Drugi sastanak ENOC/ENYA mladih savjetnika
- Ohrid - 06–09. septembra 2011.
Redovna godišnja konferencija Mreže ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope „Zaštita djece od ekonomskog iskorišćavanja“
- Varšava - 14-16. septembra 2011
15.Godišnja konferencija i sjednica Skupštine Evropske mreže ombudsmana za djecu i 3.sastanak Evropske mreže mladih savjetnika - ENYA.
- Beograd - 23 - 25. novembar 2011.
Sastanak na temu „Najbolje prakse saradnje između policije i organizacija civilnog društva za sigurno i bezbjedno djetinjstvo“

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

- Sarajevo - 31. januar 2011.
Edukacija za studente na temu „Koja prava ima svako dijete Konvencija o pravima djeteta i koliko se poštuje!“
- Banja Luka - 01. februar 2011.
Radionica „Unaprjeđenje saradnje između Savjeta za socijalnu politiku i socijalnu zaštitu opštine Banja Luka i nevladinih organizacija“
- Banja Luka - 28. februar 2011.
Obilježavanje Međunarodnog dana rijetkih bolesti
- Banja Luka - 03. mart 2011.
Tribina „Nasilje u porodici - pojavni oblici i prepoznavanje“
- Banja Luka - 11. mart 2011.
Skup „Aktuelno stanje u dječijoj zaštiti RS – Realizacija prava i participacija lokalnih zajednica“

- Banja Luka - 11. mart 2011.
Prezentacija internet portala E- obrazovanje
- Banja Luka - 19. april 2011.
Radionica Međunarodni standardi dječije zaštite – Načini inkorporiranja u sisteme dječije zaštite u BiH
- Banja Luka - 28. april 2011.
Trening za vaspitače „Podrška roditeljima u razvoju i jačanju pozitivnih roditeljskih vještina“
- Banja Luka - 02. jun 2011.
Predavanje studentima na Fakultetu Političkih nauka smjer socijalni rad na temu Prava djece
- Banja Luka - 02. jun 2011.
Predstavljanje dokumenta „Politika i unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj za period od 2011.-2016. god.“
- Sarajevo - 09. jun 2011.
Manifestacija „Pravda za svako dijete“
- Banja Luka - 23. jun 2011.
Finalna konferencija projekta „Partnerstvo za promjenu - praćenje primjene Zakona o ravnopravnosti polova u BiH“
- Sarajevo - 28. jun 2011.
Konferencija „Najnovije promjene u sektoru maloljetničkog pravosuđa na međunarodnom i domaćem nivou“
- Banja Luka - 04. oktobar 2011.
Okrugli sto „Primjena zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske“
- Banja Luka - 06. oktobar 2011.
Okrugli sto „Odgovorno roditeljstvo“
- Trebinje - 19. oktobar 2011.
Okrugli sto „Bezbjednost i zaštita djece na internetu“
- Sarajevo - 31. oktobar – 01.novembar
Radionica za doradu Etičkog kodeksa istraživanja o djeci i izradu Protokola sa standardima za praćenje državne Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom 2011.-2014. u Bosni i Hercegovini
- Banja Luka - 02. novembar 2011.
Predstavljanje studije za optimizaciju mreže osnovnih škola u Banjoj Luci
- Banja Luka - 14. novembar 2011.
Konferencija „Multisektorski modeli postupanja u sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici“
- Banja Luka - 22. novembar 2011.
Radionica povodom međunarodnog mjeseca borbe protiv bolesti zavisnosti
- Prijedor - 30. novembar 2011.
Okrugli sto „Prosjaćenje djece i ekonomsko iskorišćavanje djece u opštini Prijedor“
- Mostar - 08 – 09. decembar 2011.
Konferencija „Direktna primjena Konvencije o pravu djeteta – obaveza ili mogućnost“
- Banja Luka - 23. decembar 2011.
Okrugli sto povodom pet godina dnevnog centra za maloljetnike
- Banja Luka - 23. decembar 2011.

Okrugli sto „Uloga nevladinih organizacija u zbrinjavanju žrtava nasilja u porodici u kontekstu Nacrta Zakona o socijalnoj zaštiti“

Institucija je organizovala:

Banja Luka -	08. februar 2011. Obilježavanje Dana bezbjednog interneta „To je više od igre, to je tvoj život“
Banja Luka -	06. april 2011. Okrugli sto „Zaštita djece bez roditeljskog staranja“
Prijedor -	12. maj 2011. Okrugli sto „Zaštitimo djecu od prosjačenja“
Modriča -	06. oktobar 2011. Okrugli sto „Zaštitimo djecu od prosjačenja“
Banja Luka -	17. oktobar 2011. Okrugli sto „Vršnjačko nasilje i nasilje nad djecom i mediji“
Banja Luka -	22. novembar 2011. Okrugli sto „Nijedno dijete izvan obrazovnog sistema“

1. Članstvo u ENOC

Institucija Ombudsmana za djecu je jedna od rijetkih institucija koja je u istoj godini kada je osnovana kao potpuno nova institucija primljena za punopravnog člana ENOC -Asocijacija ombudsman institucija za djecu u Evropi koja broji preko 30 članova.

Pored redovnih godišnjih konferencija, na kojima članovi organizacije govore o svojim iskustvima na određenu temu, među članovima postoji i stalna komunikacija - razmjena mišljenja o određenim zakonskim rješenjima i iskustvima koje imaju institucije u određenoj oblasti.

U 2010.godini ENOC je pokrenuo inicijativu za uspostavljanje mreže mladih savjetnika - **ENYA** (ENOC Network of Youth Advisors) kako bi djeca iz cijele Evrope mogla saradivati i razmjenjivati znanja i iskustva u poznavanju, ostvarivanju i zaštiti svojih prava.

Prvi sastanak mladih savjetnika održan je u Strazburu, u oktobru 2010.godine na kojem je Republika Srpska imala svog predstavnika. Mladi savjetnik Dejan Tatić iz dobojske Gimnazije razmjenjivao je mišljenje sa svojim evropskim vršnjacima iz 17 evropskih zemalja putem elektronskog foruma koji je pokrenula ENYA i tako stekao mogućnost daljeg angažovanja u ovom projektu.

Drugom ENOC/ENYA sastanku koji se održao od 24. do 26. jula u Belfastu, Sjeverna Irska iz Republike Srpske, pored Dejana Tatića prisustvovala je i Milica Kopuz iz Mrkonjić Grada, koji su učestvujući u radu radnih grupa za Obrazovanje i Internet, razmjenili iskustva sa svojim vršnjacima iz drugih evropskih zemalja i ponudili prijedloge i preporuke za ombudsmane za djecu. Na tom sastanku mladi savjetnici iz Evrope izabrali su mladog savjetnika iz Republike Srpske, da prenese njihove preporuke vezano za obrazovanje na Godišnjoj konferenciji Evropske mreže ombudsmana za djecu zajedno sa mladom savjetnicom sa Kipra.

Na 15. Godišnjoj konferenciji Evropske mreže ombudsmana za djecu koja je održana u Varšavi od 14. do 16. septembra mladi savjetnik iz Republike Srpske, Dejan Tatić

prezentovao je stavove mladih savjetnika ENOC mreže mladih savjetnika o obrazovanju. Dejan je na toj konferenciji bio jedini predstavnik djece i mladih iz regiona.

Ove aktivnosti mladih savjetnika posebno su značajne jer omogućavaju djeci da uporede svoja iskustva iz raznih oblasti sa iskustvima svojih evropskih vršnjaka.

2. Publikacije

Da bi osnovne zahtjeve i principe Konvencije približili djeci, ali i onima koji brinu o djeci, Institucija je u 2011. godini štampala publikacije koje su dostavljene nadležnim institucijama i objavljene na internet strani Institucije. Publikacije sadrže rezultate istraživanja na terenu, stavove stručnjaka i preporuke ombudsmana za djecu vezano za:

- Prosjačenje djece u Republici Srpskoj
- Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema
- Djeca na internetu
- Zaštitimo djecu od upotrebe pirotehničkih sredstava

X IZVRŠENJE BUDŽETA

Rb.	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
I	411111	Bruto plate i naknade troškova zaposlenih	669.877,23
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	397.122,54
2	4111-21	Rashodi za naknade plata za porodiljsko odsustvo koji se refundiraju	7.443,50
3	4111-91	Rashodi za poreze na platu	43.567,28
4	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	121.262,36
5	4111-95	Rashodi za doprinose za zdravstveno osiguranje	83.734,66
6	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	6.665,38
7	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	10.081,51
II	412111	Rashodi po osnovu zakupa	47.848,94
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	47.848,94
III	412200	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	22.659,53
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	3.346,90
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanja	6.199,46
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	468,66
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	469,97
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	46,80
6	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	150,00
7	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja fiksnog telefona	4.845,66
8	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja mobilnog telefona	2.068,42
9	4122-33	Rashodi za usluge interneta	1.433,40
10	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1.577,31
11	4122-35	Rashodi za RTV pretplatu	85,40
12	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	1.767,55
13	4122-49	Rashodi za ostale usluge prevoza	200,00
IV	412300	Rashodi za režijski materijal	4.237,81
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	1.412,04
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	613,00
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	121,92
4	4123-14	Rashodi za kancelarijska pomagala	0,00
5	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	370,16
6	4123-21	Rashodi za hemijski materijal za održavanje čistoće	119,86
7	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	537,19
8	4123-32	Rashodi za službena glasila	501,00
9	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295,00
10	4123-34	Rashodi za knjige	200,00
11	4123-99	Rashodi za ostali režijski materijal	67,64
V	412500	Rashodi za tekuće održavanje	2.845,21
1	4125-18	Rashodi za ostale usluge i materijal za tekuće popravke	5,00
2	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	1.043,48
3	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	1.141,24

4	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	12,00
5	4125-34	Rashodi za tekuće održavanje grijne, rashladne i zaš.opreme	208,73
6	4125-36	Rashodi za tekuće održavanje opreme za obraz.nauku, kul.i sl.	265,76
7	4125-39	Rashodi za ostale usluge za tekuće popravke	16,00
8	4125-91	Rashodi za ostalo tekuće održavanje	153,00
VI	412600	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	17.354,44
1	4126-11	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u zemlji	1.202,00
2	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	128,60
3	4126-13	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u zemlji	47,60
4	4126-14	Rashodi po osnovu prevoza ličnim vozilima na službenim putovanjima u zemlji	223,32
5	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	253,00
6	4126-21	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u inostranstvu	2.175,48
7	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostranstvu	3.855,43
8	4126-23	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u inostranstvu	4.249,21
9	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	982,15
10	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	4.237,65
VI	412700	Rashodi za stručne usluge	2.685,71
1	4127-19	Rashodi za ostale finansijske usluge	18,10
2	4127-21	Rashodi za osiguranje vizila	1.053,03
3	4127-22	Rashodi za putno osiguranje	32,80
4	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	462,26
5	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	344,21
6	4127-32	Rashodi za usluge objavljivanja tendera, oglasa i informativnih tekstova	171,71
7	4127-36	Rashodi za usluge izrade fotografija	13,50
8	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja, medija i sl.	187,50
9	4127-53	Rashodi za usluge prevođenja	93,60
10	4127-99	Rashodi za ostale stručne usluge	309,00
VII	412900	Ostali nepomenuti rashodi	8.165,69
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simpozija za zaposlene	432,55
2	4129-31	Rashodi za bruto naknane volontera	1.424,97
3	4129-37	Rashodi za bruto naknane po ugovoru o djelu	722,22
4	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	1.239,86
5	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1.299,83
6	4129-49	Ostali rashodi po osnovu reprezentacije	55,92
7	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	334,08
8	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	505,93
9	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2.085,83
10	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	64,50
1	Odobren budžet za 2011.godinu		771.000,00
2	Naknadno dobijena sredstva		4.859,98
3	UKUPNO (1+2)		775.859,98
4	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2011. GODINI		775.674,56
5	OSTALO OD ODOBRENIH SREDSTAVA		185,42

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2011.GODINI

Tekući grantovi od međunarodnih organizacija (E.N.O.C)		6336,31
Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji		32441,85
Transferi za tekuće grantove u zemlji (FIGAP program)		2999,47
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI		41777,63

XI PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2012.GODINU

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu će u 2012.godini:

- Institucija će kao i u predhodnom periodu pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima aktivno učestvovati u donošenju istih;
- izvršiti istraživanje o seksualnoj eksploataciji djece, pribaviti podatke od nadležnih institucija o broju djece, polu i uzrastu djece koja su u zadnje tri godine bila žrtve različitih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja, o počiniocima ovih djela, načinu zbrinjavanja i zaštite djece, kako bi se dodatno skrenula pažnja na ozbiljnost problema i neophodnost adekvatnih mjera i akcija u sprečavanju, odnosno ublažavanju posljedica ovih najtežih oblika zlostavljanja i iskorišćavanja djece;
- analizirati postojeća zakonska rješenja koja se odnose na djecu bez roditeljskog staranja i načine njihovog zbrinjavanja, posebno u dijelu nedovoljno prisutnog hraniteljstva, kako bi se ukazalo na neophodnost jačanja ovog vida zbrinjavanja djece;
- analizirati postojeća zakonska rješenja koja se odnose na pitanja zdrave ishrane djece, posebno djece smještenim u institucijama, te mogućnostima škola u organizovanju ishrane djece.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom i školama, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava te ih podstakla na iznošenje njihovog mišljenja.

Institucija će nastaviti saradnju sa savjetima učenika osnovnih škola te Mrežom savjeta učenika srednjih škola, aktuelizirajući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.

Institucija će u 2012. godini jačati Mrežu mladih savjetnika i rad sa djecom i mladima koji su, prije svega, zainteresovani da svojim angažovanjem zajedno sa Institucijom rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se svakodnevno susreću.

Institucija će u radu sa djecom, posebno aktuelizirati pitanja prava, obaveza i odgovornosti djece u obrazovnom sistemu, prava djece u porodici, prava djece u sukobu sa zakonom.

U 2012. godini Institucija će nastaviti aktivnosti na informisanju javnosti o sigurnom korišćenju interneta, promociji odgovornog korišćenja interneta te ukazivanja na moguće rizike i opasnosti kojima djeca mogu biti izložena putem interneta.

U 2012. godini Institucija će nastaviti aktivnosti na stvaranju pretpostavki za uspostavljanje dječijeg telefona koji bi bio prije svega podrška djeci, u različitim pitanjima i problemima sa kojima se susreću na svom putu odrastanja, ali i svima onima koji brinu o djeci.

Ombudsman za djecu će ostvariti uvid u zavodima za izvršenje sankcija u kojima se nalaze djeca, posebno uslova u kojima izdržavaju kaznu i posebno načina i mogućnosti ostvarivanja prava koja u tim ustanovama imaju.

I u 2012 godini, Institucija će u okviru projekta socijalizacija djece preduzeti dodatne mjere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.

Obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, Institucija će i u narednoj godini posvetiti dužnu pažnju, prije svega zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih i institucija i pojedinaca u zaštiti djece i njihovih interesa.

Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnosilaca žalbe.

Nastaviti saradnju sa medijima u cilju obavještavanja javnosti o stanju prava djeteta, povredi tih prava i aktivnostima Institucije na unapređenju situacije u pojedinim oblastima prava djeteta.

Nastaviti saradnju sa nevladinim organizacijama o svim pitanjima u kojima zajedničkim angažovanjem možemo dobiti bolji rezultat.

Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja, te kao punopravan član ENOC-a i CRONSEE aktivno doprinostiti unapređenju rada ovih asocijacija.

U cilju lakšeg pristupa Instituciji i boljeg uvidu u način ostvarivanja prava i interesa djece, te saradnje sa organizacijama i institucijama lokalne zajednice, Institucija će u 2012.godini organizovati uredovne dane u opštinama Istočno Sarajevo, Prijedor i Bijeljina.